

# SEKAM ANAYASA RAPORU

HAK VE HAKİKATIN IŞIĞINDA  
FITRAT EKSENLİ  
TOPLUMSAL MUTABAKAT METNİ OLARAK  
YENİ ANAYASA

İSTANBUL, NİSAN 2012

## TAKDİM

### SEKAM ANAYASA RAPORU

HAK VE HAKİKATİN İŞİĞİNDA  
FITRAT EKSENLİ  
TOPLUMSAL MUTABAKAT METNİ OLARAK  
YENİ ANAYASA

SEKAM Yayınları: 2

**Grafik Tasarım**  
PROJESANAT

Tanıtım ve Organizasyon  
0 212 640 20 90

#### **Baskı**

Şenyıldız Yayıncılık ve Matbaacılık  
Gümüşsuyu Cad. Dalgıç İş Merkezi No:3 Kat:1  
Topkapı Zeytinburnu - İST. - Tel: 0 212 483 47 91

© SEKAM Yayınları, 2012

*Bu yayının tüm hakları saklıdır. Yayının hiçbir bölümü SEKAM ( Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Tic. ve Paz. Ltd. Şti.)'nin izni olmaksızın, elektronik veya mekanik ortamda (fotokopi, kayıt veya bilgi depolama vb., çoğaltılamaz.*



İskenderpaşa Mah. Yeşil Tekke Sok. No:4 34091 Fatih - İSTANBUL

Tel: 0 212 635 42 52 Fax: 0 212 534 88 88  
www.sekam.org.tr • iletisim@sekam.org.tr

İnsan, Kâinatın merkezinde yer alan, kâinattaki tüm imkân ve nimetlerin emrine verildiği hem bireysel hem de toplumsal bir varlıktır. İnsan kendisi, ailesi, akrabası, komşusu, mahallesi, halkı, doğa ve Yaratıcısı ile karşılıklı ilişki içerisinde. Farklı değer sistemi, dünya görüşü, felsefe, din, dil ve etnisite insanların bir arada yaşamada hukuku etkileyen önemli faktörlerdir.

Farklılıkların birlikteliği, karşılıklı rıza ile oluşturulan ortak paydalar etrafında mümkündür. Aksi takdirde kaos, bunalım ve çatışma kaçınılmazdır. Fertlerin ya da farklı kesimlerin karşılıklı olarak benimsediği **değerler (ortak payda)**, taraflarca içselleştirip benimsendiğinde, **aidiyet duygusu** oluşmakta ve bir kimlik ortaya çıkmaktadır. Ortak paydalar arttıkça, toplumsal uzlaşma ve kaynaşma daha derinleşmekte ve aidiyet duygusu daha da kuvvetlenmektedir. Unutulmaması gereken nokta, kimliğin, **rızaya dayalı olarak** oluştuğu, kişinin ya da toplumun kendisini ne olarak gördüğüdür; başkalarının, onu ne olarak tanımladığı değil!

Kimliğin oluşumunda etkili **iki süreç** vardır: **Birisi**, bireyler ve toplumun farklı kesimleri arasında rızaya dayalı, mümkün olduğu kadar fazla ortak payda meydana getirmek; **diğeri**, oluşturulan ortak paydaları, sürekliliği sağlayacak şekilde korumak. **Birinci süreç**, rızaya dayalı; **ikinci süreç** ise irade, güç ve otoriteye dayalıdır. İkinci süreç, **devlet** dediğimiz yapının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Devletin ortaya çıkması ile ilişki ağı daha da karmaşıklaşmıştır. Genel olarak; **bireyler arası, farklı toplum kesimleri arası, fert ile devlet, milletle devlet ve devletin farklı kurumları arasında** olmak üzere, beş boyutlu karmaşık, karşılıklı etkileşim içerisinde bir ilişki ağı meydana gelmektedir. Bu ilişki ağına, bireyin; kendisiyle, doğayla ve Yaratıcısıyla olan ilişkisi de eklenirse, mesele daha da karmaşık bir hal alır.

Bu ilişki zincirinin düzenlenmesi, genel çerçeve ve ana ilkeler, esaslar bazında Anayasa'nın konusu iken; ayrıntı bazında, Anayasayı referans alan kanunların konusudur. Anayasa genel olup, öz ile ilgili iken, kanunlar ayrıntı ile ilgilidir. Öyleyse, bir Anayasa yapımı teferruatla ilgili olmamalıdır. Anayasa, mümkün olduğu kadar kısa, özlü ve anlaşılabilir olmalı, ilişkilerin ana çatısını inşa etmelidir. **Bununla beraber, Yeni Anayasa metni, "efradını câmi, ağıyarını mâni" biçimde ve anlaşılır, temiz bir Türkçe ile yazılmalıdır.**

Anayasa, kanunlar için referans metin olduğu için, sık sık değiştirilmemelidir. O nedenle, mümkün olduğu kadar genel, zamandan ve mekândan bağımsız olmalıdır ki, şartların değişimine cevap verebilsin, milletin önünde engel oluşturmasın ve gelişmelere ayak bağı olmasın. Böylelikle, zaman içerisinde meydana gelen değişikliklere ayak uydurabilecek kanunlar kolaylıkla yapılabilir. Aksi takdirde Anayasa, yazboz tahtası haline gelir ki, güvenilirliği ve inanırlılığı ortadan kalkar. Sık sık değiştirilen, ya da zorla (cebirle) korunmaya çalışılan bir Anayasanın saygınlığı olmayacaktır. Bu nedenle, **Anayasada değişmez maddeler bulunmamalıdır.**

Anayasa, toplumun farklı kesimleri arasında toplumsal bir mutabakat, sözleşme metni ise, bu mutabakat metnini benimseyip içselleştirmiş herkes, o ülkenin eşit haklara sahip vatandaşdır. **Bu nedenle, Yeni Anayasa'da azınlıklar diye bir kavram yer almamalıdır.**

Osmanlı'nın son yüz yılında başlayıp, Cumhuriyetle Resmîleştirilen **kültür ve medeniyet değiştirme, Türkiye'nin ana problemidir, ana tezadıdır.** Sistem, tüm kurum ve kuruluşları ile Batı kültür-medeniyetinin temel değerlerine göre, halka rağmen inşa edilmiştir. İslâm kültür-medeniyetinin temel değerlerine göre şekillenmiş olan *millet* ile Batı kültür - medeniyet değerlerine göre şekillenmiş *sistem* arasında, ciddi bir tezat var olup, bu tezat, her türlü gerilimin, bunalımın sebebidir. **Bu tezat sonucu Türkiye, Cumhuriyet tarihi boyunca öz itibarıyla; devleti olmayan bir milletle, milleti olmayan bir devletin gerilimini yaşamaktadır.**

Geçmişte yapılan Anayasalar, toplumsal mutabakatı referans almak yerine, uluslaştırmayı hedeflediklerinden, **tek tipleştirici bir insan unsuru** inşa etmek amacıyla; Devletin, ferdin ve milletin emrinde değil; ferdin ve milletin, devletin emrinde olduğu bir yapılanmayı öngörmüşlerdir. Bu meseleyi çözemeyen bir Anayasanın, Türkiye'nin ana meselelerini çözebilmesi mümkün değildir. İşte yeni Anayasa, bu temel meseleleri çözecek tarzda yapılmak zorundadır.

Millet ile devlet arasındaki ilişki, millet-devlet karşıtlığı ekseninde bir ilişki olmayıp, *milletin emrinde bir devlet* ilişkisi olmak zorundadır. **SEKAM olarak, devletin milleti olmasını değil, milletin devleti olmasını teklif ediyoruz. İnsanı yaşata-bildiğimiz sürece, devletin yaşayacağına inanıyoruz.**

Anayasa; farklı kavimî, felsefî, dinî ve mezhebî toplum kesimleri arasında rıza temelli *bir sosyal sözleşme, sosyal mutabakat metni* olduğu için, her kesim, kendisini Anayasada bulabilmelidir. Anayasa, farklılıkların uyum metnidir. O nedenle, herkesin kendi dinine, inancına ve felsefesine göre yaşamasına imkân verecek ve diğerlerinin hakkına, hukukuna riayet edecek, adaleti inşa edip koruyacak olan **çok hukuklu** bir sistem, Yeni Anayasanın ana eksenlerinden biri olmalıdır. **SEKAM**

olarak Türkiye'de barış ve istikrarı sağlamanın yolunun, **herkesin inancına uygun hukuku yaşamasına bağlı olduğuna inanmaktayız.**

Yukarıda ifade edilen karmaşık ilişki ağının odak noktasında insan vardır. Evrendeki her şey, insan için, insanın mutluluğu, saadeti ve kurtuluşu içindir. “*Ne yaparsak, insan mutlu; ne yaparsak, insan mutsuz olur*” sorusunu cevaplayabilmek için; *insan nedir, nasıl bir yapıya sahiptir, bu dünyaya gelişi ile birlikte bünyesinde barındırdığı özellikler ve kanunîyetler nelerdir sorularının cevaplanması gerekir.*

**İnsanı konu alan dinî ve dinî olmayan kaynaklarda, insan genetik yapısında birbirine zıt, iki farklı davranışa insanı sevk eden, iki ana yönlendirici mekanizmanın var olduğu belirtilmektedir. Bu iki mekanizmayı, İslam âlimleri; iyilik veçhesi (Kalp-Fıtrat) ve kötülük veçhesi (Nefs-Heva); psikolog- psikiyatristler ise; Süper Ego ve Id olarak isimlendirmektedirler. Fıtrat, insanın dünyaya geldiği andaki saf, temiz, bozulmamış iyilik kaynağı olan halidir.**

**İnsan bu dünyaya saf, temiz olarak iyilik veçhesi (Fıtrat, Süper Ego), tamamen baskın bir şekilde gelmektedir. Ailesi ve içinde yaşadığı ortam ve şartlar, fıtrat yönünü(Süper Egoyu), ya daha da kuvvetlendirmekte, ya da zayıflatmaktadır. Bu durumda insanın kötülük veçhesi [Heva, Id (Nefs)] baskın olmakta, insan, her türlü kötülüğü yapıp, meşru görebilmektedir.**

*Fıtrat kanunları, insanın kendi bedeni, ailesi, akrabası, komşusu, toplum, çevre ve devlet ile olan ilişkilerini en uygun bir şekilde (optimal tarzda) düzenler.*

O nedenle Yeni Anayasa hem kâinatta, hem de insan bünyesinde var olan *fıtrat yasalarını* göz önüne alarak düzenlenmelidir. İnsan hak ve özgürlükleri, fıtratı bozmayacak haklar ekseninde tanımlanmalıdır. Toplumsal mutabakat, *fıtratı koruma eksenli olmak* zorundadır. Keza fert-toplum ile devlet ilişkileri, *fıtrat ekseninde* yapılanmalıdır. Devlet, *fıtrat düzenini* inşa etmek ve korumakla sorumlu olmalıdır.

**Anayasa, bireyin kendisi ile olan ilişkisini, fıtrata uygun onu koruyacak şekilde tanzim etmek zorundadır.** İnsanın yaratılışı ile birlikte sahip olduğu **en temel haklar; dininin, canının, malının, neslinin, aklının ve namusunun korunması** haklarıdır. İnsanın yaratılışı ile birlikte sahip olduğu bu hakları, korumadaki ölçü ve referans, *fıtrat* olmak zorundadır. Fuhuş, alkol, uyuşturucu, eşcinsellik ve intihar; insanın fiziksel yapısına, inancına, aklına, malına, canına, nesline ve namusuna zarar verdiğine, hatta tahrip ettiğine göre, bunlar insan hak ve özgürlükleri içerisinde mütalâa edilemez.

Herhangi şeyin mahiyeti ile onun toplum tarafından meşru kabul edilmesi ya da edilmemesi arasında her zaman doğrusal bir ilişki olmadığını, tarih boyu vuku bulan olaylardan, uygulamalardan bilmekteyiz. **Bir şeyin doğru ya da yanlış olması, hak**

olup olmaması, onun mahiyetinden dolayıdır. Bir şeyi, çoğunluğun doğru ya da yanlış olarak kabul etmesi, onun doğru ya da yanlışlığının bir ölçüsü değildir, olmamalıdır da. 1982 Anayasasının, halkın büyük bir çoğunluğu (%92,5) tarafından kabul edilmiş olması, bu Anayasasının, ideal Anayasa olduğunun göstergesi olmadığı gibi; tam tersine, hak, hakkaniyet ve adaleti esas almadığı için, ülkedeki birçok sıkıntının da nedenidir. **O nedenle, yönetimin meşruiyetinde halkın rızasının var olması; hâkimiyetin, kayıtsız şartsız halkın olması manasına gelmemelidir. Hâkimiyet, kayıtsız şartsız halkın değil, Hakk'ındır. Anayasa, halkın egemenliğini değil, Hakk'ın egemenliğini esas almalıdır.**

**Bununla birlikte, egemenliğin kaynağı Hakk'a ait olmakla birlikte, egemenliğin sahibi halktır.** Halk, egemenlik hakkını kullanırken, *Hakk'a uygunluk ölçüsünü*, hem zulmetmemesi, hem de zulme uğramaması için, referans almak zorundadır. Halk, sahip olduğu bu egemenliği, bizzat kendisi kullanabileceği gibi, değişik vasıtalarla da kullanabilir. Yeni Anayasa'da, milletin gücünü ve egemenliğini temsil eden TBMM, tek güç odağı haline gelmelidir.

Renk, dil ve soy, fitrat kanunlarının bir gereği olarak vardır ve korunmalıdır. O nedenle, *anadilleri korumak ve geliştirmek* esas olmalıdır. **Anadilde eğitim, doğal bir hak olarak, fitratın gereğidir.** Hiçbir ırkın, diğerine bir üstünlüğü yoktur. Irkçılığı, kavmiyetçiliği, şovenizmi çağrıştıracak, teşvik edecek ve olumlayacak her türlü tutum, tavır, davranış ve düşünce yanlıştır. **Yeni Anayasa, kavmiyetçiliğe kapalı olacak tarzda düzenlenmeli, ana dilde eğitim-öğretim serbest olmalıdır.**

Herkesin kendi dinine, inancına ve felsefesine göre yaşama hakkının var olması, aynı zamanda herkesin dinini, diyanetini öğrenme hakkını beraberinde getirir. Devletin görevi, milletin istediği istikamette dinî eğitim ve öğretimin gereğini yerine getirmek olmalıdır. **Din ve vicdan özgürlüğü, bu kapsamda ele alınmalıdır.**

Yeni Anayasa yapılırken insanlığın tarihi süreç içerisinde elde ettiği kazanımlar, tecrübeler ve değerlerden yararlanılmalıdır. Bu nedenle, uluslararası birikimlerden de yararlanılmalıdır. Ancak bunlar, kendi kültür ve medeniyetimizin temel değerleri ile çatışmamalıdır. Toplumsal yapının, inanç sisteminin, sosyal şartların, örf, adet ve an'anelerin çok farklı olduğunun göz önüne alınması gerekir.

**Yeni Anayasa, toplumun inanç, gelenek, görenek, tarih, kültür ve medeniyetini göz önüne alırken; aynı zamanda ülkenin jeopolitik, jeostratejik, jeoekonomik ve jeokültürel konumunun yüklediği rol, misyon ve vizyona uygun olmalıdır.**

Yeni Anayasa, *baskı Anayasası* olmamasının yanı sıra, *tepki Anayasası* da olmamalıdır. İfratla tefrit arasında bocalanmamalıdır. Dahası bu Anayasa, mevcut

problemlerin çözümünün yanı sıra aydınlık, mutlu bir gelecek inşa etmeli ve bu güveni tesis etmelidir. 40-50 yıla ilişkin beklentilere cevap verecek niteliklere sahip olması yanında kendi kültür ve medeniyet havzamızdaki nesillerin Anayasa yapma çalışmalarına da referans ve ilham kaynağı olmalıdır. Bizim yaşayarak kazandığımız acı tecrübeler, hem gelecek nesillere, hem de bölge insanlarına ışık tutmalı, yol göstermeli, güç, kuvvet vermeli, tecrübe ve ilham kaynağı olmalıdır.

Bu ana düşünce düzleminde değişik meslek, eğitim-öğretime sahip ve farklı yaş gruplarından meydana gelen **SEKAM Yüksek İstişare Kurulu'nun** yoğun çalışması sonucu bu **Anayasa Raporu** hazırlanmıştır. Emeği geçen, katkı sağlayan tüm arkadaşlarımıza **SEKAM** olarak şükranlarımızı sunuyoruz.

Hazırladığımız bu Raporda, yeni bir Anayasasının hangi ana düşünce ekseninde hazırlanması gerektiğini ortaya koyarak, Anayasasının değişik boyutları ile ilgili bir dizi öneride bulunmaktayız.

**Bu ülkenin bütün insanların hayrına olmayan, hepsini kuşatmayan, kucaklamayan çözüm önerilerine iştirak etmemiz mümkün değildir.**

**SEKAM olarak hazırladığımız raporun, bundan sonra da aynı yöndeki gayretler için referans olmasını, milletimize ve ülkemize hayırlı olmasını diliyoruz.**

Prof. Dr. Burhanettin CAN  
SEKAM Yönetim Kurulu Başkanı

## İÇİNDEKİLER

TAKDİM .....	3
GİRİŞ .....	11
<hr/>	
<b>BÖLÜM 1- YENİ ANAYASA İHTİYACI</b>	
<hr/>	
1.1. GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'NİN ANAYASA MESELESİ .....	15
1.2. ANAYASANIN DÜZENLEME ALANI .....	18
1.3. YENİ ANAYASA MI, KISMİ ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ Mİ? .....	19
1.4. YENİ ANAYASANIN YAPILIŞ YÖNTEMİ .....	21
1.5. YENİ ANAYASANIN KAPSAMI: ÇERÇEVE ANAYASA MI, AYRINTILI ANAYASA MI? .....	22
<hr/>	
<b>BÖLÜM 2- YENİ ANAYASANIN PARADİGMASI VE TEMEL ÖNCELİKLERİ</b>	
<hr/>	
2.1. TOPLUMSAL MUTABAKAT METNİ OLARAK ANAYASA VE ÇOK HUKUKLULUK .....	27
2.2. ANAYASANIN BAŞLANGIÇ METNİ .....	29
2.3. CUMHURİYET VE NİTELİKLERİ .....	30
2.3.1. Cumhuriyetin Anlamı ve Kapsamı .....	30
2.3.2. Cumhuriyetin Nitelikleri .....	32
2.4. ANAYASADA DEĞİŞTİRİLEMEZ MADDELER MESELESİ .....	35
2.5. EGEMENLİK YETKİSİ VE EGEMENLİĞİN KULLANIMI .....	37
2.6. YENİ ANAYASANIN FITRAT EKSENLİ İNSAN HAKLARI YAKLAŞIMI .....	40
2.6.1. İnsan Haklarının Genel Prensipleri .....	40
2.6.2. İnsan Haklarının Niteliği .....	41
2.6.3. İnsan Haklarının Sınırlandırılması .....	45
2.7. İNSAN HAKLARI KONUSUNDA PROBLEMLİ ALANLAR .....	47
2.7.1. Din ve Vicdan Özgürlüğü .....	47
2.7.2. İfade Özgürlüğü .....	49
2.7.3. Eğitim-Öğretim Hakkı, Din Eğitim-Öğretimi ve Anadilde Eğitim-Öğretim .....	52
2.7.4. Vatandaşlık Hakkı .....	54
2.7.5. Siyasi Parti Özgürlüğü .....	55
2.7.6. Seçme Hakkı ve Seçim Sistemi .....	57
2.7.7. Adil Yargılanma Hakkı .....	59
2.7.8. Sosyal Devlet İle İlgili Konular .....	60

2.8. DEVLET ORGANLARI VE İŞLEYİŞİ.....	62
2.8.1. TBMM'nin Konumu.....	62
2.8.2. Yasama Sorumsuzluğu ve Dokunulmazlığı.....	63
2.8.3. Milletvekili Yemini .....	64
2.8.4. Hükümet Sistemi Tercih: Cumhurbaşkanı-Hükümet İlişkisi .....	65
2.8.5. Cumhurbaşkanı'nın Seçimi, Siyasi Sistem İçindeki Konumu ve Yemini.....	67
2.8.6. Yargı .....	70
2.8.6.1. Genel Olarak yargı .....	70
2.8.6.2. Anayasa Mahkemesi .....	72
2.8.6.3. Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulu .....	75
2.9. VESAYETÇİ YAPININ TASFİYESİ, DEVLET YÖNETİMİNDE HALKIN İRADESİNİN BELİRLEYİCİLİĞİNİN TESİSİ VE ÇOĞULCULUK .....	77
2.9.1. Sivil – Asker İlişkilerinin Temel Standardı .....	78
2.9.1.1. Millî Güvenlik Kurulu .....	79
2.9.1.2. Genelkurmay Başkanının Konumu .....	80
2.9.1.3. Askerî Yargı Düzenleri .....	81
2.9.1.4. Askerî Okullar ve Askerî Eğitim .....	82
2.9.2. Yükseköğretim Sistemi ve Yükseköğretim Kurulu .....	82
2.9.3. Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu .....	84
2.9.4. İnkılap Kanunları .....	85
2.9.5. Diyanet İşleri Başkanlığı .....	86
2.9.6. Üst Kurullar .....	86
2.9.7. Meslek Kuruluşları.....	88
2.9.8. Olağanüstü Yönetimler.....	88
2.9.9. Merkezi İdare- Adem-i Merkeziyet İlişkisi.....	89
<b>SONUÇ: ÖZET OLARAK SEKAM'IN TEKLİFLERİ</b>	<b>93</b>

## GİRİŞ

Türkiye, iki binli yıllara Anayasa krizleri ile girmiştir. Bir yandan insan hakları konusunda yaşanan hak ihlalleri, öte yandan devlet organları arasında yaşanan krizler ve yargının verdiği fevkalâde tartışmalı kararlar, Anayasa krizini daha açık biçimde okumamızı sağlamıştır. Bugün gelinen noktada, Anayasa meselesi ciddi bir hal almış durumdadır.

Esasında Anayasa meselesi, bir yönü ile, Cumhuriyet'in kuruluş aşamasında Batı'dan model olarak alınan *ulus devleti*, *tek tipleştirici* özelliğinin günümüzde de sürdürülmeye çalışılmasından kaynaklanmaktadır. İnsan haklarının ve farklılıkların günümüzde kazandığı boyut açısından bakıldığında, bu *tek tipleştirmenin* daha ciddi problemlere yol açtığı görülmektedir. **Bugün gelinen noktada, Türkiye'de çoğulcu yapının tesisi açısından dinî, etnik ve dilsel farklılıkların artık dikkate alınması gerektiği gerçeği açıkça görülmektedir.**

Anayasa'nın devletçi ve otoriter niteliği ve **farklılıkları dışlayan** insan hakları yaklaşımı dolayısıyla, yargı kurumları da **hukuku ve adaleti değil, devleti ve ideolojiyi** ön planda tutan kararlara imza atmaktadır. Bu durum, yargıya olan güveni zedelemektedir.

İşte bu nedenle, artık devletin yeniden yapılandırılması ve Anayasanın paradigmasının yeniden belirlenmesi gerekmektedir. Bugün gelinen aşamada yeni Anayasa önemli bir ihtiyaç halini almıştır. Yeni Anayasa, yeni bir yaklaşımla insan haklarını ve devlet iktidarını ele alıp, düzenlemek durumundadır. Bu doğrultuda Anayasa metni, insan hakları ve kişilerin farklılıkları da göz önünde tutularak, **fitrat ekseninde ve doğal hak anlayışına uygun olarak** yeniden kurgulanmalıdır. **Yeni Anayasada devlet; adalet, hakkaniyet ve hukukun üstünlüğüne dayandırılmalı, devlet organları da kuvvetler ayrılığı esasına göre yapılandırılmalıdır.**

Bu ülkenin bütün insanlarının hayrına olmayan, bütün insanlarını kuşatmayan ve kucaklamayan çözüm önerilerine iştirak etmemiz mümkün değildir. Buradaki tekliflerimizin, bundan sonra da aynı yöndeki gayretler için referans olmasını diliyoruz.

BÖLÜM 1

YENİ ANAYASA İHTİYACI

## YENİ ANAYASA İHTİYACI

### 1.1 GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE’NİN ANAYASA MESELESİ

İnsan hak ve özgürlüklerinin devlet organları karşısında güvence altına alındığı bir hukuk metni olması özelliğinden hareketle, Anayasanın *sınırlı devleti* tesis etme amacı gütmesi her Anayasa yapımı esnasında yapılan tartışmalarda vurgulanır. Nitekim Türkiye’de de Anayasa tarihimizde bu endişe az ya da çok vardır. Ancak, gerek Osmanlı İmparatorluğu döneminde ve gerekse Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonraki Anayasalarda “sınırlı devlet” oluşturma endişesi ötesinde, başka bazı hedefler daha fazla ön planda tutulmuştur. Anayasa metninin hazırlanış sürecinde açıkça ifade edilmese de, bu hedefler, oluşturulan siyasî – hukukî yapının değerlendirilmesinden ve özellikle bu Anayasaların uygulandığı dönemlerdeki yaşananlardan hareketle çok açık biçimde fark edilebilmektedir.

İşte bu bakış açısıyla önceki Anayasalara kısaca bakmak gerekir. Böylece ülkemizde yeni Anayasa yapım sürecinde bu yanlışlardan ders çıkarma fırsatı elde edilebilir. I. Meşrutiyet Anayasasından itibaren, neredeyse bir buçuk asırlık bir Anayasacılık geçmişi olan Türkiye’de Anayasaların ve uygulandıkları dönemlerin çok iyi analiz edilmesi, yeni Anayasa yapım sürecine olumlu katkılar sağlayacaktır.

Anayasal monarşiyi tesis etmek amacıyla, 1876 Kanun-i Esasîsi ve bunun üzerinde yapılan 1909 değişiklikleri, önemli bazı kurum ve kurallar getirmiş ve bu hükümler, Meşrutiyeti kağıt üzerinde oluşturmuş ise de, bu dönemin uygulamasında tam anlamıyla bir Anayasal devletten bahsetmek mümkün olamamıştır.

Benzer problemler, sonraki Anayasalarda da kendini başka şekillerde göstermektedir. Bu noktada *1921 Anayasası*, *kuvvetler birliği* anlayışını benimsemiş ve *insan haklarına yer vermemiştir*. Kuvvetler birliği dolayısıyla, özellikle yargılama sürecinde aşırı hukuk ihlalleri yapılmıştır.

*1924 Anayasası* ise, ilk olarak, yapılış yöntemi itibarıyla problemlidir. Tek parti olarak CHP’nin hâkimiyetindeki Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından yapılan ve yürürlüğe konulan bu Anayasa, güvenceli biçimde insan hak ve özgürlüklerini düzenlemediği içindir ki, yine özellikle CHP iktidarı döneminde ciddi şekilde ihlâl edilmiştir. Başta *düşünce özgürlüğü* olmak üzere, *siyasî parti özgürlüğü*, *din ve vicdan özgürlüğü*, *basın özgürlüğü*, *sendika hakkı* gibi birçok hak uygulamada



anlamsız hale gelebilmiştir. İnsan hakları ile ilgili benzer problemler belli ölçüde DP iktidarında da yaşanmıştır.

1961 Anayasası ise, görünüşte 1924 Anayasası dönemindeki problemleri çözmeye iddiasıyla yeni bir Anayasa ve yeni bir özgürlük anlayışı getirmiştir. Ancak bu Anayasa da değişik boyutları ile eleştirilebilir. İlk olarak, Anayasa, *Millî Birlik Komitesi* adındaki darbeci bir ekibin inisiyatifinde yapılmıştır. Öte yandan, oluşturulmaya çalışılan insan hakları, demokrasi ve hukuk devleti modeli, “insan” unsuru üzerinde temellendirilmiş görülsede, tam aksi biçimde, belli bir elit kesimin haklarını ve ayrıcalıklarını koruyup, sürdürme esasına dayandırılmıştır. Nitekim, getirdiği “insan haklarına dayanan, demokratik hukuk devleti” ilkelerine rağmen, 1961 Anayasasının uygulandığı dönemde *insan hak ve özgürlükleri* noktasında ciddi hak ihlalleri ve hukuk devleti ile açıklanması zor gelişmeler yaşanmıştır. Daha da önemlisi, *bu ihlallerin yaşanmasına* sebep olan veya *Anayasaya uygun olduğuna karar veren kurumlar* arasında, esasında hukuk devletinin önemli kurumları olduğu ifade edilen *Anayasa Mahkemesi ve Danıştay* da yer almaktadır.

1982 Anayasası ise, 1961 Anayasası ile oluşturulan ideolojik karakterli, devletçi, otoriter ve vesayetçi yapıyı daha açık biçimde korumaya ve sürdürmeye odaklanmış bir anlayışı benimsemiştir. Nitekim, bu Anayasasının uygulandığı otuz yıllık dönemde Anayasasının yol açtığı problemler, farklı görüşlere mensup herkes tarafından açıkça gözlemlenmiştir. Üstelik, 1982 Anayasasında yapılan on beş civarında değişikliklerle, Anayasa maddelerinin yarısından çoğu değiştirilmiş olmasına rağmen, Anayasa meselesi halen devam etmektedir. Bunun en önemli sebebi, yapılan değişikliklere rağmen, 1982 Anayasasının oluşturduğu vesayetçi, otoriter ve devletçi yapının tam anlamıyla ortadan kaldırılamaması veya düzeltilmemesidir. Günümüzde halen *insan hakları ve hukuk devleti* gibi temel konularda ciddi Anayasal problemler mevcuttur.

Bugüne kadar yapılan Anayasalar ve o dönemlerin uygulamalarından, Yeni Anayasa yapımına ilişkin şu sonuçlara ulaşmak mümkündür:

- Anayasa yapım sürecine toplumu dâhil etmek gerekir. Nitekim, bugüne kadar yapılan Anayasalarda halk, bu sürece dâhil edilmemiş, Anayasalar hep yukarıdan aşağıya yapılmış ve topluma *dikte ettirmeye* çalışılmıştır. Bundan sonra, tepeden inmeci bir yaklaşımla Anayasa metninin hazırlanmasını kabul etmek mümkün değildir.
- Anayasa yapım işi esasında *salt bir hukuk işi değildir*. Önceki Anayasalar yapılırken böyle bir algı söz konusu idi ve bu algı yanıltıcı olmuştur. Anayasa yapım sürecinde halk temel aktör olduğuna ve insanın doğuştan sahip olduğu haklar Anayasa metninde güvence altına alındığına göre, Anayasa yapım sürecine hal-

kın, seçtiği temsilciler aracılığıyla katılması ve buna ek olarak bazı yöntemlerle doğrudan katılma kanallarının açık tutulması gerekmektedir. Anayasayı sadece hukukçulara yaptırma düşüncesinin ne derece yanlış sonuçlara yol açacağını hatırlamak amacıyla, 1961 ve 1982 Anayasa’larının yapım aşamalarının çok iyi analiz edilmesinde fayda vardır.

- Anayasa yapım sürecinde, toplum içerisindeki değişik kesimlerin sürecin dışında bırakılmamasına özen gösterilmelidir. Etnik köken, siyasi düşünce, inanç, sosyal sınıf ve benzeri açılardan birilerini dışarıda bırakmak, Anayasasının uygulanmasında ciddi aksaklıklara yol açacaktır. Unutulmamalıdır ki, Anayasa, bir *toplumsal mutabakat metni olarak* insanların bir arada yaşamasını sağlamalıdır. Bu nedenle Anayasasının, bir tepkinin sonucu olarak, belli kesimleri yapım sürecine dâhil etmeden yapılmaması önemlidir. Bunun ne derece önemli olduğu, 1961 Anayasasının uygulandığı dönemde açıkça görülmüştür.
- Yeni Anayasa yapımının gündemde olduğu gününlerin, konjonktürel olarak çok önemli bir fırsat olduğunun idrakiyle hareket edilmelidir. Zira, Anayasa geçmişimizde rastlanılmayan biçimde, ilk kez halk, tabandan gelen bir talep olarak Anayasa ihtiyacını dillendirmektedir.

Nitekim halk, yeni Anayasa talebini *2011 milletvekili seçimleri* sürecinde yüksek sesle gündeme getirmiş ve bu yoğun toplumsal baskı sonucunda, milletvekili seçimleri sonrasında TBMM’de grup halinde temsil edilen tüm siyasi partiler *Anayasa Uzlaşma Komisyonu’na* temsilci göndermişlerdir.



#### SEKAM’ın Teklifi: Yeni Anayasa İçin Ortam Müsaittir.

*Anayasasının yapımı için olağan dönemler; aranan ve arzulanan müsait ortamlar olarak görülürler.*

*SEKAM, Türkiye’de ilk kez olağan dönemde askerî ve sivil bürokrasinin bloke etme gücü ve etkisinin, en azından, şimdilik sezilmediği müsait bir ortamın mevcut olduğu inancını taşımaktadır. Bu nedenle, bu fırsatın değerlendirilmesi, tarihî bir sorumluluktur.*

*Türkiye’nin ileriye doğru yeni bir değişimle, daha güçlü biçimde yoluna devam edebilmesi için Yeni Anayasa yapmak zorunlu hale gelmiştir.*

## 1.2. ANAYASANIN DÜZENLEME ALANI

Anayasa, bir hukuk metni olsa da, ele aldığı konular itibarıyla *toplumsal bir mukavele* olması ve *devlet iktidarı ve birey - devlet ilişkisine* dair düzenlemeler öngörmesi nedeniyle siyasi gündemi meşgul eder.

Anayasa devlet yönetimini düzenlediğine göre, bununla bağlantılı biçimde, ister istemez, yöneten-yönetilen farklılaşmasının bir sonucu olarak, *yönetilenlerin durumu* dikkate almak durumundadır. Bu minvalde önemli bir husus olarak, yönetilenlerin devlet kudreti karşısında sahip olduğu *haklar* önemli hale gelmektedir. İşte bu yönüyle Anayasa, insan hak ve özgürlüklerini, devlet kudreti karşısında *güvence altına almak* durumundadır.

Günümüzde yaygın biçimde yapılan tanımlamalarda da görüldüğü üzere Anayasalar, bir yandan devlet organlarını, bu organların oluşumunu, görevlerini ve birbirleriyle olan ilişkilerini düzenlerken; öte yandan, insanların sahip olduğu hakları güvence altına almayı amaç edinirler. Devlet organlarının oluşumu ve birbirleriyle ilişkileri boyutu düzenlenirken, farklı organların *kuvvetler ayrılığı* esasına göre yapılandırılması öngörülmelidir. *İnsan hakları* da, Anayasa yapanların ve bazı çevrelerin anlayışlarına ve inşalarına göre değil, *insan fıtratını bozmayacak tarzda geniş bir özgürlükçü yaklaşım*la ele alınmalı ve düzenlenmelidir. Anayasa ile ilgili yukarıda belirtilenler, esasında *“bir Anayasadan ne beklenmelidir”* sorusuna da cevap vermektedir.

Buna göre gerçek bir Anayasa; bir taraftan *toplumsal mutabakat metni* olarak toplumun farklı kesimleri arasındaki ilişkiyi düzenlerken, diğer taraftan *kuvvetler ayrılığı* esasına uygun bir devlet örgütlenmesi gerçekleştirme ve *insan hak ve özgürlüklerini güvence altına alma* amacını ön planda tutar. Ancak bu biçimdeki bir modelin uygulamaya geçirilmesi sayesinde, güçlü kamusal yetkilere sahip devlet organlarının yaptırım gücü *sınırlandırılabilir* ve ancak bu şekilde insanların iktidar karşısında sahip olduğu hakların bir anlamı olabilir.

Bilindiği üzere Anayasa *metni*, bir ülkedeki hukuk kuralları piramidinin en tepesinde yer alır ve bu yönü ile de *bağlayıcılığı* daha belirgin biçimde fark edilebilir. Anayasa kurallarının bağlayıcı gücü yanında önemli bir diğer boyutu ise *değiştirilmelerinin zor olmasıdır*. Özellikle Anayasa hükümlerinin değiştirilmesinin zor olmasının da etkisi dikkate alınarak, bu metinlerde doğrudan Anayasada yer almaması gereken konulara da yer verilebilmekte ve bu biçimdeki konuların Anayasa metninde yer alması nedeniyle bazı problemler kendisini göstermektedir. **Oysa Anayasalar, birer hukuk metni olarak, sadece düzenlemesi gereken konulara yer vermeli, toplumsal mutabakat esasları, devletin ana yapısı ve insan hak ve özgürlükleri dışındaki hiçbir konuyu düzenlememelidir.**

Anayasanın bağlayıcılığı yüksek bir metin olmasının da idrakiyle, özellikle Anayasa yapma gücünü elinde bulunduranlar, oluşturmayı hedefledikleri devlet ve toplum modeli bakımından bazen çok problemleri bir perspektifin etkisini Anayasa hükümlerine yansıtılabilmekte ve böylece ortaya çıkan Anayasa metni bu bakımdan ciddi problemlere yol açabilmektedir. Dünya üzerinde bu biçimdeki Anayasalara sıklıkla rastlamak mümkündür. Esasında Türkiye’deki Anayasalar açısından da en önemli problem, bir yönü ile bu noktada odaklanmaktadır.



### SEKAM’ın Teklifi: İnsan Merkezli Bir Anayasa

*Yeni Anayasa, toplumsal mutabakat esaslarını, devlet örgütlenmesini ve fitrat eksenli insan hakları esaslarını düzenlemeli, ayrıntıyı kanunlara bırakmalıdır.*

*Anayasanın odak noktası “insan” olmalı, saf ve temiz olarak bu dünyaya gelen insanın fıtratının korunması esas alınmalıdır.*

*Bu yönüyle SEKAM, Yeni Anayasanın “önce insan” düsturuyla hareket etmesi gerektiğini vurgulamaktadır.*

## 1.3. YENİ ANAYASA MI, KISMİ ANAYASA DEĞİŞİKLİĞİ Mİ?

Anayasa meselesinin daha yüksek sesle dillendirildiği günümüzde cevaplandırılması gereken önemli bir husus, talep edilenin *yeni bir Anayasa mı, kısmi Anayasa değişikliği mi* olduğudur. 1982 Anayasa’sının daha ziyade temel hak ve özgürlüklerle ilgili maddelerinde yapılan değişikliklerle neredeyse Anayasa maddelerinin yarısından çoğunun değiştirildiği, bu nedenle artık yeni Anayasanın değil, aksaklıkların mevcut olduğu bazı maddelerde yapılacak kısmi değişikliklerle Anayasa meselesinin çözülebileceği savunulmaktadır.

Her ne kadar 1982 Anayasa’sında birçok değişiklik yapılmışsa da, bu Anayasanın yürürlüğe girdiği tarihten bu yana yol açtığı pek çok problem halen varlığını sürdürmektedir. İnsan hakları anlayışı, resmî ideoloji, Anayasanın aşırı ayrıntılı bir düzenleme yöntemini benimsemesi, vesayetçi yaklaşım, kendine özgü hukuk devleti algısı ve benzeri birçok problem halen gündemi meşgul etmektedir.

## SEKAM'ın Teklifi: Mevcut Problemleri Çözen, Geleceği Kuşatan, Ne Baskıyı, ne de Tepkiyi Referans Alan Bir Anayasa

### Mevcut Problemleri Çözme

1982 Anayasasının dayandığı temel felsefenin yanlışlığından dolayı, şimdiye kadar yapılan değişiklikler istenen sonucu vermemiştir. Dolayısıyla günümüzde Anayasa ile ilgili olarak karşılaşılan birçok problem, bir Anayasa değişikliği ile değil, ancak yeni bir Anayasa ile çözülebilecektir. Yeni Anayasanın, mevcut problemlere ilişkin getireceği yeniliklerle, gerçekten yeni olabilmesi için, cesaretli biçimde konuları ele alıp düzenleyebilmesi ve bu düzenlemelerin, Anayasaya ilişkin beklentileri açıklıkla karşılayabilecek yeterlilikte olması gerekmektedir.

### Jeopolitik, Jeostratejik, Jeoekonomik ve Jeokültürel Konuma Tekabül Etmeli

Yeni Anayasa; toplumun inanç, gelenek, görenek, tarih, kültür ve medeniyetini göz önüne alırken; aynı zamanda ülkenin jeopolitik, jeostratejik, jeoekonomik ve jeokültürel konumunun yüklediği rol, misyon ve vizyona da uygun olmalıdır.

### Geleceği Kuşatmalı

Yeni Anayasa, mevcut sorunların çözümünün yanı sıra; aydınlık, mutlu bir gelecek inşa etmeli ve bu güveni tesis etmelidir. Onun için, 40-50 yıla ilişkin beklentilere cevap verecek niteliklere sahip olmasının yanında, kendi kültür ve medeniyet havzamızdaki nesillerin Anayasa yapma çalışmalarına da referans ve ilham kaynağı olmalıdır. Bizim yaşayarak kazandığımız acı tecrübeler, hem gelecek nesillere, hem de bölge insanlarına güç ve tecrübe kaynağı olmalıdır.

### Ne Baskı, ne de Tepki Anayasası Olmalı

Yeni Anayasa, baskı Anayasası olmamasının yanı sıra, tepki Anayasası da olmamalıdır. İfratla tefrit arasında bocalanmamalıdır.

## 1.4. YENİ ANAYASANIN YAPILIŞ YÖNTEMİ

Anayasanın gerçekten “yeni” bir Anayasa olabilmesi için, öncelikle 1982 Anayasasının prangalarından ve vesayet aktörlerinin ürettiği bazı argümanlardan *kurtulmak şarttır*. Bunun bir gereği olarak, yeni Anayasanın, 1982 Anayasasının 175. Maddesinde öngörülen *Anayasa değişikliğinin yapılmasına ilişkin usul konularının* dışında, tamamen *yeni bir yöntemle* yapılması gerekir. Bu yeni yöntem, esasında çok da karmaşık ve gerçekleşmesi zor bir yöntem değildir; ancak, Türkiye'nin geçmiş Anayasalarının hazırlandığı dönemlerde, bu yönteme başvurulmaması nedeniyle, bilinmemektedir. Bu, mümkün olduğunca, halkın Anayasa yapım sürecine katılımına imkan sağlayan bir yöntemdir.

## SEKAM'ın Teklifi: Meclisin ve Milletın Yaptığı Bir Anayasa

### Mevcut TBMM, Anayasa Yapma Yetkisine Sahiptir

SEKAM olarak, Türkiye’de Yeni Anayasayı mevcut parlamentonun yapmasının en isabetli tercih olacağı kanaatindeyiz. TBMM’nin Anayasa yapma yetkisine sahip olması konusunda hukukten hiçbir problem bulunmamaktadır. Halkın oyu ile göreve gelen üyelerden oluşan TBMM, Anayasa yapmaya en ehil kurum konumundadır. Bu noktada asli kurucu iktidar sıfatıyla, TBMM Yeni Anayasayı yapmalı, bunu yaparken de mevcut Anayasa’nın hiçbir hükmü ile kendisini bağlı saymamalıdır. Eğer TBMM yeni bir Anayasayı yapma yetkisine sahip olamayacaksa, bu durumda hiçbir organ veya kurumun yeni Anayasa yapması söz konusu edilemez.

TBMM’nin yeni Anayasa yapamayacağına ilişkin görüşü, Yeni Anayasa yapılmasını istemeyenlerin gündeme taşıdığı bir engelleme aracı olarak görmekteyiz. Cumhuriyetin ilanı gibi bir kararı alan TBMM’nin, Yeni Anayasayı yapabileceğini kabul etmemenin önemli bir çelişki olduğu kanaatindeyiz.

Yeni Anayasayı yaparken, TBMM, kurucu iktidar sıfatıyla hareket etmek durumundadır. Dolayısıyla böyle bir durumda yeni Anayasa yapılırken, yukarıda da ifade edildiği gibi, 1982 Anayasasının, Anayasa değişikliklerine ilişkin 175. maddesinde öngörülen usule uyulması da söz konusu edilemez. TBMM, Yeni Anayasayı yaparken; müzakere ve karar alma usulü, karar yeter sayısı ve benzeri tüm konulardaki kararları kendi inisiyatifini ile belirleme yetkisine sahiptir. Anayasa yapma konusundaki usul kurallarını tek başına belirleyip uygulayabilme, Anayasanın içeriğini baştan itibaren tasarlayabilme yeteneği açısından da oldukça önemlidir.

### Halkın Yeni Anayasa Yapım Sürecine Katılımı

*Yeni Anayasa yapım sürecinde halkın katılımı üç farklı biçimde gerçekleşecektir:*

- *Birinci olarak, seçmenlerin oylarıyla seçilen milletvekilleri, bu süreçte aktif görev yapacaklardır.*
- *İkinci olarak, bireyler, sivil toplum kuruluşları ve platformlar TBMM'deki Anayasa yapım sürecine katkıda bulunacaklardır.*
- *Üçüncü Olarak, Anayasa'nın yürürlüğe girebilmesi için, TBMM'de kabul edilen Yeni Anayasa referandumuna sunulacaktır.*

### 1.5. YENİ ANAYASANIN KAPSAMI: ÇERÇEVE ANAYASA MI, AYRINTILI ANAYASA MI?

Yeni Anayasanın içeriği kadar ilgi uyandıran bir diğer husus, Anayasa metninin uzunluğudur. Bir görüşe göre; Anayasa mümkün olduğunca *kısa* olmalı, sadece ilkelere yer vermeli ve yasaklayıcı olmamalıdır. Esasında, olması gereken açısından düşünüldüğünde, bu görüşe katılmamak zordur. Ancak, son zamanlarda yapılan değişik ülke Anayasalarına bakıldığında, *uzun* Anayasalara da yaygın biçimde rastlanılmaktadır.

Bir Anayasanın *uzun ya da kısa olması*, tek başına bir anlam ifade etmemektedir. Önemli olan, Anayasanın içeriği ve düzenlediği konuları ele alış biçimidir. Anayasa hukuku literatüründe genellikle, *ideal olan Anayasanın, kısa olduğu* ifade edilir. Zira kısa Anayasa, uzun süre yürürlükte kalma imkânına sahip olacak ve değişen şartlara daha rahat biçimde cevap verebilecektir. Ancak, kısa Anayasanın olduğu bir ülkede, kurumların yetki ve sorumlulukları ile işleyişi konularında belirli düzeyde siyasî ve hukukî kültüre ihtiyaç vardır.

*Ayrıntılı Anayasa* ile ilgili ilk çağrışımın ise, genelde *olumsuz* olduğu bilinmektedir. Zira ayrıntılı Anayasa yapılan ülkelerde, topluma ve insanlara güvenmeyen bir yaklaşımla hareket edilmektedir. Bununla birlikte, bugün artık bu anlayış ayrıntılı Anayasayı tasvir etmede tek başına yetersiz kalmaktadır. Zira kimi ülkelerde, ayrıntılı Anayasaların *insan hak ve özgürlüklerini*, olması gerektiği biçimde ve detaylarını da göz önünde tutarak düzenlediği ve bu yaklaşımın, insan haklarına daha fazla güvence sağladığı inancının oluştuğu görülmektedir.



### SEKAM'ın Teklifi: "Efradını Câmi, Ağyarını Mâni" Bir Anayasa

*Yeni Anayasanın uzun veya kısa olmasından ziyade, Anayasa maddelerinin içeriğinin toplumsal mutabakatı sağlaması, insan haklarını güvence altına alması ve devleti milletin emrine vermesi gerektiği boyutlarına odaklanmanın daha isabetli olacağını düşünmekteyiz.*

*Ancak, bu konuda insan haklarına doğrudan güvence teşkil etmeyecek, sınırlamaya müsait, yaşanacak gelişmeler sonrasında ileride ayak bağı olabilecek nitelikteki hiçbir hususun Anayasada yer almaması gerektiğini, asıl bu biçimdeki detayların zamanla problem doğuracağını vurgulamak gerekir. Bununla beraber, Yeni Anayasa metni 'efradını câmi, ağyarını mâni' biçimde, anlaşılır ve temiz bir Türkçe ile yazılmalıdır.*

BÖLÜM 2

YENİ ANAYASANIN PARADİGMASI VE  
TEMEL ÖNCELİKLERİ

## YENİ ANAYASANIN PARADİGMASI VE TEMEL ÖNCELİKLERİ

### 2.1. TOPLUMSAL MUTABAKAT METNİ OLARAK ANAYASA VE ÇOK HUKUKLULUK

Anayasalar, birer hukuk metni olmaları yanında, günümüzde yaygın biçimde kullanılan tabiriyle ifade etmek gerekirse, aynı zamanda birer **toplumsal mutabakat** metinleri olarak da nitelendirilmektedirler. Bu bağlamda, insanların ideolojik tercihleri farklı olsa da, tüm insanların doğuştan sahip olduğu haklarının *güvence altına alınması gerekir*. İnsanları, ideolojik – siyasi boyutlarda dönüştürmeyi değil; **yaratılıştan gelen, doğal haklarıyla birlikte devlet iktidarı karşısında bir özne halinde kabul etmeleri, Anayasa metinlerinin, gerçek anlamda Anayasa olarak kabulü açısından zorunludur.**

Anayasanın gerçek anlamda bir toplumsal mutabakat metni olabilmesi için, değişik kesimlerin bir arada yaşamasını sağlayacak uygun bir siyasi ortamı da tesis etmesi gereklidir. Bu bakımdan Anayasada, **farklı inanca mensup olanların hakları** da güvence altına alınmalı, bunun için uygun bir hukuki zemin oluşturulmalıdır.



#### SEKAM'ın Teklifi: Yeni Anayasanın Paradigması

*Yeni Anayasa şu temeller üzerinde oturtulmalıdır:*

##### **Problemler Alanların Yeni Bir Yaklaşımla Ele Alınması**

*Anayasanın yeni olabilmesi için, 1982 Anayasasının özellikle problemler alan tüm konularına, yeni yaklaşımlarla yeni çözümler sunması gerekir. Dolayısıyla yeni Anayasanın, insan hak ve özgürlükleri ve devlet organları ile ilgili konularda, toplumsal mutabakat çerçevesinde, yeni bir yaklaşımı esas alması zorunludur.*

##### **Farklılıkların Korunması**

*İnsan merkezli yaklaşımda, fitrat ekseninde insanların doğuştan sahip olduğu haklar, gerçek anlamda güvence altına alınmalıdır. Bu noktada insanların farklılıklarının devlet tarafından korunması ve bu farklılıklardan kaynaklanan haklarının güvence altına alınması gerekmektedir.*

### Toplumsal Mutabakat İçin Çok Hukuklu Bir Yaklaşımın Benimsenmesi

SEKAM, yeni hukukî zemin tesis edilirken, özellikle farklı inanç kesimlerinin aile, miras hukuku, zekât, eğitim, ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel vb. özel alanlara ait hakları ile ilgili “çok hukuklu” bir modelin oluşturulmasını teklif etmektedir.

Farklı her bir kesimin, toplumun diğer kesimlerinden farklılığından kaynaklanan hakları ile ilgili olarak sağlanan bu çok hukuklu model dolayısıyla, herkes Yeni Anayasal Sistemde kendisini daha rahat biçimde görecek ve bu Anayasayı daha fazla benimseyecektir. Ancak böyle bir hukukî düzenin tesisi sayesinde, Anayasanın gerçek anlamda bir toplumsal mutabakat metni olması sağlanabilir.

Çok hukuklu bir yapının tesisi, aynı zamanda din ve vicdan özgürlüğünün de bir gereğidir. Bu konuda ayrıca belirtmek gerekir ki, çok hukukluluk, başkalarının haklarını da tehdit etmeyen bir modeldir. Bu konu, aynı zamanda devletin varlık ve meşruiyetinin temelini teşkil etmektedir.

### İdeolojiden Arındırılmış Bir Anayasa

Yeni Anayasanın temel paradigması noktasında önemli bir husus da, bu Anayasanın belirli bir siyasî – ideolojik tercihi benimsememesi olmalıdır. Kuşkusuz bu, asla hiç kimsenin dinî, felsefî ve ideolojik tercihinin olmaması biçiminde anlaşılmalıdır. Aksine, toplum içinde tüm insanların dinî, felsefî, siyasî ve ideolojik tercihleri vardır ve olmalıdır da! Anayasa, tüm insanların bir arada yaşamasını sağlamayı hedefleyen bir hukuk metni olarak, insanlara ve dolayısıyla ideolojilere eşit mesafede olmak zorundadır.

Resmî ideoloji veya buna benzer yakıştırmaların bulunduğu bir hukuk düzeninde, insanlar arasında düşünceye dayalı ayrımlar ve bunun sonucunda bölünmeler ve eşitsizlikler ortaya çıkmaktadır. Yeni Anayasanın, bu yönü ile herkese eşit mesafede olması zorunludur.

### Milletin Emrinde Devlet Anlayışı İnşa Eden Bir Anayasa

Yeni Anayasanın yaklaşımının insan merkezli olması ve devleti de insanın hizmetine sunan bir anlayışla yeniden yapılandırması gerekir. Bu noktada Yeni Anayasanın dili, ‘Devletin Milleti’ değil, ‘Milletin Devleti’ anlayışına uygun olmalı, kutsal devlet anlayışına ve Resmî ideolojiye yer vermemelidir.

### Doğanın Fıtratını Koruyan (Çevreci) Bir Anayasa

İnsan – çevre ilişkisinin, gelecek nesillerin haklarını da göz önünde tutarak, yeniden düzenlenmesi zorunludur. Doğanın fıtratını bozmayacak tarzda çevre dengesi muhafaza edilmelidir.

### Hak, Adalet ve Hakkaniyeti Esas Alan Bir Anayasa

Yeni Anayasada devletin temel özelliklerinden birisi; her zaman Hakk’a, adalete dayanması olmalıdır. Hak, adalet ve hakkaniyet, bu nedenle yeni Anayasada özel olarak korunan ve üstün tutulan ilkeler olmalıdır. Bu yaklaşım, dil ve üslupta kendini göstermelidir.

### Yargı Dışı Denetim Mekanizmalarını - Kamu Denetçiliği Kurumu - Öngören Bir Anayasa

Yeni Anayasada devlet organları nezdinde her durumda “hukukun üstünlüğünün” tesis edilmesi önemli olduğuna göre, yasama, yürütme ve yargı ayrımı gözetilmeksizin, kamusal yetki kullanan her organın sorumluluğu sağlanmalı, hesap verebilirlik açısından değişik mekanizmalar geliştirilmelidir.

Bu yapılırken, sadece yargısal mekanizmalara değil, özellikle yargı dışı mekanizmaların oluşturulmasına da önem verilmelidir. Bu doğrultuda, yasama ve yürütmenin halk tarafından denetimini gerçekleştirebilecek mekanizmalar uygulamaya sokulmalı ve idarenin insan haklarına bağlılığı, “Kamu Denetçiliği Kurumu” aracılığıyla etkin bir biçimde sağlanmalıdır.

## 2.2. ANAYASANIN BAŞLANGIÇ METNİ

Yeni Anayasada benimsenecek olan bu yaklaşımın, aynı zamanda Anayasanın başlangıcında da özlü biçimde ifade edilmesi, sembolik öneme sahiptir. Bilindiği gibi, II. Dünya Savaşı sonrasında beri Anayasalara başlangıç konulması; hukukun üstünlüğüne, insan haklarının ayrıcalıklı konumuna ve devlet yönetiminde halkın iradesinin belirleyiciliğine vurgu yapmak açısından daha fazla tercih edilmektedir.



## SEKAM'ın Teklifi: Yeni Anayasanın Başlangıç Metni

### Başlangıç Metninin Muhtevası

*Yeni Anayasanın başlangıç kısmında da etnik köken, siyasi düşünce, din ve benzeri ayrımlar olmaksızın, farklılıklara rağmen, barış içerisinde bir arada yaşamaya, halkın iradesinin devlet yönetimindeki belirleyiciliğine, evrensel ölçütler ve fitrat ekseninde insan hak ve özgürlüklerine farklılıklarla birlikte tüm bireylerin sahip olduğuna, devlet yönetiminde tüm kişi ve organlar açısından hukukun üstünlüğünün esas alınmasına ve devletin hakka, adalete ve hakkaniyete dayanması gerektiğine yer verilmelidir.*

*Öte yandan, yine Anayasanın başlangıç kısmında, yaratan - yaratılan ilişkisinde insanın, kâinattaki en ulvî varlık olduğu, doğal çevrenin insanın hizmetine sunulduğu ve dolayısıyla tüm insanların, gelecek nesillerin haklarını da gözeterek bunu koruma bilincine sahip olması gerektiğine de yer verilmelidir.*

### Yeni Anayasanın Başlangıç Metni

SEKAM'a göre Yeni Anayasanın Başlangıç Metni şu şekilde düzenlenebilir:

*“Allah'ın, varlık âlemine ve bu varlık âleminin bir üyesi olarak insan bünyesine vaz' ettiği fitrat kanunlarının, yaratılış gerçeği ve gereklerini aklın ışığında anlama gücüne sahip biz Türkiye halkı; dinî, mezhebî, etnik, ideolojik, politik, felsefî farklılıklarımızla birlikte, bu Anayasanın öngördüğü hükümler doğrultusunda, barış içinde bir arada yaşamaya, haktan, barıştan ve adaletten yana bir hukuk düzeni tesis etmeye ve devlet yönetimini hak, adalet ve hukukun üstünlüğüne dayalı biçimde gerçekleştirmeye ve bu ekseninde devam ettirmeye; insanın kâinattaki en ulvî varlık olduğunun bilincinde olarak, sadece mevcut insanların değil, aynı zamanda gelecek nesillerin de haklarını gözetmeye ve doğal çevreyi korumaya karar vererek bu Anayasa'yı kabul ve ilân ediyoruz”.*

## 2.3. CUMHURİYET VE NİTELİKLERİ

### 2.3.1. Cumhuriyetin Anlamı ve Kapsamı

Türkiye Devleti'nin Anayasalarında “Cumhuriyet”, özel bir öneme sahiptir. Bunun bir gereği olarak da 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarında Türkiye Devleti'nin

bir Cumhuriyet olduğuna ilişkin ilk maddesi, *değiştirilemez hüküm* olarak öngörülmüştür. Bununla bağlantılı biçimde, “Cumhuriyet” ve özellikle “Cumhuriyet'in nitelikleri”, Anayasa tartışmalarında gündemi daha fazla meşgul etmektedir. Bu tartışma, 1982 Anayasa'sında *değiştirilmezlik* kapsamına Cumhuriyet'in *niteliklerinin* de dahil edilmesi ve bu niteliklerle ilgili Anayasanın diğer maddelerinde düzenlenen konularla ilgili yapılan Anayasa değişikliklerini, Anayasa Mahkemesi'nin bazı davalar sonucunda iptal etmesi dolayısıyla daha fazla alevlenmiştir.

Öncelikle kavram olarak *Cumhuriyet*, sadece, benimsenen siyasi yapıda devlet başkanının, *veraset dışı yöntemle* göreve gelmesi anlamına gelmektedir. Bununla birlikte Türkiye'de Cumhuriyet, aynı zamanda yeni kurulan devleti de kastetmesi yönüyle daha farklı anlaşılmaktadır. Bir hukuk metninde cumhuriyete tek başına daha fazla anlam ve üstünlük tanımak için, bunun *önemli kazanımlar sağlaması* beklenir. Söz gelimi Cumhuriyet, *insan hak ve özgürlüklerinin güvence altına alınması, devletin hukukla sınırlandırılması* ve benzeri imkânları sağlıyorsa, bu durumda kavramın özel olarak önemsenmesi anlaşılabilir. Ancak, cumhuriyet bunları sağlamadığı zamanlarda da korunacaksa, bunun hiçbir şekilde mâkul bir izahı olamaz.

Bilindiği gibi, günümüzde Anayasal devlet olarak kabul edilen ve insan hakları standardı açısından cumhuriyetle idare edilen pek çok ülkeden daha üstün konumda olan İngiltere, İspanya, Belçika gibi *monarşiler* bulunmaktadır. Bunun yanında geçmişten bugüne cumhuriyet olmasına rağmen, insan hakları açısından ciddi problemleri olan birçok ülke mevcuttur. Hatta; *faşist İtalya, nasyonal sosyalist Almanya ve sosyalist rejimi benimsemiş olan Doğu Bloğu ülkelerinin hepsi birer cumhuriyetti*. İlginçtir ki, *Türkiye'de 1960 ve 1980 askerî darbe dönemlerinde dahi cumhuriyet sekete uğramamıştır*. Bu nedenle, Cumhuriyeti tek başına değil, içeriğinde sağladıkları ile birlikte değerlendirmek gerekir.

Bilindiği gibi, *cumhuriyetçi yaklaşım*, tek başına yurttaş kavramına vurgu yapar ve yurttaşlığın birleştiriciliğinden hareketle ve çoğu zaman insanların farklılıklarını da dışlayarak bir model oluşturmaya çalışır. Oysa, günümüzde gelinen aşamada yurttaşlığın birleştiriciliği önemli olmakla birlikte, *insanların farklılıkları* ve bu farklılıklardan kaynaklanan hakları da en az o kadar önemlidir.

Zira günümüzde gelinen aşamada, Türkiye'de yaşanan problemler bir yönü ile bu *cumhuriyetçi yaklaşım* ve bunun *ulus devlet* algısından kaynaklanmaktadır. Oysa, ulus devlet algısı da bir dönüşüm içerisindedir. Bu çağda ulus devlet algısını eskisi gibi sürdürmeye çalışmak, ister istemez, ciddi problemleri beraberinde getirmekte ve bundan dolayı cumhuriyet ve ulus devlet ciddi bir şekilde sorgulamaya tabi tutulmaktadır. Zira ulus devletin bir gereği olarak, *tek tipleştirici* sonuçlar ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda devlet, çok dinli, çok dilli, çok kültürlü ve çok etnisiteli Türkiye



toplumunu tek tipleştirilmeyi amaçladığından, kimlik alanına müdahale edip, bunu şekillendirmeye çalışmaktadır. Bugün yaşanan birçok meselenin kaynağı, bu anlayış ve yaklaşım tarzıdır.



### SEKAM'in Teklifi: Cumhuriyet, Farklılıkları ve Çok Hukukluluğu Esas Almalıdır

*Tek tipleştirici bu yaklaşım tarzı, insan fıtratına müdahale olup, yanlış ve tehlikelidir. Dolayısıyla yeni Anayasada Cumhuriyetin insan hakları, hak, adalet ve hukukun üstünlüğü ile daha fazla desteklenmesi zorunludur. Bunun için Cumhuriyet, farklılıklar ve çok hukukluluğu da içine alabilecek şekilde yeniden anlamlandırılmalıdır.*

#### 2.3.2. Cumhuriyetin Nitelikleri

Yeni Anayasada, Cumhuriyetin niteliklerinin de yeniden ele alınması ve anlamlandırılması zorunludur. Bilindiği gibi 1982 Anayasasında Cumhuriyetin nitelikleri Anayasanın 2. maddesinde şu şekilde öngörülmüştür: “Türkiye Cumhuriyeti, toplumun huzuru, millî dayanışma ve adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygılı, Atatürk Milliyetçiliğine bağlı, başlangıçta belirtilen temel ilkelere dayanan, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devletidir”.



### SEKAM'in Teklifi: Hak, Adalet ve Hakkaniyete Dayanan Bir Cumhuriyet

#### Muğlak Kavramlara Yer Verilmemeli

*Yeni Anayasada Cumhuriyetin nitelikleri ile ilgili maddede “toplumun huzuru” ve “Millî dayanışma” gibi içeriği belirsiz, farklı şekillerde yorumlanmaya fevkalâde müsait ifadeler yer verilmemelidir.*

#### Tek Tipleştirici Kavramlar Olmamalı

*Öte yandan, yine Cumhuriyetin nitelikleri arasında ideolojik çağrışıma yol açabilecek ilke ve kavramlara da yer verilmesi uygun değildir. Bu amaçla yeni Anayasada “Atatürk Milliyetçiliği” gibi subjektif, yorumlanmaya müsait ifadeler bulunmamalıdır. Yeni Anayasanın, insan hakları ve daha özde vatandaşlık konusunda da yeni bir yaklaşım benimsemesi gerektiği düşünüldüğünde, bu biçimdeki tek tipleştirici ideolojik*

*çağrışımlara sebebiyet verecek ifadelerin ayıklanması daha da önemli hale gelmektedir.*

#### Devletin Meşruiyetinin Temeli

*Yeni Anayasada Hak, adalet ve hakkaniyet kavramlarına, hukuk devleti dışında özel bir vurgu yapılmalıdır. Özellikle devletin temel görevlerinden birisinin de, hakkı hâkim kılmak ve adaleti tesis etmek olduğu açıkça belirtilmelidir.*

*Anayasal bir devletin varlık nedeni, esasında toplumsal mutabakatı ve insan haklarını korumak ve kollamak olmalıdır. O nedenle, Yeni Anayasada Cumhuriyet'in niteliklerinin yer aldığı maddede açıkça devletin meşruiyetini, insan fıtratına uygun olarak ortaya konan insan haklarını koruyup kollamaktan, hakkı hâkim kılmak ve adaleti tesis etmekten ve milletin emrinde olmaktan aldığına vurgu yapılmalıdır.*

#### Hukuk Devletinin Temel Dayanağı

*Yeni Anayasada, hukuk devleti ve sosyal devlet ilkeleri korunmalı; ancak bu ilkelerin içerikleri, bazıları aşağıda Anayasanın sair maddelerinde yer alacak olumlu bazı yeni hükümlerle desteklenmelidir. Günümüzde hukuk devleti, daha ziyade devletin hukuka bağlı olmasını ve kamusal yetkiler kullananların yargısal denetime tâbi olmasını ifade etmektedir. Hukuk devleti kavramının içerisinde hak, adalet ve hakkaniyet özel öneme sahiptir.*

#### Çok Hukukluluk

*Hukuk devleti ile ilgili önemli bir husus ise, yeni Anayasada çok hukuklu bir modelin benimsenmesidir. Çok hukuklu bir düzen sayesinde, farklı inanca mensup insanların kendi aralarında aile ve miras hukuku gibi özel hukuktan kaynaklanan uyuşmazlıklarının çözümünde kendi hukuk kurallarını uygulayabilecek, öte yandan bu farklılıklarıyla birlikte diğer kesimlerle aynı devlet çatısı altında bulunması sağlanabilecektir.*

Laiklik, Batı Avrupa ülkelerinde yaşanan problemler dolayısıyla reform hareketinin sonucunda ortaya çıkmış bir ilkedir. Bu ilkenin tanımında, *din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması ve din ve vicdan özgürlüğünün sağlanması* biçiminde iki boyut ön plana çıkarılmaktadır. Bununla birlikte, *Türkiye'deki şekliyle laiklikte ne din ve devlet işleri birbirinden ayrılmakta; ne de din ve vicdan özgürlüğü sağlanmaktadır.*

Buna rağmen laiklik ilkesi, âdeta yukarıdan aşağıya *dikte ettirilmeye* çalışılmaktadır. Üstelik, farklı laiklik tanımları içerisinde neredeyse *en otoriter* şekilde tanımlanan biçimi, uygulamada tüm kişi ve kurumlara kabul ettirilmeye çalışılmaktadır.

Oysa, Cumhuriyet öncesi döneme bakıldığında, toplumunda din ve vicdan özgürlüğü açısından hiç de Avrupa'daki reform hareketi sürecinde olduğu gibi bir problem yaşanmadığı görülmektedir. Dolayısıyla yeni Anayasada konu değerlendirilirken, bu husus da özellikle göz önünde tutulmalıdır.

Cumhuriyet dönemi Anayasaları uygulamasında laiklik ilkesi, din ve vicdan özgürlüğünün sağlanması noktasında *hukukî bir engel* gibi kullanılmaktadır. Zira bu dönemde laiklik ilkesi gereği din kişilerin vicdanlarına hapsedilmeye çalışılmaktadır. Bu durum din ve vicdan özgürlüğü ile bağdaşmadığı gibi dinin sosyal bir olgu olması ile de temelden çelişmektedir. Türkiye'de laiklik bireylerin dinden uzak tutulması biçiminde uygulanmaya çalışılmaktadır. Bunun sonucu olarak toplumda özellikle gençliğin mânevî boşlukta kalması ve mânevî değerlerden yoksun yeni neslin yetiştirilmesi nedeniyle ciddi sosyal ve kriminal problemler ortaya çıkmaktadır.

Günümüz Türkiye'sinde din ve vicdan özgürlüğü ile ilgili yaşanan mağduriyetler, hem sosyolojik olarak azınlıkta kalan dinlerin, hem de toplumdaki hâkim dinin mensuplarını çok olumsuz bir şekilde etkilemektedir. *Yeni Anayasada din ve vicdan özgürlüğü ve bunun gerekleri, hem hâkim din mensubu olanlara hem de diğer dinlere mensup olanlara sağlanmalıdır.*

Avrupa ülkelerinin, aralarında Federal Almanya, İngiltere, İtalya ve Yunanistan'ın da olduğu, ezici bir çoğunluğunun Anayasalarında *laiklik ilkesi yer almamaktadır*. İlginçtir ki Avrupa ülkeleri içerisinde din ve vicdan özgürlüğü bağlamında en fazla problem yaşayan ülkelerin başında Fransa gelmektedir ve bu ülke de, Türkiye'de olduğu gibi, laiklik ilkesini Anayasal bir ilke olarak benimsemiştir.

### SEKAM'ın Teklifi: Laiklik İlkesinin Yer Almadığı Bir Anayasa

#### Laikliğin Felsefi Temelleri

*Felsefi olarak laiklik - sekülerlik, hayatın tanzim edilmesinde, ne Allah'tan ve Peygamber'lerden gelen bilgiyi; ne de Ahiret'in varlığını göz önüne almaktadır. Laiklik felsefesinde, her türlü dinî bilgi, düşünce ve tecrübe dışlanarak, hayat, sadece ve sadece insan aklının ürettiği bilgilere dayandırılarak düzenlenmeye çalışılmaktadır. Düşünme tarzından, hukukun düzenlenmesine kadar her şey buna dahildir. Bu yaklaşımla, bir Müslüman'ın din ve vicdan özgürlüğünün sağlanması,*

*güvence altına alınması mümkün değildir. Aradaki tezat, dinin yeniden tanımlanması ve baskı altına alınması ile çözülmek istenmiştir/istenmektedir. Böylece din, ilâhi olmaktan, vahye dayanmaktan kopararak sadece ibadete indirgenmek istenmiştir/istenmektedir. Bu tahrifle birlikte ortaya çıkarılan din, İslâm dinî değildir.*

#### Laiklik İlkesinin Yer Almadığı Bir Anayasa

*Yeni Anayasada laiklik ilkesinin, ne Cumhuriyet'in nitelikleri arasında, ne de bir başka yerde bulunmasına gerek yoktur. Laiklik, tek tipleştirici felsefi bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, toplumsal mutabakatın önünde en ciddi engellerden biridir.*

*Yeni Anayasanın temel önceliklerinden biri; inanç, fikir, din ve vicdan özgürlüğünü, farklı din mensupları dahil, herkes için sağlamak olmalıdır.*

*Başkalarının haklarını engelleyici bir biçimde kullanılmadığı sürece, din ve vicdan özgürlüğü, bireysel ve toplumsal boyutu ile birlikte güvence altına alınmalı, dinî vecibelerin de yine bireysel ve toplu olarak gerçekleştirilmesine imkân sağlanmalıdır. Bu amaçla yeni Anayasanın nirengi noktası, çok hukuklu bir sistemin inşa edilip, korunması olmalıdır.*

#### 2.4. ANAYASA'DA DEĞİŞTİRİLEMEZ MADDELER MESELESİ

Anayasalara değiştirilemez madde konulması biçimindeki tercihler, değişik ülke örneklerinde mevcuttur. Söz gelimi *Federal Almanya'da*, Anayasada insan onurunun düzenlendiği 1. madde ile devletin federal niteliğine ilişkin 20. madde değiştirilemez nitelikte öngörülmüştür. Ancak, Anayasaların birer kutsal hukuk metni olmadığı bilindiğine ve zamanla eskiyip ihtiyaçlara cevap verememe gibi problemlerle karşı karşıya kalabileceğine göre, Anayasalara değiştirilemez madde konulması, bu yönü ile eleştirilere konu olmaktadır.

Bu problem çok daha açık biçimde 1982 Anayasasında bulunmaktadır. 1982 Anayasasının 4. Maddesinde, Anayasa'nın 1. maddesindeki Devletin şeklinin Cumhuriyet olduğu hakkındaki hüküm ile 2. maddesindeki Cumhuriyetin nitelikleri ve 3. maddesi hükümlerinin değiştirilemez ve değiştirilmesi teklif edilemez olduğu belirtilmektedir. 1924 ve 1961 Anayasalarında ise sadece Devletin şeklinin Cumhuriyet olduğuna dair 1. madde değiştirilemez olarak öngörülmüştü.

Anayasalardaki değiştirilemez maddeler uygulamada ciddi problemler doğurmaktadır. Bu problemler, hem değiştirilemez maddelerin 1982 Anayasasında olduğu gibi, bazı ideolojik yaklaşımları da koruma kapsamına almasından, hem de özellikle Anayasa Mahkemesi'nin Anayasa değişikliklerinin Anayasaya uygunluğunu denetlerken yaptığı genişletici yorumlardan hareket edip, değiştirilemez maddeler dışındaki maddelerde yapılan Anayasa değişikliklerine de el atıp, bunları iptal etmesinden kaynaklanmaktadır. Nitekim Anayasa Mahkemesi, 1970'li yıllarda ve 2008 ve 2010 yılında böylesi tartışmalı kararlara imza atmış ve ister istemez bu durumda vesayet tartışmaları alevlenmiştir. Dolayısıyla *Anayasalarda değiştirilmezlik yasağı*, aslında vesayetçi düzenin aktörlerine, mevcut düzenin sürdürülmesi imkânını vermektedir.

Öte yandan, Anayasalardaki *değiştirilmezlik yasağı*, esasında Anayasa yapanların, *halka yönelik güvensizliğinin* açık bir tezahürü olarak da görülebilir. Zira, değiştirilmezlik kapsamındaki hükümler, içerik olarak problemlili olmayabilirler. Hatta, bu kapsamdaki hükümler insanlara önemli imkanlar sağlıyorsa, zaten bunları en sıkı biçimde koruyacak olan, yine halkın kendisidir. Bu durumda esasında bunların değiştirilmezlik kapsamına alınmasına da gerek olmamalıdır. Ancak, eğer değiştirilmezlik kapsamı içerik olarak problemlili ise bu biçimdeki değiştirilmez maddelere zaten ideal bir Anayasada yer verilmemelidir.

*Cumhuriyet ve nitelikleri*, Anayasanın diğer maddeleri gibi düzenlense, bu durum, bu hükümlerin mutlaka değiştirileceği anlamına gelmez. Anayasanın herhangi bir maddesi için öngörülen değişiklik usulünde söz konusu olan *çoğunluk şartı*, Cumhuriyet ve niteliklerinin değiştirilmesi için de söz konusu olacaktır. Cumhuriyet ve niteliklerinin insan haklarını, adaleti, hakkaniyeti ve hukukun üstünlüğünü esas alacak şekilde düzenlenmesi durumunda, Yeni Anayasanın yürürlüğe girmesinden sonra yine de bunların değiştirilebileceğini düşünmek veya bunun endişesini taşımak, halka güvenmemek anlamına gelmektedir.



### SEKAM'ın Teklifi: Anayasalar, Kutsal ve Değiştirilemez Metinler Değildir.

#### Anayasalar, Kutsal Metinler Değildir.

*Yeni Anayasada, devletin şeklinin Cumhuriyet olduğuna ilişkin madde dahil olmak üzere, hiçbir maddeye değiştirilmezlik atfetmemek, en isabetli yoldur.*

*Değiştirilemezlik, seküler bir kutsal metin icat etme anlamına gelmektedir. Oysa Anayasalar kutsal, değiştirilemez bir metin değildirler.*

#### Gelecek Nesillere İpotek Koymayan Bir Anayasa

*Anayasaya değiştirilemez maddeler koymak, esasında gelecek nesillerin tercihlerini hiçe saymak ve onların düşünce ve faaliyetlerine ipotek koymak anlamı taşımaktadır.*

#### Gelişmelere Engel Olmayan Bir Anayasa

*Toplumsal, ekonomik ve siyasî alanda baş döndürücü değişim ve dönüşümlerin yaşandığı çağımızda, bu biçimdeki değiştirilemez maddeler, vuku bulan olaylara zamanında müdahale etme, cevap verme ve yeniden yapılanma / konumlama imkânını ortadan kaldıracaktır.*

## 2.5. EGEMENLİK YETKİSİ VE EGEMENLİĞİN KULLANIMI

Anayasalarda egemenlikle ilgili iki boyut vardır: **Birincisi**, egemenlik yetkisinin *kime ait* olduğu; **ikincisi ise**, egemenlikten kaynaklanan yetkilerin *kim tarafından* kullanılacağıdır.

Günümüz devletlerinde egemenlik yetkisinin *halka ait* olduğu noktasında yaygın bir uygulama birliği olmakla birlikte, bilinmektedir ki, halk, egemenlikten kaynaklanan yetkilerini doğrudan kullanamamaktadır.

Zira devlet yönetiminde egemenlikten kaynaklanan yetkiler olarak *yasama, yürütme ve yargılama yetkileri* oldukça karmaşık işlemleri gerektirmekte ve çok fazla zaman almaktadır. Bu nedenle, söz konusu yetkileri halk adına kullanan *temsilciler*, devlet organlarında yer almaktadır.

Türkiye'de yapılmış 1921, 1924, 1961 ve 1982 Anayasalarının tümünde egemenliğin, *kayıtsız şartsız millete* ait olduğu belirtilmektedir. Ancak, *egemenlikten kaynaklanan yetkilerin kullanılması* konusunda, 1921 ve 1924 Anayasalarında bu yetki *TBMM tarafından kullanılır* denilirken; 1961 ve 1982 Anayasalarında tam anlamıyla açıklığa kavuşturulmamış bir kavram olarak *“yetkili organlar”* tarafından kullanılacağı belirtilmektedir.

1961 ve 1982 Anayasalarında egemenlikten kaynaklanan yetkilerin, *“yetkili organlar”* aracılığıyla kullanılacağı öngörüldüğü ve bu organlar, sayma yolu ile açıkça belirtilmediği için, vesayetçi düzeni devam ettirmek isteyen *azınlık bir güç odağı*, yetkili organlar içerisine *yasama, yürütme ve yargı organı* dışında *üniversite, MGK ve benzeri idari kuruluşları* da dâhil ederek, hem hükümetlerin, hem de TBMM'nin hakkını gasp etmişlerdir.

Hem 1961, hem de 1982 Anayasası halkoyuna sunularak kabul edilmiştir. Özellikle 1982 Anayasası, yüzde doksanın üzerinde bir halk desteği ile kabul edilmiştir. Böyle bir halkoyu ile kabul edilmiş 1982 Anayasası, bir sürü problemin kaynağı olmuş ve birçok kez değiştirilmiştir. Buna rağmen, hâlâ problemlerin kaynağı olmaya devam etmektedir. **Aslında, kabulünden bu yana 1982 Anayasasının sürekli tartışılmış olması, ezici bir halk desteği ile kabul edilmiş olmasına rağmen, Hakk'a, hakkaniyet ve adalete uygun olmadığını göstermektedir. O zaman, egemenlik; halkın mı, yoksa hak, hakkaniyet ve adaletin mi olmalıdır? Yeni Anayasa yapılırken, asıl üzerinde yoğunlaşılması gereken konu bu olmalıdır.**



### SEKAM'ın Teklifi: Hakk'ın Egemenliğini Esas Alan Bir Anayasa

#### Egemenliğin Kaynağı: Hak

*İnsanın saadeti, mutluluğu ve kurtuluşu; dünyaya gelişindeki saf, temiz ve bozulmamış halinin (fıtrat) korunması ile mümkündür. Bu da, ancak insanın yaşadığı ortamın, şartların bu saflığı bozmayacak tarzda insanın içinde kimlik ve kişilik kazandığı tabii, dinî, kültürel, tarihî ve sosyal çevre ile uyumlu bir şekilde düzenlenmesi ile sağlanabilir. Eğer hayatın odağında insan varsa ve kainattaki her şey onun emrine verilmiş ise, o takdirde, hem insanın hem de kainatın yaratılışla beraber bünyesinde barındırdığı temel kanunîyetlerin(Fıtrat Kanunları) ve temel özelliklerin tam anlamıyla bilinmesi gerekir.*

*Herhangi bir şeyin mahiyeti ile onun toplum tarafından meşru kabul edilmesi ya da edilmemesi arasında, her zaman doğrusal bir ilişki olmadığını tarih boyu vuku bulan uygulamalardan bilmekteyiz.*

*Bir şeyin doğru ya da yanlış olması, hak olup – olmaması, onun mahiyetinden dolaydır. Bir şeyi, çoğunluğun doğru, ya da yanlış olarak kabul etmesi, genel olarak, onun doğru, ya da yanlışlığının bir ölçüsü değildir; olmamalıdır da. 1982 Anayasasının, halkın %92,5'nin oyu ile kabul edilmiş olması, o'nun, ideal Anayasa olduğunun göstergesi değildir; tam tersine, 1982 Anayasası, ülkedeki birçok problemin nedenidir. Çünkü bu Anayasa hazırlanırken; hak, hakkaniyet ve adalet esas alınmamıştır.*

*Kitle iletişim araçlarının son derece güçlendiği günümüz dünyasında, istenilen eğilim ve görüşü, çoğunluğun savunduğu bir görüş veya ilkeye dönüştürmek son derece kolaydır. Bu sebeple, yönetimin meşruiyetinde her zaman halkın rızasının var olduğu ve hâkimiyetin kayıtsız şartsız*

*halkın olduğu zannedilmemelidir. Yönetimin meşruiyetinde halkın rızasının var olması, “hâkimiyetin kayıtsız - şartsız halkın olması” anlamına da gelmemelidir.*

*Öyleyse Hâkimiyet, kayıtsız şartsız halkın değil Hakk'ın olmalıdır. Anayasa, halkın egemenliğini değil, Hakk'ın egemenliğini esas almalıdır.*

#### Egemenliğin Sahibi: Halk

*Egemenliğin kaynağı Hakk'a ait olmakla birlikte, egemenliğin sahibi halktır. Halk, egemenliği kullanırken, Hakk'a uygunluk ölçüsünü; hem zulmetmemesi, hem de zulme uğramaması için, referans almak zorundadır.*

#### Egemenlikten Kaynaklanan Yetkilerin Kullanılması

*Halk, sahip olduğu bu egemenliği bizzat kendisi kullanabileceği gibi, değişik temsilî kurumlar aracılığıyla da kullanabilmelidir.*

*Yeni Anayasada egemenlikten kaynaklanan yetkileri kullanacak organlar, sayma yolu ile belirtilmeli ve bu organların adları yasama, yürütme ve yargı biçiminde açıkça zikredilmelidir. Başkaca “yetkili kurumlara” atıfta bulunulmamalıdır.*

*Yasama ve yürütmede doğrudan veya dolaylı olarak halkın oyu ile seçilenler; yargıda ise, liyakat esasına göre göreve gelen kişiler bu yetkileri kullanmaktadırlar. Ancak Hâkim ve Savcılarının mesleğe kabulden yükselmelerine kadar tüm özlük hakları konularında karar alacak organ veya kişiler, ya doğrudan halk tarafından seçilen kişiler olmalı, ya da bu konularda karar alacak kurullarda belli sayıdaki üye, parlamentolar tarafından seçilecek şekilde bir oluşum sağlanmalıdır.*

#### Halkın Egemenlik Yetkilerini Doğrudan Kullanması: Referandum, Halk Girişimi ve Halk Vetosu

*Yeni Anayasada ilke olarak bu yetkilerin temsilî kurumlar aracılığıyla kullanılması durumunda bile referandum, halk girişimi ve halk vetosu gibi halkın, karar alma sürecine doğrudan katılmasına imkân sağlayacak yollara da belli ölçüde yer verilmelidir. Bu biçimdeki yolların öngörülmesi ile, halkın katılım noktasındaki gücü pekiştirilecektir. Bu sayede, halka rağmen karar alınmasının önüne geçilebilecek, ya da arzuladığı kararları alma noktasında ilk girişimi halk başlatabilecek veya temsilcilerin halka rağmen alabileceği muhtemel kararların yürürlükten kaldırılması sağlanacaktır.*

*Referandumda çoklu tercih yapabilme ve iki dereceli referandum gibi farklı referandum imkânları da kanunla düzenlenmelidir.*

*Bu noktada yasama organının işlemleri yanında, Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Yüksek Seçim Kurulu gibi kurumların vermiş olduğu nihai kararların da referandum yoluyla değiştirilmesi imkânı sağlanmalıdır.*

## 2.6. YENİ ANAYASANIN FITRAT EKSENLİ İNSAN HAKLARI YAKLAŞIMI

### 2.6.1. İnsan Haklarının Genel Prensipleri

Türkiye'nin Anayasa meselesi bağlamında asıl eleştiriler, Anayasa'ların *insan hakları* yaklaşımında yapılmaktadır. Nitekim 1961 ve 1982 Anayasaları, getirdikleri özgürlük anlayışı ile esasında bir Anayasal devletteki özgürlük - otorite ilişkisini sağlamaktan oldukça uzak bir hukukî düzen hedeflemişlerdir. Bu nedenle, Anayasa'ların uygulamasında da asıl problem, *insan hak ve özgürlükleri* hususunda kendisini göstermiştir. Dolayısıyla bugün gelinen noktada Türkiye'nin ciddi bir Anayasa meselesi vardır ve bu mesele bir boyutu ile önemli ölçüde mevcut Anayasa'dan kaynaklanmaktadır.

1982 Anayasasındaki *insan hakları* meselesi, sadece insan haklarının genel esasları ve somut olarak insan haklarının düzenlendiği maddelerden kaynaklanmamaktadır. Aynı zamanda, Anayasa'nın başlangıç metni de başlı başına ciddi insan hakları problemlerine yol açmaktadır. Nitekim, Anayasa'nın başlangıç kısmında insan hakları sadece bu Anayasada öngörülenlerle sınırlı tutulmaya çalışılmakta ve doğal hukuk anlayışı ile çelişen biçimde, oldukça kısıtlayıcı bir insan hakları yaklaşımı benimsetilmeye çalışılmaktadır. Öte yandan, yine Anayasanın başlangıç kısmındaki sınırlayıcı ifadeler, insan hakları rejimini olumsuz yönde etkilemektedir. Çünkü, bilindiği gibi, Anayasa'nın başlangıç kısmı, Anayasa metnine dahil olduğundan, hukuken Anayasanın herhangi bir maddesine eş değerdir.



### SEKAM'ın Teklifi: İnsan Hakları Meselesinde Dört Husus

*Yeni Anayasada insan hakları meselesinin çözümü bağlamında şu dört hususun sağlanması gereklidir:*

- *Yeni Anayasa, önceliği devlete ve otoriteye değil, Hakk'a, adalete, özgürlüğe, bireye ve topluma vermelidir. Bunun içindir ki, Yeni Anayasa, yeni bir paradigmayla konuya yaklaşmalı ve yukarıda da be-*

*lirtildiği gibi, insan haklarını esas alan ve dolayısıyla insanı sahip olduğu haklarla birlikte devlet iktidarı karşısında ön plana çıkararak ve güvence altına alan bir yaklaşımla hareket etmelidir. Yeni Anayasa ile "devletin milleti" anlayışı yerine "milletin devleti" anlayışı ikame edilmelidir. Bu yeni paradigmanın gerçekleşmesi için, Anayasanın ilgili yerlerinde bu anlayışın gereği olan düzenlemelerin yer alması gerekir.*

- *Başlangıç kısmında, Anayasanın asıl vurgusu ve önceliğinin insan hakları hususunda olduğunu ortaya koyan ifadeler yer verilmelidir. Yeni Anayasada insanın, haklarıyla birlikte dokunulmazlığına ve üstünlüğüne; devletin meşruiyetinin insan haklarını sağlamak, hak, adalet ve hakkaniyeti tesis etmekle mümkün olacağına dair ifadeler yer verilmelidir.*
- *Öte yandan, Yeni Anayasanın insan hakları yaklaşımının bir ifadesi olarak, hem Anayasanın başlangıç kısmında, hem de insan haklarının genel rejiminin düzenlendiği maddelerde, insan onurunun dokunulmazlığına ve kişilerin insan fitratından kaynaklanan doğuştan ve devredilemez haklara sahip olduğuna açıkça yer verilmelidir.*
- *İnsan haklarının yeni bir yaklaşımla ele alınması sürecinde, bu hakların genel rejimi yeniden kurgulanmalıdır. Burada insan haklarının niteliği, sınırlandırılması ve olağanüstü durumlarda tâbi olduğu rejim, özgürlükçü bir yaklaşımla düzenlenmelidir.*
- *Anayasanın, din ve vicdan özgürlüğü, ifade özgürlüğü, siyasi parti özgürlüğü, eğitim hakkı, vatandaşlık ve örgütlenme gibi somut bazı haklar noktasında toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilecek yenilikler getirmesi zorunludur.*

### 2.6.2. İnsan Haklarının Niteliği

Anayasal bir devlette *insan hakları*, bir kişinin sırf insan olması dolayısıyla sahip olduğu haklardır. Bu hakların dokunulmaz ve vazgeçilmez nitelikte olmaları, bir insanın yaratılıştan itibaren sahip olduğu *doğal bir hak* olmasından dolayıdır.

Bu hakların, insanların toplum olarak bir arada yaşamanın gerektirdiği mükül sınırlamalar dışında kapsamının daraltılması veya insanlar arasında ideolojik – siyasi tercihlere bağlı olarak ayırım yapılması nedeniyle belli kesimlere tanınmaması düşündürülemez.

**İnsan hakları, esasında, insanın bu dünyaya gelişi ile birlikte sahip olduğu doğal haklardır.** Değişik ülke Anayasalarında ve uluslararası insan hakları belgelerinde yer alan yaşama hakkı, ifade özgürlüğü, din ve vicdan özgürlüğü, kişi hürriyeti ve güvenliği, özel hayatın korunması, yerleşme ve seyahat özgürlüğü, neslin, aklın korunması ve mülkiyet hakkı gibi haklar bir insanın doğuştan sahip olduğu haklar olarak kabul edilir. Devletin bu haklarla ilgili temel görevi bu hakları korumak ve bunların kullanılması için uygun siyasî ve hukukî zemini tesis etmektir.

Bununla birlikte Yeni Anayasada devlet, insan hakları ile ilgili temel görevini yerine getirirken belli bir paradigmayı esas almalıdır. Bu paradigma sayesinde devlet, bir yandan şu anda yaşayan insanların haklarını korurken, öte yandan gelecek nesillerin de haklarını rahatlıkla kullanabileceği hukukî bir düzeni tesis etme ve sürdürme biçimindeki temel ödevini de ifa edecektir. Dolayısıyla devletin bu bağlamda aklın, dinin, inancın, canın, malın, neslin ve namusun korunması gibi temel görevleri vardır. Bu görevleri yerine getirme, Yeni Anayasada devletin varlık nedeninin bir gereği olmalıdır. Bu süreçte devlet, bu hususlarla ilgili hakları korurken, aynı zamanda bu hakların korunması noktasında kişilere bazı temel yükümlülükler de yüklemeye yetkisine sahiptir.



### SEKAM'ın Teklifi: Fıtrat Merkezli İnsan Hakları

#### İnsan Genetiğinde İki Zıt Yapı

*Evrendeki her şey, insanın mutluluğu, saadeti ve kurtuluşu içindir. “Ne yaparsak insan mutlu, ne yaparsak insan mutsuz olur” sorusunun cevabı; “insan nedir, nasıl bir yapıya sahiptir, bu dünyaya gelişi ile birlikte bünyesinde barındırdığı özellikler ve kanunîyetler nelerdir” sorularının cevaplanmasını gerektirir.*

*İnsanı konu alan dinî ve dinî olmayan kaynaklarda, insanın genetik yapısında birbirine zıt, iki farklı davranışa insanı sevk eden, iki ana yönlendirici mekanizmanın var olduğu belirtilmektedir. Bu iki mekanizmayı, İslâm âlimleri iyilik veçhesi (Kalp-Fıtrat) ve kötülük veçhesi(Nefs-Heva); Psikolog- Psikiyatristler ise Süper Ego ve Id(Nefs) olarak isimlendirmektedirler. İnsan bu dünyaya saf ve temiz olarak İyilik veçhesi(Fıtratı, Süper Egosu) tamamen baskın bir şekilde gelir. Ailesi ve içinde yaşadığı ortam, şartlar, iyilik veçhesini(Fıtratı, Süper Egoyu) ya daha kuvvetlendirir ya da zayıflatır. İnsanın iyilik veçhesinin(Fıtrat, Süper Ego) zayıfladığı durumlarda, insanın kötülük veçhesi (Heva, Id) baskın hale gelerek insanı olumsuz, kötü davranmaya sevk eder.*

*Bu durum, insanın içinde yaşadığı ortamlarla, şartlarla, insan bünyesinde var olan bu iki zıt mekanizma arasında, etkileşim açısından sıkı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. İnsan davranışlarının belirlenmesinde, bu etkileşim önemlidir.*

#### Fıtrat (Süper Ego)

*Fıtrat, insanın dünyaya geldiği andaki saf, temiz, bozulmamış iyilik kaynağı olan halidir. İnsanın iyilik veçhesinin adıdır. Fıtrat kanunları, insanın kendi bedeni, ailesi, akrabası, komşusu, toplumu, çevre ve devletle olan ilişkilerini en uygun bir şekilde (optimal tarzda) düzenler.*

#### Fıtrat ve İnsan hakları

*Doğal haklar, insan fıtratının bozulmaması ve korunması için yaratılış kanunîyetinin öngördüğü doğuştan sahip olunan haklardır. İnsan fıtratını bozan, zarar veren herhangi bir husus, bireysel özgürlük kapsamına sokulup, insan hakkı olarak kabul edilemez.*

#### Fıtratın Korunması

*Bu nedenle Yeni Anayasa, fıtratı bozacak bir yapılanışa, mal, can, namus, akıl, din, inanç ve nesil emniyetinin tereddisine yol açan hayat tarzına imkân vermemelidir.*

#### İnsan Bünyesinin Fıtrata Uygun Olarak Korunması

*Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Herkes yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkının korunması ve geliştirilmesi için uygun imkân ve ortamların sağlanmasını ilgili mercilerden isteme hakkına sahiptir.*

*Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tâbi tutulamaz.*

*Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan ve fıtratı bozacak şekilde bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz.*

*Devlet, her yaştaki insanı, özellikle de gençleri, tütün mamulleri ve alkol bağımlılığından, uyuşturucu maddelerden, kumar, fuhuş ve benzeri kötü alışkanlıklardan, ekran, teknoloji, sosyal paylaşım siteleri ve internetin*

*amaç dışı veya ahlâk ve adaba, hukuka, sağlığa aykırı kullanımından ve cehaletten korumak için gerekli tedbirleri alır.*

#### **Fıtrat ve Nesillerin Korunması**

*Yaratılış boyutuyla birlikte düşünüldüğünde, insanların, dünyada kendi nesillerinin devamını istemelerini, insan fıtratının bir gereği olarak, sürekli göz önünde bulundurmaları lazımdır. İnsanların nesillerini koruması ve bunun sürdürülmesini amaçlaması, doğal hak anlayışının bir gereğidir.*

#### **Fıtrat ve Çevrenin Korunması**

*Herkes, fıtratını koruyacak şekilde sağlıklı bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek, devletin ve vatandaşların görevidir.*

*Doğal çevrenin korunması, hem şu anda yaşayan insanlar, hem de gelecekte doğacak olanlar için tarihî bir sorumluluktur.*

*İnsanlar, kendisinin oluşturmadığı canlı alemi korumak ve onlarla beraberce uyum içinde yaşamak zorundadır. Tabii yok oluşlar dışında, insanların sebep olacağı türlerin yok olması ve canlıların doğal yapısının(fıtratının) bozulmasına kişi ve kuruluşlar destek olamaz.*

#### **Fıtrat ve Doğal Hukuk**

*Fıtratın öngördüğü hukuk, doğal hukuk anlayışıdır. Zira amaç, sosyal düzen bozulmadan insanların bir arada yaşayıp kendi neslini sürdürmesi ise, bu noktada hem insanın, hem de çevrenin korunması bir zorunluluktur.*

*Bu nedenle Yeni Anayasa, özellikle modernleşme, sanayileşme ve benzeri süreçlerin doğurduğu önemli birtakım problemlere yönelik olarak, bunlara çözüm sunabilecek yaklaşımları da benimsemek mecburiyetindedir. Aksi halde, Anayasanın, mevcut problemlere kalıcı çözümler sağlama imkânından bahsedilemez.*

*Bu nedenle Yeni Anayasada, insan hak ve özgürlüklerinin, insan fıtratına uygun olarak kişinin kendisine, topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva ettiğine ve kimsenin kendi vücut bütünlüğüne ve onuruna zarar verme özgürlüğü olmadığına açık biçimde vurgu yapılmalıdır.*

#### **2.6.3. İnsan Haklarının Sınırlandırılması**

İnsan haklarının güvenceli biçimde Anayasalarda düzenlenmesi, hiçbir şekilde bu hakların kullanımının daraltılmayacağı anlamına gelmemektedir. Nitekim, toplum halinde yaşamının bir gereği olarak, insan hakları; *kamu düzeni, kamu sağlığı, başkalarının hakları ve bizzat insan genetiğinin ve fıtratının bozulmasına sebebiyet verecek benzeri değişik nedenlere* dayalı olarak sınırlandırılabilir. Ancak, yapılacak sınırlamaların, Anayasada belirlenmiş güvenceli bir usule dayalı olarak gerçekleştirilmesi önem arz etmektedir.

Ayrıca insan hakları sınırlandırılırken, *ölçülülük ilkesine* uygun hareket edilmelidir. *Ölçülülük ilkesi*, insan haklarının gereksiz yere ve aşırı sınırlandırılması biçimindeki sakıncaları bertaraf edecek doğrultuda uygulanmalıdır. Kanunla sınırlama yaparken *Yasama Organı* ve insan hak ve özgürlüklerini sınırlayan kanunun Anayasaya uygunluğunu denetlerken *Anayasa Mahkemesi*, ölçülülük ilkesini ve bu ilkenin işlevini göz önünde bulundurabilirse, insan haklarının sınırlandırılması sürecindeki problemlerin önemli bir kısmı giderilebilir. Ancak belirtmek gerekir ki, bugüne kadar olan uygulamada, özellikle Anayasa Mahkemesi, bu ilkeyi, işlevine uygun biçimde kararlarına yansıtamamıştır. Dolayısıyla yeni Anayasada ölçülülük ilkesinin Anayasa metninde yer almasından ziyade, bu ilkenin uygulamasının daha fazla belirleyici olacağı bilinmelidir. Zaten bu ilke, 1982 Anayasasına 2001 yılında daha açık biçimde dahil edilmiştir.

**Öte yandan, insan haklarına yönelik getirilen sınırlamaların hakkın özüne dokunmaması ve hakkın kullanımını zorlaştırmaması önemlidir.** Bu nedenle Yeni Anayasada da insan haklarının sınırlandırılması sürecinde *hakkın özüne dokunulmaması* gerektiği ifadesi yer almalıdır. Ancak, 1982 Anayasasına 2001 değişiklikleri ile dahil edilen ve insan haklarının sınırlandırılması için getirilecek tedbirlerin *“laik Cumhuriyetin gerekleri”* ne aykırı olamayacağı biçimindeki ideolojik boyutu bulunan unsurlara yer vermemek gerekir.

Bunun gibi, 1982 Anayasasında yer alan ve *sınırlamaların, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olması gerektiğine* dair bir ifadeye de yeni Anayasada yer verilmemelidir. Sınırlama yapılırken elbette ki Anayasanın sözüne uygun hareket edilecektir. Ancak özellikle *“Anayasanın ruhu”* biçimindeki ifadenin sübjektif nitelik taşıdığı da göz önünde tutulduğunda, yeni Anayasanın uygulamasında bu biçimdeki kavramlardan hareketle Anayasanın öngördüğünün tamamen dışında sonuçlara ulaşma sakıncası ortaya çıkabilecektir.

Yeni Anayasada, *olağanüstü yönetimlerin* varlığı halinde, insan haklarının tâbi olacağı hukukî rejim ile ilgili de bazı hususların vurgulanması gerekir. Olağanüstü

yönetim, devletlerin hayatında karşılaşılabileceği *afet, salgın hastalık, terör, savaş ve benzeri nedenlerle* kimi zamanlarda kaçınılmaz olabilir. Bu nedenle bu problemleri çözebilmek amacıyla devletin, insan haklarını, *olağan dönemlerden daha fazla sınırlandırması* gündeme gelebilir. İşte bu konu ile ilgili olarak Yeni Anayasada bazı hususların mutlaka karşılanması gerekir.

Olağanüstü yönetimler birer hukukî rejim olduğuna göre, öncelikle bu dönemlerdeki tüm tasarruflar istisnasız biçimde **yargı denetimine tâbi tutulmalıdır**. Öte yandan, bu dönemlerde getirilecek sınırlayıcı tedbirlerin de **ölçülülük ilkesine** uygun olması gerekir. Bunun yanında olağanüstü dönemde dahi hiçbir şekilde dokunulamayacak **sert çekirdek hakların kapsamı** genişletilmelidir.

### SEKAM'ın Teklifi: İnsan Haklarını Sınırlandırma Hakkı TBMM'nindir.

#### Muğlak Kavramlarla İnsan Haklarının Sınırlandırılmaması

*İnsan haklarının sınırlandırılmasında getirilecek sınırlayıcı tedbirlerin “laik Cumhuriyetin gerekleri”ne ve “Anayasanın ruhuna aykırı olamayacağı” gibi muğlak ve sübjektif nitelik taşıyan kavramlara, Yeni Anayasada yer verilmemelidir.*

#### İnsan Haklarını Sınırlandırma Hakkı

*İnsan haklarına yönelik sınırlamaların, Anayasa maddelerinde açıkça belirtilmesi veya Anayasada belirtilen hükümlere aykırı olmamak şartıyla, sadece Yasama Organı tarafından yapılması gerekir. Yeni Anayasada, TBMM'den başka hiçbir organın insan haklarına yönelik sınırlama getiremeyeceği açıkça ifade edilmelidir. Ayrıca, Anayasada tanınan hakların yasa, yönetmelik ve genelgelerle sınırlandırılmayacağı ve kullanılamaz hale getirilmeyeceği belirtilmelidir.*

#### Çekirdek Haklar Grubu

*1982 Anayasasının 15. maddesinde yer alan olağanüstü dönemlerde dahi hiçbir şekilde dokunulamayacak sert çekirdek haklar grubuna, Yeni Anayasada ayrıca tabii hâkim güvencesi, âdil yargılanma hakkı, din ve vicdan özgürlüğü, fitratın korunması gibi yeni haklar da eklenmelidir.*

## 2.7. İNSAN HAKLARI KONUSUNDA PROBLEMLİ ALANLAR

Anayasalar, insan haklarını güvence altına alan temel belgeler olmak durumundadır. İnsan haklarının güvence altına alınması için ise, bunların tümünün Anayasada tâdad edilmesine gerek yoktur. Kaldı ki tüm hakların bu şekilde Anayasada sayılarak düzenlenmesi, aynı zamanda imkânsızdır da. **İnsan hakları hukukunun en temel ilkelerinden birisi olan “özgürlük kuralı, sınırlama istisnadır ve istisnalar mutlaka açık bir hukukî dayanağı gerektirir”** ilkesinden hareketle, **bir hak veya özgürlük, Anayasada düzenlenmese de, yasaklanmadığı sürece, vardır.** Eğer bir hakkın kullanılması *yasaklanmak veya sınırlandırılmak* isteniyorsa, bunun açıkça Anayasa veya kanun maddesi gibi *pozitif bir hukuk kuralı* ile yapılması gerekir. Bir hak veya özgürlük, Anayasada açıkça düzenlenmese de, bu, hak olarak kullanılabilir; *hukuk buna engel olamaz.*

Bununla birlikte, Anayasa yapılırken, yine de Anayasa metninde insan haklarına belli ölçüde yer vermek gerekir. Ancak, Yeni Anayasada daha ziyâde problemleri alanlara özgü haklara ve dolayısıyla özellikle Anayasada düzenlenmesi gerektiği düşünülen haklara açıkça yer verilmesi, daha uygun olacaktır. Bu bağlamda aşağıda özellikle Anayasada düzenlenmesi gereken haklara ve bunların nasıl düzenleneceğine yer verilecektir. Ancak, bunların dışında insan hakları arasında bir kısmına yine de Anayasada yer vermenin, bu hakların kapsamının belirlenmesi açısından yararı olacaktır.

Kimlik ve bununla ilgili haklar konusunda bugüne kadar uygulanmaya çalışılan *tekilci model*, 1982 Anayasası döneminde de görüldüğü üzere, uygulamada ciddi problemlere yol açmaktadır. Artık bu konuda *çoğulcu* bir yaklaşımın benimsenmesi gerekir.

### SEKAM'ın Teklifi: Sorunlu Alanlar Yeniden Düzenlenmelidir.

*Yeni Anayasada din ve vicdan özgürlüğü, hayatın fitrata göre düzenlenmesi, eğitim hakkı, vatandaşlık hakkı, anadil meselesi, siyasi parti özgürlüğü ve benzeri konular bu doğrultuda yeniden ele alınmalıdır. Bu konu, aşağıda daha ayrıntılı bir şekilde incelenmektedir.*

#### 2.7.1. Din ve Vicdan Özgürlüğü

Yeni Anayasada *din ve vicdan özgürlüğü* yeni bir paradigmayla ele alınmalıdır. Zira önceki Anayasalarda ve yasal zeminde din ve vicdan özgürlüğü, kısıtlayıcı ve hatta bazen açıkça dinî özgürlükleri yasaklayacak biçimde düzenlenmekteydi. Bunun sonucunda ise uygulamada din ve vicdan özgürlüğü gerçekten insan hakları açısından ciddi problemleri bünyesinde taşımaktaydı.



Bu bakımdan, Yeni Anayasanın din ve vicdan özgürlüğünü ideal anlamıyla ele alıp düzenlemesi gerekmektedir. Zira Türkiye’de Anayasalar, din ve vicdan özgürlüğünü özgürlüğü sağlayıcı değil, yasaklayıcı bir yaklaşımla ele almaktaydı. Bu nedenle inanç temelli değişik kesimler, kendilerini bu Anayasalarda bulamamış, Anayasa toplumun tüm kesimlerini temsil edecek bir metin olarak görülmemiştir. **Bu durum, belli bir dinin mensupları için de, hiçbir dine mensup olmayanlar için de ayırdır.**

Öte yandan, bugüne kadarki din ve vicdan özgürlüğü yaklaşımının sonucu olarak, Anayasalarda, kişilerin bireysel veya toplu olarak dinî inanç ve düşüncelerini açıklama, yayma, dinin gereklerini yerine getirme, açıkça veya özel tarzda ibadet, öğretim, uygulama ve ayin yapmak suretiyle dinini veya inancını açıklama ve yayma özgürlüğü konularında da ciddi problemler mevcuttur. Bu konulardaki çok değişik sınırlamalara, Anayasa ve kanun düzeyinde rastlamak mümkündür.



### SEKAM’ın Teklifi: İnanç Eksenli Çok Hukuklu Bir Anayasa

#### Çok Hukukluluk ve Din ve Vicdan Özgürlüğü

*Yeni Anayasada, din ve vicdan, inanç, ibadet ve örgütlenme özgürlüğü; eğitim, mâli ve hukukî hakları kapsayacak şekilde ele alınmalıdır. Bunun bir gereği olarak, dinî özgürlükler, çoğulculuk esasına göre düzenlenmelidir. Bu noktada, farklı dine mensup kişilerin dinî inançlarının bir gereği olarak, çok hukukluluğun benimsenmesi önem arz etmektedir. Çok hukukluluğun bir gereği olarak da, değişik kesimler, özel hukuk alanında kendi hukuklarına tâbi olacağından, bu sayede Anayasanın, bir toplumsal mutabakat metni olarak, insanların bir arada yaşamasını sağlaması da daha iyi gerçekleşmiş olacaktır. Öte yandan, çok hukukluluk sayesinde, din ve vicdan özgürlüğü de daha geniş bir kapsamda güvence altına alınmış olacaktır.*

#### Dinî Cemaatlerin Örgütlenmesi

*Din ve vicdan özgürlüğü bağlamında mezhep, tarikat, cemaat veya daha farklı biçimde adlandırılan oluşumların varlığı kabul edilmeli, din ve vicdan özgürlüğü ile ilgili madde, bunların varlığını güvence altına alan ve dolayısıyla bunu bir özgürlük olarak gören yaklaşımla yeniden düzenlenmelidir. Dinî cemaatlerin örgütlenmesine imkân sağlanmasıyla daha çoğulcu bir yapı ortaya çıkacaktır.*

*Bunun bir gereği olarak, Yeni Anayasada Devrim Kanunlarının Anayasa aykırılığının ileri sürülememesi şeklindeki hükümler yer almamalıdır.*

#### Din ve Vicdan Özgürlüğü ile ilgili Muğlak Kavramlar

*Yeni Anayasada ayrıca 1982 Anayasasının gerek başlangıç metninde ve gerek 24. maddesinin son fıkrasında belirtilen ve dinî istismarı yasakladığı ileri sürülen hükme benzer muğlak ifadeler kesinlikle yer verilmelidir. Bu biçimdeki muğlak ifadeler, istismarı yasaklama amacı ötesinde, din ve vicdan özgürlüğü kapsamındaki hususları da yasaklamaktadır.*

#### Din ve Vicdan Özgürlüğüne Baskı Yapılamaz

*Hiç kimse, dinî inanç ve kanaatini açıklamaya zorlanamaz, sahip olduğu dinî inanç ve kanaatinden veya mensup olduğu dinî topluluktan dolayı suçlanamaz. Bu yönü ile bir dine mensup olma veya olmama, devleti ilgilendiren bir konu değildir. Bununla birlikte, devletin din ve vicdan özgürlüğü bağlamında önemli yükümlülükleri olmalıdır.*

#### Din ve Vicdan Özgürlüğünün Sınırları

*Başkalarının haklarını ihlâl etmediği ve fitratı bozmadığı sürece, din ve vicdan özgürlüğünün kullanımına ilişkin bir sınırlama veya yasaklama getirilmemelidir.*

#### 2.7.2. İfade Özgürlüğü

İfade özgürlüğünün siyâsî alandaki işlevi, bu özgürlüğün mümkün olduğunca sınırlandırılmaksızın düzenlenmesini gerektirir. Zira, ifade özgürlüğü sayesinde bireyler, devlet yönetimine ilişkin çok farklı konularda kendi kanaatlerini ortaya koyabilirler. Özellikle, ülke gündemini meşgul eden problemlere yönelik çözümlerin aranması sürecinde bireylerin konuya ilişkin görüş ve teklifleri önemlidir. İfade özgürlüğünün önünde engeller varsa, bu durumda karşılaşılan problemlere yönelik özgün teklifler ortaya konulamayacak ve bu nedenle problemlerin çözümü noktasında başarısızlık kaçınılmaz olacaktır.

Türkiye’de başta *din ve vicdan özgürlüğü* ve *etnik farklılıklar* gibi konular olmak üzere, pek çok konuda ifade özgürlüğünün önünde halen ciddi engeller bulunmaktadır. Zira Anayasa koyucunun resmî ideoloji benzeri tercihleri nedeniyle, ifade özgürlüğünün gerçekleşmesi daha da zorlaşmaktadır. 1982 Anayasasının 26.

Maddesinde, ifade özgürlüğünün, *Cumhuriyetin temel nitelikleri* gerekçesiyle sınırlandırılması gibi bir seçenek, esasında günümüzde ifade özgürlüğünün ne tür bir *sınırlama tehdidi* ile karşı karşıya olduğunu da göstermektedir.

## SEKAM'ın Teklifi: Geniş İfade Özgürlükçü Bir Anayasa

### İfade Özgürlüğü Alanının Genişletilmesi

*İnsan haklarının güvence altına alındığı bir Anayasal düzende ifade özgürlüğü, mümkün olduğunca, sınırlandırılmadan kullanılabilir. Yeni Anayasada ifade özgürlüğü düzenlenirken, mümkün olduğunca, bu özgürlüğün daha güvenceli biçimde kullanımına imkân sağlayacak hükümlere yer verilmelidir.*

*İdeal bir ifade özgürlüğü rejiminin tesisi amacıyla, ifade özgürlüğü açısından bilgilere ve kaynaklara ulaşma, kişisel kanaatin oluşması ve ifadenin bireysel, toplu, örgütlü veya örgütsüz biçimdeki değişik açığa vurma yöntemleri için güvenceli bir hukuki düzen oluşturulmalıdır.*

*Öte yandan, ifade özgürlüğünün değişik boyutları olarak basın, bilim ve sanat, dernek kurma, toplantı ve gösteri yürüyüşü yapma, siyasi parti kurma ve benzeri haklar Anayasada düzenlenirken, yine mümkün olduğunca, bu hakların güvenceleri ön planda tutulmalı, kısıtlayıcı hükümlere yer verilmemeli, bu özgürlüklerin kullanımına ilişkin ayrıntılı düzenlemeler ise kanun koyucuya bırakılmalıdır.*

*Bu biçimdeki bir özgürlük standardının oluşturulması sayesinde, artık insanlar karşılaştıkları kamusal problemlere ilişkin tekliflerini daha rahat biçimde ortaya koyabileceklerdir.*

### İfade Özgürlüğü; Muğlak Kavramlar

*İfade özgürlüğü ile ilgili problemler, devletin önemli bir görevi olan “aklın korunması” ile ilgilidir. “Aklın korunmasının” bir gereği olarak, aklın ürünü olan ifade özgürlüğünün önündeki engellerin ve yine ifade özgürlüğü noktasında karşımıza çıkan “dil yasaklarının” kaldırılması gerekir.*

*İfade özgürlüğünü sınırlandırmada dayanak olarak gösterilebilecek muğlak, siyasi içerikli ilke ve kavramlara yer verilmemelidir.*

*1982 Anayasasında ifade özgürlüğünün düzenlendiği maddede yer alan “Cumhuriyetin temel nitelikleri ve devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması” gibi sınırlama nedenleri, Yeni Anayasada yer almamalıdır.*

### İfade Özgürlüğü; Resmî İdeoloji

*Yeni Anayasada belli bir “siyasi ideoloji” veya “Resmî ideoloji” olarak yorumlanabilecek bir ideolojiye, diğerlerine nazaran daha fazla ağırlık atfedilmemelidir. Ayrıca, bu özgürlüğün düzenlendiği madde, mümkün olduğunca, sınırlama nedenleri olmamalıdır.*

### İfade Özgürlüğü; Dernek ve Siyasi Partiler

*Dernek kurma hakkı ile toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkına ilişkin sınırlandırma nedenleri, aşırı kısıtlayıcı olmamalıdır.*

*Aşağıda da belirtileceği üzere, siyasi parti yasaklama nedenleri, yeniden ele alınmalı ve 1982 Anayasasındaki geniş yasaklar kaldırılmalıdır.*

### Bilim ve Sanat Hürriyeti

*Bilim ve sanat hürriyetinin kullanımı ile ilgili 1982 Anayasasının 27. maddesinde olduğu gibi, “yayma hakkının Anayasanın ilk üç maddesi hükümlerini değiştirmek amacıyla kullanılmayacağına” ilişkin bir sınıra yer verilmemelidir.*

### Basın Hürriyeti

*Basın hürriyeti, fitratın korunması, kültür ve medeniyetimizin öngördüğü ahlâkın, ailenin ve gençliğin korunması, çoğulculuğun sağlanması ve basında tekelleşmenin önlenmesi amacıyla yeniden düzenlenmelidir.*

*Basın yayın organlarınca uyuşturucu, alkol, tütün mamulleri ve benzeri zararlı maddelerin kullanılmasını ve kumar, fuhuş, zina ve cinsel sapıklık gibi davranış ve yaşantıları özendirilen veya teşvik eden yayınlar, reklamlar, programlar ve filmler yapılamayacağı hüküm altına alınmalı ve bu tür yayınların engellenmesinin, basın hürriyetinin kısıtlanması anlamına gelmeyeceği belirtilmelidir.*

### İfade Özgürlüğünün Sınırları

*İfade özgürlüğünün belli bir sınırı olmalıdır. Bu konuda Anayasaya, ifade özgürlüğünün, “sadece savaş kışkırtıcılığı yapan, şiddeti teşvik eden, müstehcen içerikli, hakaret ve küfür gibi özel kullanımlar için yasaklanabileceği hükmü dâhil edilmelidir”.*

### 2.7.3. Eğitim-Öğretim Hakkı, Din Eğitim-Öğretimi ve Anadil de Eğitim-Öğretim

Türkiye’de eğitim - öğretim hakkı, 1982 Anayasası uygulamasında da görüldüğü üzere, ciddi problemlerle karşı karşıyadır. Eğitim ve öğretim, belli bir formatta ve endoktrinasyon boyutu ön planda tutularak yapılmaya çalışılmaktadır. Öte yandan vatandaşların anadilleri dikkate alınmaksızın Türkçeden başka dillerin öğretilmesi ve bu dillerde eğitim - öğretim yapılması yasaklanmaktadır.



#### SEKAM’ın Teklifi: Tevhid-i Tedrisat Kanunu Kaldırılmalı

*Eğitim - Öğretim hakkı ile ilgili standart, eğitim ve öğretimin belli ideolojik referanslar doğrultusunda ve tek tipleştirici biçimde değil, fitrat ekseninde insanın kendisini geliştirmesi amacı, yenilikleri öğrenme, araştırma ve analitik sentez yapma boyutları gözetilerek oluşturulmalıdır.*

#### Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Askerî Okullar

*Yeni Anayasada eğitim ve öğretim konusunda alternatif eğitim ve öğretim yöntemlerine ve araçlarına da imkân sağlayan bir düzenleme biçimi egemen olmalıdır. Bu nedenle, Tevhid-i Tedrisat Kanunu kaldırılmalı ve askerî okulların imtiyazlı statüsüne son verilmelidir.*

#### Çok Hukuklu Sisteme Uygun Din Eğitim - Öğretimi

*Din eğitimi ve öğretimi hizmetini, kişinin kendi isteğine ve çocukların kanunî temsilcilerinin isteğine bağlı olmak şartıyla, hem devletin, hem de dinî toplulukların, cemaatlerin sunması mümkün olmalıdır. Din eğitimi ve öğretiminin muhtevası, çok hukuklu sistemin ruhuna uygun olarak, farklı din mensupları tarafından düzenlenmelidir. Eğitimin zorunlu olup olmamasından daha önemli olan, eğitim sisteminin, milletin dinî eğitim ve öğretim ihtiyacını nasıl karşılayabileceğidir. Devlet, dinî eğitim-öğretimin gerektirdiği farklı ihtiyaçları göz önüne alarak, üniversite öncesi eğitim ve öğretimi yapılandırmak zorundadır.*

*Eğer devlet, mevcut eğitim-öğretim sistemi içerisinde dinî eğitim ve öğretim ihtiyacını karşılayamaz ise, o takdirde eğitim-öğretim zorunlu olmamalı, isteyen, istediği eğitim ve öğretimi alabilmelidir. Devlet, toplumun arzu ve isteklerine uygun eğitim ve öğretim ortam ve içeriğini sağlamalı, eğitim ve öğretimin standartlarını belirlemelidir.*

*Yeni Anayasa, aynı zamanda Türkiye’deki kimlik meselesine çoğulculuk ekseninde çözüm sunmalıdır. Bu amaçla eğitim - öğretim hakkı, çoğulculuğu esas alarak yeniden düzenlenmelidir.*

#### Eğitim - Öğretim Dili

*Türkiye’de Resmî dil ve eğitim - öğretim dili, Türkçe olmalıdır.*

*Resmî dil ve eğitim-öğretim dili Türkçe olarak öngörülmekle birlikte, ana dili Türkçe olmayan vatandaşlara da, kendi anadillerini öğrenme hakkının sağlanması gerekir.*

*Anadili öğrenme hakkı yanında, kapsamı kanunla belirlenmek şartıyla, anadilde eğitim-öğretim hakkı da, Anayasal güvenceye kavuşturulmalıdır.*

*Dinî inancının temel referansı olan kutsal kitabı okuyabilmesi ve öğrenbilmesi, herkesin doğal hakkıdır. Bunun için, Devlet, her kutsal metne ilişkin dilin öğrenilmesine imkân sağlamalıdır.*

*Ayrıca, anadil olarak Türkçenin yanında farklı dillerin sosyal, ekonomik ve ticarî hayatta kullanılmasına imkân sağlanmalıdır.*

*Hiçbir dile sınırlama, dışlama ve engelleme yapılmamalıdır. Böylece, anadillerin önündeki engellerin kaldırılması sayesinde, hem toplumsal mutabakat sağlanacak, hem de vatandaşların devlete güveni daha iyi tesis edilebilecektir.*

#### Eğitim - Öğretim Dili ve “Azınlıklar”

*Yeni Anayasada anadil eğitimi ve anadilde eğitim konuları ele alınırken, konuya; azınlıkta kalan kesimler açısından, ya da başka bir ifade ile, “azınlık hakları” açısından değil, “eşitlik ilkesi” ve “ayrımcılık yasağı” ekseninde yaklaşmak daha doğru olacaktır. Zira, Türkiye’de yaşayan tüm vatandaşlar, aralarında sosyolojik olarak azınlıkta kalanlar varsa da, sonuçta onurlu bireyler olarak devlet iktidarı karşısında eşit konumda olmalıdırlar. Nitekim, uluslararası insan hakları hukukunun bugün geldiği aşama açısından da, bu yaklaşımın daha ağırlıklı biçimde benimsenmekte olduğu görülmektedir. Bu nedenle, Yeni Anayasada bu yaklaşımla konu ele alınmalı ve artık “azınlık statüsü” biçimindeki ayrıştırıcı kavramlar kullanılmamalıdır.*

#### 2.7.4. Vatandaşlık Hakkı

Vatandaşlık, gerek Anayasal düzeydeki problemler ve gerek uygulamada vatandaşlar arasında dinî, mezhebî ve etnik kökene dayalı olarak söz konusu olabilen farklı uygulamalar nedeniyle, özellikle 1961 ve 1982 Anayasaları dönemi uygulamasında gittikçe artan bir şekilde eleştirilerin odağına yerleşmiştir. Bu nedenle, yeni Anayasanın en önemli önceliklerinden birisi olarak, *vatandaşlık* konusu ön plana çıkmaktadır.

Vatandaşlık, *hem toplumsal mutabakatı hem de devlet ile birey arasındaki hukukî bağı ve aidiyeti* ifade eder. Vatandaşlık, tüm bireyleri hakları ile birlikte ortak bir potada barındıran bütünleştirici ve güvence sağlayıcı bir kavram olarak düşünülmelidir. Vatandaşlık, özellikle **dinî, mezhebî ve/veya** etnik köken olarak toplumdaki çoğunluk ile bunun karşısında azınlıkta kalanları, haklar noktasında eşitleyen bir eşik olarak düşünülmelidir.

Bu yönü ile bakıldığında, yeni Anayasada bu perspektif benimsendiğinde, hukukî anlamda “azınlıklar” açısından da artık *Lozan Antlaşmasındaki anlayışın* aşılması sağlanabilecektir. Zira, ülkede yaşayan tüm vatandaşlar, farklılıkları da göz önünde tutularak haklara sahip olacağından, azınlıklar açısından haklar bağlamında ortaya çıkabilecek aksaklıklar da giderilecektir.

#### SEKAM'ın Teklifi: Anayasayı Kabul Esasına Dayanan Bir Vatandaşlık

##### Etnik, Dinî ve Mezhebî Kökene Dayanmayan Bir Vatandaşlık

*Yeni Anayasada vatandaşlık konusu, daha kapsayıcı ifadelerle yeniden ele alınıp düzenleneceğinden, vatandaşlık konusunda hiçbir etnik, dinî ve mezhebî kökene vurgu yapılmaması önem arz etmektedir. Bu bakımdan Yeni Anayasa, toplum içindeki farklı etnik kökene, dine ve mezhebe mensup tüm insanların kendisini rahatlıkla içinde bulacağı ve kendisini temsil ettiğine inandığı bir metin olmak durumundadır.*

##### Anayasayı Kabule Dayanan Bir Vatandaşlık

*Bu yapılırken, ilgili maddede öncelikle, vatandaşlığın, toplumsal mutabakatı ve birey ile devlet arasındaki bağı ifade eden bir kavram olduğu belirtilmeli ve ardından, herkesin eşit haklara sahip onurlu bireyler olarak, vatandaşlıktan kaynaklanan hakları ve ödevleri olduğu ifade edilmelidir.*

*Böylece, etnik kökene yapılan vurgu nedeniyle gündeme gelebilecek eleştiriler de giderilebilir ve aynı zamanda vatandaşlık; etnik, lisanî ve dinî farklılıklarla birlikte değişik kesimlerin haklarını güvence altına alan bir kavram olarak görülebilir. Vatandaşlık, hak ve özgürlüklerin, herkese belli bir asgari standartta tanındığını da ifade eden bir kavram olarak, sadece devlete olan bağı ifade etmez, aynı zamanda bireylerin dil, din, mezhep ve etnik köken ayrılıklarından kaynaklanan haklarını da ifade eder.*

##### “Azınlıklar” Kavramı Kaldırılmalıdır

*Türkiye’de yaşayan tüm vatandaşlar, aralarında sosyolojik olarak azınlıkta kalanlar varsa da, sonuçta onurlu bireyler olarak devlet iktidarı karşısında eşit konumda olmalıdırlar. Bu nedenle, Yeni Anayasada “azınlık” kavramına yer verilmemelidir.*

#### 2.7.5. Siyasî Parti Özgürlüğü

Türkiye’de siyasî parti özgürlüğü en problemlen insan hakları konularının başında yer almaktadır. Meselenin *iki yönü* bulunmaktadır: **Birinci olarak**, siyasî partilerin iç düzeni ve lider sultanı, partilerde *tek sesliliğe* neden olmakta ve bu durum, parti içi yarışma ve mücadelelerden fırsatların ortaya çıkmasını imkânsız kılmaktadır. **İkinci olarak** ise, parti yasaklama rejimi, fevkalade ciddi problemler doğurmaktadır. Siyasî parti kapatma davaları dolayısıyla Türkiye âdeta bir partiler mezarlığına dönüşmüştür. Yeni Anayasanın bu konularda esaslı çözümler getirmesi gerekir.

Bilindiği üzere siyasî partiler iktidar olmak için kurulmuş olan ve belli bir siyasî görüş etrafında birleşen insanların yer aldığı tüzel kişiliklerdir. Günümüz demokrasilerinde siyasî partiler, halkın temsili noktasında vazgeçilmez konuma sahiptirler. Ancak siyasî partilerin iç işleyişindeki bazı uygulamalar, partilerde tek sesliliği sonuna kadar götürmeyi hedeflemekte ve bunun sonucunda, partilerin yönetiminde ve politikalarında belli bir grubun etkisi, oldukça belirgin hale gelmektedir. Bu belirgin grup ise, partinin genel merkezine hâkim olanlardır. Burada da genel başkan ve onun yakın çevresi, âdeta her zaman son sözü söylemekte, özellikle partilerin taşra teşkilâtları veya partinin temel politikalarından farklı düşüncüyü dillendiren milletvekilleri veya yetkili kurullarda görev yapanlar, dışlanabilmektedir. Bu problemle bağlantılı biçimde, günümüzde partilerin milletvekili ve mahallî idareler seçimlerindeki adaylarını da tek başına genel merkez belirlemektedir.



## SEKAM'ın Teklifi: Parti Kapatma Davası Açma, TBMM'nin Kararı İle Olmalıdır.

### Parti Teşkilâtlarına Güç Kazandırma

Yeni Anayasada siyasi partilerin iç düzeni ve işleyişinde ve özellikle aday belirlemelerinde “mâkul bir denge” oluşturacak bir düzenleme yapılmalıdır. Partinin genel merkezinin, bu konularda belli ölçüde ağırlığının olması ve yine belli oylamalarda parti disiplinini devreye sokması, partilerdeki “yönetebilirlik” açısından zorunludur. Ancak, özellikle milletvekili ve mahallî idareler seçimlerindeki aday belirlemede, belli bir kotayı, taşra örgütlerine ve delegelere veren Anayasa hükmünün getirilmesi sayesinde, partilerin işleyişine, tüm parti örgütü ve delegeleri daha fazla katılmış ve bu sayede partinin kadro olarak kendisini yenileme ve geliştirme imkânı sağlanmış olabilecektir.

### Parti Kapatma Davası Açma Yetkisi

Yeni Anayasada siyasi parti kapatma davası açma yetkisi, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı tarafından doğrudan değil; TBMM'nin üye tamsayısının salt çoğunluğunun vereceği kararla, ya da TBMM'de grup halinde temsil edilen siyasi partilerin kararı ile mümkün olmalıdır. Bu durum, mukayeseli ülke örnekleri ile de uyumludur. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının tek başına bir kapatma davası açmasının, açılan davanın hiçbir hukukî dayanağı olmasa bile, ülkede ne tür krizlere yol açtığını, geçmiş örneklerde yaşayan Türkiye'de, bu biçimdeki bir usulün benimsenmesi, daha fazla aciliyet kesbetmektedir.

### Parti Kapatma Davası Açabilme Durumu

*Siyasi parti kapatma nedenleri yeniden ele alınmalıdır. 1982 Anayasasının 68. maddesinde kapatma nedenleri şu şekilde öngörülmüştü: “Siyasi partilerin tüzük ve programları ile eylemleri, Devletin bağımsızlığına, ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, insan haklarına, eşitlik ve hukuk devleti ilkelerine, millet egemenliğine, demokratik ve laik Cumhuriyet ilkelerine aykırı olamaz; sınıf veya zümre diktatörlüğünü veya herhangi bir tür diktatörlüğü savunmayı ve yerleştirmeyi amaçlayamaz; suç işlenmesini teşvik edemez.”*

*Bu yasaklama nedenleri çok uzun olduğu gibi, aynı zamanda parti özgürlüğünü de özünden yok edebilecek kadar geniştir. Dolayısıyla, 1982*

*Anayasasında öngörülen parti yasaklama nedenleri tamamen kaldırılmalı, bunun yerine siyasi partilerin, Venedik Komisyonu'nun da vurguladığı şekilde, sadece şiddeti tasvip etme veya şiddeti politik bir yöntem olarak savunma durumunda yasaklanabileceği öngörülmelidir.*

*Partiye yönelik kapatma davası, partinin bir bütün olarak iştirak ettiği suçlardan ya da partiyi bağlayacak yetkideki şahısların işlediği suçlardan ve/veya teşkilâtın kişiyi sahiplenmesinden dolayı açılabilir.*

*Ancak bu şekildeki bir yasaklama rejimi, parti özgürlüğü ile özgürlükçü düzenin korunması arasındaki dengeyi, mâkul şekilde sağlayabilir.*

### Partilere Verilecek Cezaları Çeşitlendirme

*Partiyi kapatma yerine, “o suçu işleyen parti içindeki kişiye ceza verilmesi” tercihinin daha fazla ağırlık verilmeli, açılan kapatma davası sonucunda siyasi partilere uygulanacak yaptırımlar daha fazla çeşitlendirilmeli ve kapatma, en son yaptırım olarak öngörülmelidir.*

*Bu bağlamda, en hafiften itibaren sıralayarak; uyarma, hazine yardımıdan kısmen veya tamamen yoksun bırakma, para cezası, seçimlere bir dönem katılmama ve kapatma biçiminde bir kademelendirme öngörülebilir.*

*Böyle bir yaklaşım sayesinde partilerin hukukî zeminde tutulması için azamî gayret sarf edilmiş olacaktır.*

### 2.7.6. Seçme Hakkı ve Seçim Sistemi

Türkiye'de benimsenen seçim sistemi ve ülke barajı ile ilgili olarak 1982 Anayasasında açık bir hüküm yer almamakta, seçim barajının yüksekliği, kanundan kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, seçme hakkı ve seçim sistemi konusunda seçim barajı ve temsil problemini de göz önünde bulundurarak, Anayasal düzeyde bazı yeniliklere gidilmesi isabetli olacaktır. Konunun Anayasal dayanakla çözüme kavuşturulması teklifinin gerisinde şu husus vardır: İktidardaki parti bir sonraki seçimi, kendisi açısından daha rahat kazanılabilir hale sokmak amacıyla değişiklikler yaptığı için, Türkiye'de bu konularda uzunca süre uygulanan, oturmuş bir seçim sistemi bulunmamaktadır. Bu nedenle, konunun belli ölçüde Anayasal düzeyde ele alınmasında fayda vardır.



## SEKAM'ın Teklifi: 'Türkiye Milletvekilliğine' ve Seçim İttifakına İmkân Veren Bir Anayasa

### Baraj Sistemi ve Seçim İttifakı

1982 Anayasasının 67. maddesinde “Seçim kanunları, temsilde adalet ve yönetimde istikrar ilkelerini bağdaştıracak biçimde düzenlenir.” hükmü, bünyesinde bir birine zıt iki ilke barındırmaktadır. Bu hükmün, Yeni Anayasada olmaması gerekir.

Öte yandan, daha adil bir temsilin sağlanabilmesi için, Türkiye’de var olan milletvekili genel seçimindeki yüzde on’luk ülke barajının, “yüzde beş” olarak yeniden düzenlenmesi gerekmektedir.

Ayrıca, Ülke genelinde, ya da bölgesel bazda “seçim ittifaklarına” imkân sağlanmalıdır. Unutmamak gerekir ki; adalet yoksa, barış ve istikrar da olmayacaktır.

### Nisbî Temsil Esasına Göre “Türkiye Milletvekili” Seçimi

Seçim sistemi, yine kanun koyucunun takdirine bırakılabilir. Bununla birlikte, Türkiye genelindeki toplam milletvekili sayısından hareketle belirlenecek belli orandaki milletvekilinin (Türkiye Milletvekili), nisbî temsil esasına göre seçileceğine dair hüküm, Anayasaya konulmalıdır. Belli sayıdaki milletvekilinin bu şekilde seçilmesinin önemli avantajları olabilir. Özellikle seçim meydanlarında siyasi faaliyet yapamayan, ancak milletvekili seçilmesi durumunda, sahip olduğu birikim dolayısıyla kanun yapma ve benzeri parlamenter faaliyetlere önemli katkılar sağlayabilecek olan kişilerin, bu şekilde seçilmesine imkân sağlanabilir. Öte yandan bu yolla, barajı aşamayacak partilerin de, aldığı oy oranında milletvekili çıkarması imkânı oluşturulabilir.

### Er, Erbaş, Askerî Öğrenciler ve Tüm Mahkûmlara Seçme Hakkı

Yeni Anayasada, 18 yaşını dolduran her vatandaşa seçme hakkı verilmelidir. Bu amaçla, 1982 Anayasasında seçme hakkından mahrum bırakılmış olan silâh altında bulunan er ve erbaşlar ile askerî öğrenciler ve tüm mahkûmlara da seçme hakkı tanınmalıdır.

### 2.7.7. Âdil Yargılanma Hakkı

Bilindiği gibi, 1982 Anayasasının hiçbir maddesinde “âdil yargılanma hakkı” biçiminde açık bir başlık bulunmamaktadır. Âdil yargılanma hakkı, 2001 Anayasa değişikliği ile Anayasa’nın 36. maddesinde bir kavram olarak şu şekilde yer almıştır: “Herkes, meşru vasıta ve yollardan faydalanmak suretiyle yargı mercileri önünde davacı veya davalı olarak iddia ve savunma ile adil yargılanma hakkına sahiptir”.

Oysa Türkiye’de geçmişten beri adil yargılanma hakkı konusunda ciddi problemler mevcuttur. Değişik boyutlarıyla bu problemler farklı zamanlarda ve birçok dava dolayısıyla gündemi yoğun biçimde meşgul etmiştir. Mahkemelerin oluşumu, mahkemelerin yetkileri, yargılama sürelerinin uzunluğu, tutukluluk tedbirinin çok yoğun biçimde uygulanması, yargının ideolojik yaklaşımı, savunma hakkı bağlamındaki sıkıntılar ve benzerleri, adil yargılanma hakkı ile ilgili önemli problemler doğuran başlıklardır.

Bu problemlerin önemli bir kısmı, esasında kanunlardan ve yargı uygulamalarından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte bunların bir kısmı, doğrudan veya dolaylı olarak, Anayasa ile de ilişkilendirilebilir.



## SEKAM'ın Teklifi: Yeni Anayasaya “Âdil Yargılanma Hakkı” Maddesi Eklenmeli

### “Âdil Yargılanma Hakkı”nın Kapsamı

Yeni Anayasanın hak, adalet, hakkaniyet ve hukuk devleti yaklaşımının kararlı bir ifadesi olarak, Anayasaya “âdil yargılanma hakkı” başlıklı bir madde dâhil edilmeli ve bu hakkın kapsamı, Anayasada ana hatlarıyla düzenlenmelidir.

Âdil yargılanma hakkı ile ilgili madde kapsamında şu hususların karşılanması gerekir:

- Herkese etkin bir biçimde yargı yoluna başvuru imkânı sağlanmalıdır.
- Ülkede yaşayan herkes, yargı karşısında eşit haklara sahip olmalıdır. Din, inanç, ırk ve dil farklılığı sebebiyle hiçbir ayırım yapılmamalı, hiçbir sebeple kimse, diğerlerine üstün tutulmamalı, herhangi bir baskı, ya da küçümsenmeye maruz kalmamalıdır.
- Mahkemelerin bağımsızlığı ve yargılamanın tarafsızlığını sağlayacak bir hukukî düzen oluşturulmalıdır.

### Anadil'de Savunma Hakkı

- Savunma hakkı, adil yargılanma hakkının aslî bir unsuru olarak, hiçbir kısıtlamaya tabi tutulmamalıdır. Bu bağlamda, kişilerin anadilinde de savunma yapılabileceği açıkça ifade edilmelidir.

### Haksız Yere Tutuklananlara Tazminat Ödenmesi

- Tutuksuz yargılamanın esas olduğu, tutuklu yargılamanın ise istisnai bir tedbir olarak ve hangi şartlara bağlı olduğu açıkça vurgulanmalıdır. Ayrıca, haksız yere tutuklananlara; hakkaniyete uygun, tatmin edici bir tazminat ödenmesi öngörülmelidir.
- Masumiyet karinesinin ihlali durumunda, caydırıcı yaptırımlar öngörülmelidir.

### Sanıklara İnsan Onurunu Zedelemeyen Muamele

- Sanıkların yakalanıp adalete teslimi ve sorgulanması gibi süreçlerde, kolluk güçlerinin davranışlarının, insan onurunu zedelemeyecek bir standartta olması sağlanmalıdır.

### Mâkul Yargılanma Süresi

- Yargılamanın mâkul sürede yapılabilmesi için, devlet her türlü tedbiri almalıdır.
- Duruşmaların alenî olması ve mahkemelerin tüm kararlarının gerekçeli olması konusunda yaşanan aksaklıkları giderecek biçimde, bu konu, ilgili maddede açıkça vurgulanmalıdır.

## 2.7.8. Sosyal Devlet İle İlgili Konular

Türkiye'de sosyal devlet, uygulamadaki bazı ciddi aksaklıklara rağmen önemli bir işlevi yerine getirmektedir. Ancak, sosyal devlet ile ilgili devletin yükümlülükleri hususunda halen önemli yetersizlikler ve problemler mevcuttur. Bu nedenle Yeni Anayasa insan onuruna yapılacak açık vurgu ile bağlantılı olarak herkesin onurlu bir yaşam sürdürmesini sağlayabilecek çözümler içermelidir.



## SEKAM'ın Teklifi: İslah Edici Devlet

### Sosyal Güvenlik Hakkı

Sosyal adalete ve bununla bağlantılı biçimde gelir dağılımındaki adaletsizliği düzeltmede devlete açık bir görev verilmelidir.

Sosyal güvenlik hakkının, bireylerin onurlu bir biçimde yaşamaları için gerekli temel bir hak olduğuna açık vurgu yapılarak, bu konuda yasama organının, ekonomik gerekçelerle buna sınırlama getiremeyeceği öngörülmelidir.

### Grev ve Lokavt Hakkı

Kanunla istisnaları öngörülmekle birlikte, memurlara da grevli ve toplu sözleşmeli sendika hakkı tanınmalıdır. Ancak Türkiye'deki geçmiş acı tecrübeler göz önüne alınarak, grev hakkının çerçevesi çok hassas bir şekilde belirlenmelidir. Lokavt ise, Anayasada yer almamalıdır.

### Asgarî Geçim Ücreti

"Asgarî geçim ücretinin" tespitinde, devletin sosyal önceliklere daha fazla ağırlık vermesi öngörülmeli, hükümetlerin, "ekonomik imkânlar" gerekçesinin arkasına sığınmasının önüne geçilmelidir.

"Asgarî geçim ücretinin" insanca yaşayabilecek bir seviyede olması açısından, bu ücret, tamamen vergiden muaf tutulmalıdır.

### Ülke İnsanının Üretim Kabiliyetini Geliştirici Politikalar

Devlet, ülkenin insanlarının üretim kabiliyetini engelleyecek politikaları benimsememeli ve uygulamamalıdır. Uluslararası rekabette devlet, vatandaşının yeteneklerini köreltici olmak yerine, onları geliştirici ve koruyucu politikalar uygulamak zorundadır. İthalât politikaları buna göre düzenlenmelidir.

### Vakfedilen Mallara El Koyamama

Devlet, insanların vakfettikleri ve amaçları istikametinde kullanılan şeylere el koyamaz. El konulan vakıf malları varsa, geri iade eder.

**Islah Edici Devlet**

*Devlet, örgüt kurarak, ya da örgütlere sızarak, toplumu ve örgütleri yanlış yönlendiremez, tuzak kuramaz. Millet arasına kin, nefret ve düşmanlık tohumları ekemez. Devlet, fert ve toplumu ifsad edici herhangi bir faaliyette bulunamaz.*

*Devlet, diğer ülke toplumlarında, fitratın ve insanlık âleminin suç olarak öngördüğü fiillerin oluşmasına destek veremez (fuhuş, cinayet, uyuşturucu vb.).*

**2.8. DEVLET ORGANLARI VE İŞLEYİŞİ****2.8.1. TBMM'nin Konumu**

*Yasama Organı*, devlet organları içerisinde yürütme ve yargıya göre daha farklı bir konumdadır. Yasama Organının bu farklı konumu, onun işleviyle doğrudan ilgilidir. Kural koyucu organ olarak Yasama, kanun yapma yetkisini elinde tutmaktadır. Yürütme ve Yargı ise, gerçekleştirdikleri görev gereği, Yasamanın çıkardığı kanuna ihtiyaç duymaktadırlar. Bu nedenle Yasama Organı, Yürütme Ve Yargıdan daha farklıdır ve yürütme ve yargının görevini yerine getirebilmesi ancak yasamanın kanun çıkarması sonrasında mümkün olmaktadır.

Türkiye'de de TBMM, Yasama Organı olarak diğer devlet organları karşısında ayrıcalıklı konuma sahiptir. Yürütme ve Yargı, varlıklarını Yasamaya borçludurlar. Yasama Organı, asli kural koyma yetkisine sahip olduğundan, bir konuyu Anayasaya aykırı olmamak şartıyla, istediği şekilde ve ilk elden düzenleyebilir. Bununla birlikte Yürütme ve Yargı ise, Yasamanın kural koymadığı bir alana ilişkin olarak faaliyette bulunamaz.

TBMM'nin ayrıcalıklı konumu, aynı zamanda oluşumu ile de doğrudan ilgilidir. Zira TBMM üyelerinin tümü, doğrudan doğruya halkın oyu ile seçilerek göreve gelmektedirler. Bu yönü ile halkın temsilcilerinden oluşan TBMM, halkın iradesinin tecelli ettiği temel platform konumundadır.

Bununla birlikte TBMM'nin bu ayrıcalıklı konumu, vesayetçi zihniyet mensuplarıncı çok planlı ve dikkatli biçimde erozyona uğratılmaya çalışılmaktadır. Nitekim, 1961 ve 1982 Anayasalarında ve bu Anayasaların uygulandığı dönemlerde seçimde oluşan TBMM ve onun içerisinden çıkan hükümetlere sivil ve askerî bürokratik aktörler tarafından vesayet uygulanmış ve bunun sonucunda siyasî irade vesayet kısıcına alınmaya çalışılmıştır.

İşte bu nedenle, Yeni Anayasada bugüne kadar bilinçli biçimde uygulanan politikanın bir gereği olarak TBMM üzerinde etkisini gösteren *vesayet altına alma* gayretinin sonlandırılması ve TBMM'nin siyasî sistem içerisinde bulunması gereken konumuna kavuşturulması önem arz etmektedir.

**SEKAM'ın Teklifi: Asli Kural Koyucu Organ Olarak TBMM**

*Yeni Anayasada TBMM'nin, Anayasanın tanıdığı takdir alanı içerisinde kural koyma yetkisine yönelik olarak, Parlamento dışından yapılabilecek müdahale imkânları ortadan kaldırılmalı, TBMM'nin asli kural koyucu organ olması sağlanmalıdır. Bu noktada TBMM'nin yasama yetkisini kullanması, Anayasa Mahkemesi'nin yerindelik denetiminden uzak tutulmalıdır.*

**2.8.2. Yasama Sorumsuzluğu ve Dokunulmazlığı**

Türkiye'de milletvekillerine *hukukî ayrıcalıklar* olarak tanınan *yasama sorumsuzluğu ve dokunulmazlığı ile milletvekillerinin cezalandırılma tehdidi*; fiziksel engelleme ve benzeri problemlerle karşılaşmaksızın görevlerini yerine getirebilmeleri açısından önemlidir. Bu güvenceler, 17. yüzyıldan beri değişik ülke parlamenterlerine de tanınmaktadır. Ancak, özellikle bu ayrıcalıkların istismar edildiği bazı örneklerden hareketle, milletvekili dokunulmazlığının kaldırılması ya da kapsamının daraltılması teklif edilebilmektedir.

Esasen bu tür ayrıcalıklar, milletvekillerine, ifa ettikleri görev dolayısıyla sağlanmış olup, bunların, milletvekilini bir kişi olarak korumaktan öte bir amacı bulunmamaktadır. Dolayısıyla kötüye kullanımlardan hareketle, bu ayrıcalıkları genel olarak daraltmayı savunmak doğru değildir.

**SEKAM'ın Teklifi: Yasama Sorumsuzluğu ve Dokunulmazlık Alanının Genişletilmesi****Yasama Sorumsuzluğu ve Dokunulmazlığın Kapsamı**

*SEKAM, milletvekillerinin, yasama sorumsuzluğu ve dokunulmazlığına sahip olmasını savunmaktadır. Ancak, yasama sorumsuzluğu bağlamında "küfür biçimindeki sözlerin ve yüz kızartıcı suçların" bu muafiyetten faydalanamaması, bunun dışında milletvekillerinin yaptığı tüm konuşmaların ve verdiği oyların, yasama sorumsuzluğu kapsamında olması gerekir.*



*Yeni Anayasada yasama sorumsuzluğunun hem hukukî, hem de cezâî sorumluluk açısından güvence getirdiği açıkça öngörülmelidir.*

*Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali dışında, devlete karşı işlenen suç iddiaları dâhil olmak üzere, tüm suçlar yasama dokunulmazlığı kapsamına alınmalıdır. Böylece, bir kişinin milletvekili seçildikten sonra yargılanması gibi durumlarla karşılaşmayacaktır. Dolayısıyla Yeni Anayasada da bir milletvekilinin, milletvekili seçilmeden önce veya milletvekili sıfatını kazandıktan sonra işlediği suç iddiaları ile ilgili olarak, milletvekili olduğu süre içerisinde, TBMM bu üyenin dokunulmazlığını kaldırmadıkça, tutulamaması, sorguya çekilememesi, tutuklanamaması ve yargılanamaması gerekir.*

*Bu biçimdeki koruma, farklı düşüncedeki, muhalif milletvekillerinin görevlerini daha rahat biçimde yerine getirmesi konusunda avantaj sağlayacaktır. Milletvekillerinin bu ayrıcalığı istismar etmesi durumunda TBMM, gerekli gördüğünde, bu üyenin dokunulmazlığını kaldırabilir.*

#### Dokunulmazlık ve Zaman aşımı

*Dokunulmazlığın kaldırılmaması durumunda ise, milletvekilliğinin bitmesi ile dokunulmazlık koruması sona ereceğinden, suç iddiasını kovuşturma aşamasına geçilebilecektir. Zira, dokunulmazlık dönemi içerisinde zamanaşımı söz konusu olmayacaktır.*

*Bununla birlikte, Yeni Anayasada dokunulmazlık fezlekelerinin belli bir süre içerisinde TBMM Başkanlığı aracılığıyla Genel Kurulda oylanması zorunlu hale getirilmelidir.*

#### Dokunulmazlığın Başlaması

*Milletvekillerinin dokunulmazlığı, TBMM’de yemin edilmesiyle birlikte başlar.*

### 2.8.3. Milletvekili Yemini

Milletvekillerinin, seçildikten sonra göreve başlarken parlamentoda yemin etmeleri önemli bir aşamadır. Yemin etmenin, göreve başlamak için seremonik bir aşama olması yanında, aynı zamanda görevini yerine getirirken nelere uyacağını taahhüt etmesi açısından, vicdanî bir boyutu da mevcuttur.

Milletvekillerinin yemininde göz önünde tutulması gereken önemli bir nokta ise, bu yeminin, milletvekilinin *kendine göre kutsal saydığı değerler üzerine* yapılmasıdır. Nitekim, 1924 Anayasasındaki yemin şu şekilde öngörülmüştü: *“Vatan ve Millettin saadet ve selâmetine ve milletin bilâ kayd ü şart hâkimiyetine mugayir bir gaye takip etmeyeceğime ve Cumhuriyet esaslarına sadakatten ayrılmayacağıma <<vallahi>>”*. Ancak daha sonra yapılan değişiklikle *“vallahi”* ifadesi kaldırılarak bunun yerine *“namusum üzerine söz veririm”* ifadesi eklenmiştir. 1961 ve 1982 Anayasalarındaki yemin ise, ideolojik içerikleri de bulunan çok daha farklı bir metin halini almıştır.

Ancak, özellikle din ve vicdan özgürlüğünün de bir gereği olarak Yeni Anayasada milletvekillerinin *kendi kutsal inançlarına* ve bu inancın gereği olarak kutsal saydığı değerler üzerine yemin etmesi imkânı sağlanmalıdır. Hiçbir kutsal inanca sahip olmayanlar için ise, görevini yerine getirirken *doğruluk, dürüstlük, adalet ve benzeri, ideolojik içeriğe sahip olmayan değerler* üzerine yemin etme esası getirilmelidir.

Milletvekillerinin, kendi inandığı değerler üzerine yemin etmesi, görevleri boyunca bu yemine sadık kalma noktasında, 1982 Anayasasındaki yemine nazaran daha etkili olacaktır.



#### SEKAM’ın Teklifi: Milletvekili Yemini

*“Milletin huzur ve barışını, Vatanın ve Milletın bölünmez bütünlüğünü, Hakk’ın ve Milletın kayıtsız şartsız egemenliğini koruyacağıma ve bunlara aykırı bir amaç gütmeyeceğime, hak ve adaletten ayrılmayacağıma, hukukun üstünlüğüne ve temel insan haklarına sadakatle hizmet edeceğime, Anayasaya bağlı kalacağıma, milletin ve tarihin huzurunda, namusum, şerefim ve mukaddesatım üzerine yemin ederim.”*

### 2.8.4. Hükümet Sistemi Tercihi: Cumhurbaşkanı-Hükümet İlişkisi

Türkiye’de hükümet sistemi noktasındaki problemler ve yeni hükümet modeli teklifleri, Anayasa meselesinin önemli başlıkları arasında gösterilmektedir. Bununla birlikte hükümet sistemi konusu, Anayasa meselesinin öncelikli maddeleri arasında yer almamaktadır. Yürütmede, Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulunun oluşumu, birbirleriyle ilişkileri, yetkileri ve sorumlulukları ile ilgili karşılaşılan birtakım problemler mevcuttur. Bu problemlerin başında, Cumhurbaşkanı’nın yürütme ile ilgili güçlü yetkiler kullanmasına rağmen, sorumluluğunun bulunmaması gelmektedir.



## SEKAM'ın Teklifi: Klasik Parlamenter Hükümet Sistemi

### Siyasî Kültür, “Başkanlık Sistemine” Uygun Değildir.

SEKAM, Türkiye’de hükümet sistemi olarak Başkanlık Sisteminin isabetli bir tercih olacağı kanaatinde değildir. Başkanlık Sistemi yerine, Türkiye’de geçmiş dönem uygulamalarını ve bunların olumlu ve olumsuz yönlerini de göz önünde tutarak, Yeni Anayasada hükümet sisteminin klasik parlamenter hükümet sistemi şeklinde benimsenmesi, daha isabetli olacaktır.

ABD dışındaki ülkelerde uygulandığında başarısızlıkla sonuçlanmış bir hükümet sisteminin benimsenmesi biçimindeki cesaretli girişimin, Türkiye örneğinde de ciddi problemlere yol açması ihtimali mevcuttur.

Özellikle siyasî parti yapısı ve partiler arasındaki görüş ayrılıklarının derinliği, siyasî kültür farklılığı gibi faktörlerin de Türkiye’de Başkanlık Sisteminin uygulanması noktasında göz önünde tutulması gerekir.

### Hükümetin Kurulmasını Kolaylaştırmak, Yıkılmasını Zorlaştırmak

Parlamenter rejim içerisinde hükümetin kurulmasını kolaylaştırıcı, yıkılmasını ve hükümet krizlerinin yaşanmasını engelleyici hükümlere ağırlık verilmelidir. Bu nedenle, 1982 Anayasasının konuya ilişkin hükümlerinin de yer aldığı aşağıdaki hususlar Yeni Anayasada yer almalıdır:

- Hükümetin kurulması esnasında güvenoyu alabilmesi için toplantıya katılanların salt çoğunluğunun oyunun yeterli görülmesi, ancak güvensizlik oyu ile hükümetin düşürülebilmesi için TBMM üye tamsayısının salt çoğunluğunun güvensizlik oyuna ihtiyaç duyulması (madde: 99).
- Cumhurbaşkanı’nın hükümeti kurmak için bir milletvekili görevlendirmesinden itibaren 45 gün içerisinde hükümetin kurulamaması durumunda, seçimlerin Cumhurbaşkanı’nca TBMM Başkanına danışıldıktan sonra yenilenebileceğine dair 1982 Anayasasının hükmü (madde: 116).

### Yapıcı Güvensizlik Oyu

Buna ek olarak, Federal Alman Anayasasında olduğu gibi, “yapıcı güvensizlik oyu” benzeri bir mekanizma getirilmelidir. Böylece hükümetin, öngörülen çoğunluğa sahip milletvekillerinin güvensizlik oyu ile düşürülebilmesi, düşürülecek hükümetin yerine gelecek yenisinin gösterilmesi şartı ile, mümkün olabilmelidir.

## 2.8.5. Cumhurbaşkanı’nın Seçimi ve Siyasî Sistem İçindeki Konumu

1982 Anayasasında oluşturulan vesayetçi modelde, en önemli aktörlerden birisi olarak Cumhurbaşkanlığı öngörülmüştü. Nitekim, önceki dönemdeki Cumhurbaşkanlarının biri hariç, tümü asker kökenliydi ve 1961 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra Cumhurbaşkanlarının asker kökenli olmasına özel önem verilmişti. 12 Eylül 1980 Askerî Darbesinden sonra ise, bunun da etkisiyle, vesayetçi yapının temel aktörü olması nedeniyle Cumhurbaşkanı, güçlü yetkilerle ve denetim imkanları ile donatılmıştı.

Öte yandan 1982 Anayasasında Cumhurbaşkanı’nın *konumu*, yetki ve sorumluluğu arasındaki uyumsuzluk nedeniyle de, problem doğurmaktadır. Ayrıca, Anayasa Mahkemesinin, on birinci cumhurbaşkanlığı seçimi sürecinde verdiği “367 Kararı” sonrasında gerçekleştirilen Anayasa değişikliği ile buna bir başka boyut daha eklenmiştir. Zira değişiklikle, artık Cumhurbaşkanı’nın TBMM tarafından seçimi usulü terk edilmiş, bunun yerine, *doğrudan halk tarafından seçilmesi esası* getirilmiştir.



## SEKAM'ın Teklifi: Tek Dönemlik, Halk Tarafından Seçilen ve Sorumluluğu Olan Bir Cumhurbaşkanı

### Altı Yıllık Tek Dönem

SEKAM, Cumhurbaşkanı’nın doğrudan halk tarafından seçiminin devamını önermektedir. Bu süreçte Cumhurbaşkanı’nın tarafsızlığı daha fazla önem arz edeceğinden, artık Cumhurbaşkanı’nın sadece bir dönem seçilmesi esası getirilmeli ve görev süresinin de TBMM’nin görev süresinden daha uzun olmasına özen gösterilmelidir. Yeni Anayasada Cumhurbaşkanı’nın görev süresi altı yıl olmalı ve bir dönem için seçilmelidir.

### Sorumluluğu Olan Bir Cumhurbaşkanı

1982 Anayasasında Cumhurbaşkanı’nın güçlü yetkilerle donatılması ve sorumlu olmaması, uygulamada Bakanlar Kurulu ile Cumhurbaşkanı ilişkisinde problemler doğurmaktadır. Sahip olduğu güçlü yetkilerini kullanan Cumhurbaşkanı’nın, bu yetkileri kullanmaktan kaynaklanan sorumluluğunun olmaması, önemli bir problemdir. Yeni Anayasada Cumhurbaşkanı, verdiği kararlardan dolayı sorumlu olmalıdır.

Halk tarafından seçilen bir Cumhurbaşkanı, TBMM tarafından seçilen bir Cumhurbaşkanı'na göre siyasî sistemde daha güçlü bir aktör olmaya adaydır. Bu nedenle Cumhurbaşkanı - Hükümet ilişkisinde, Cumhurbaşkanı daha kararlı bir tutum içerisinde olabilecektir. Farklı siyasî görüşlere mensup cumhurbaşkanı ile hükümet arasında daha büyük krizler doğabilecektir. Türkiye gibi, istikrarın daha dikkatli biçimde gözetilmesi gereken bir ülkede, bu tür problemlere yol açabilecek düzenlemelerden uzak durmak gerekir.

1982 Anayasasında Cumhurbaşkanını güçlü konuma yükselten en önemli husus, Bakanlar Kurulu kararnamelemlerini imzalama konusunda sahip olduğu takdir yetkisinden kaynaklanmaktadır. Cumhurbaşkanı, kendisine sunulan bir kararnameyi imzalamadığı durumlarda iade edebilir veya bekletebilir. Bu durumda Bakanlar Kurulunun yapabileceği hiçbir şey yoktur; ancak Cumhurbaşkanı, kararnameyi imzalamamasından kaynaklanan olumsuz sonuçlardan yine de sorumlu değildir.

### SEKAM'ın Teklifi: Hakem ve Koordinatör Bir Cumhurbaşkanı

#### İcrada Tek Yetkili Bir Yapı

*Yeni Anayasada Cumhurbaşkanı - Hükümet ilişkisinde Cumhurbaşkanı, devlet başkanı sıfatıyla, devleti temsil etme ve hakem rolünde olmanın gereği olan yetkilerle donatılmalı; ancak yürütme ile ilgili icraî nitelikteki kararların alınmasında yetki, tamamen hükümete tanınmalıdır. Böylece, sistemin işleyişinde, yürütmede iki yetkili aktörün bulunmasının doğuracağı krizler ve tıkanmalar, daha rahat önlenir.*

#### Kararnameler ve Cumhurbaşkanı

*Yeni Anayasada Cumhurbaşkanı'nın kararnameler üzerinde güçlü yetkileri olmamalıdır. Sadece hukuka aykırılık iddiası durumunda, kararnameleri iade edebilmelidir. Öte yandan, Cumhurbaşkanı'nın, kararnameleri belli bir süre içerisinde imzalaması ya da iade etmesi gerektiğine ilişkin hükmün getirilmesi sayesinde, Bakanlar Kurulunun yürütmedeki inisiyatifini elinde tutması daha iyi sağlanmış olacaktır.*

#### Bakanlar Kurulunun Oluşumu ve Cumhurbaşkanı

*Cumhurbaşkanı'nın, kendisine sunulan kabineyi iade etme, onaylamama veya değiştirme biçiminde bir yetkisi olmamalı; Anayasa Mahkemesinin oluşumunda üye çoğunluğunu atama yetkisine son verilmelidir.*

#### Rektörlerin Atanması ve Cumhurbaşkanı

*Hükümet devre dışı bırakılarak, Rektörlerin, Cumhurbaşkanı tarafından doğrudan atanması uygun değildir.*

#### Millî Güvenlik Kurulu ve Cumhurbaşkanı

*Millî Güvenlik Kurulu, Cumhurbaşkanı'nın başkanlığında toplanmamalı ve Millî Güvenlik Kurulu, Başbakanı bağlı bir kurul olarak çalışmalıdır. Ancak Cumhurbaşkanı toplantıya katılmak istediği zaman, Millî Güvenlik Kurulu Başkanı, Cumhurbaşkanı olmalıdır.*

#### Cumhurbaşkanı Yemini

*SEKAM Cumhurbaşkanlığı yeminin aşağıdaki şekilde yeniden düzenlenmesini teklif etmektedir:*

*"Cumhurbaşkanı olarak; Anayasaya, hukukun üstünlüğüne, Millet'in egemenlik esaslarına riayetle ayrılmayacağıma ve bunları müdafaa edeceğime; Millet'in huzuru ve mutluluğu için, Millete ve Devlete yönelecek her türlü tehlikeyi önlemek için tüm gücümle çalışacağıma; Türkiye'nin şanını, şerefini koruyup yükseltmek, üstüme aldığım görevin vebelerini yerine getirmek için olanca varlığımla çalışmaktan asla ayrılmayacağıma ve devletin tüm birimleri arasındaki koordinasyonu Hak, adalet ve hakkaniyet çerçevesinde yerine getireceğime, Millet ve tarih huzurunda, namusum, şerefim ve mukaddesatım üzerine yemin ederim."*

1982 Anayasasında Cumhurbaşkanına bağlı Devlet Denetleme Kurulu oluşturulmuş ve bu kurula, silahlı kuvvetler ve yargı hariç, tüm devlet kurumları üzerinde Cumhurbaşkanı'nın isteği üzerine, denetim yapma yetkisi verilmiştir. Ancak bu kurulun, idarî teşkilat içerisinde yer almasına rağmen, silahlı kuvvetleri denetleme yetkisinin bulunmaması yanlış ve eksiktir. Yeni Anayasada bu kurum yeniden düzenlenmelidir.

### SEKAM'ın Teklifi: Devlet Denetleme Kurulunun Yetkilerini Genişletme

*Halk tarafından seçilmiş bir Cumhurbaşkanı'nın tamamen sembolik bir konumda olması uygun değildir. Bu nedenle, tüm sistemi denetleyecek bir mekanizma olarak Devlet Denetleme Kurulu, Yeni Anayasada yeniden yapılandırılarak, Cumhurbaşkanı'na denetleme yetkisi bu şekilde yeniden tanınmalıdır.*

*Yeni Anayasada Devlet Denetleme Kurulu tüm idarî birimleri denetleme yetkisine sahip olmalıdır. Kurul, Cumhurbaşkanı'nın talebi üzerine yaptığı denetim sonucunda rapor hazırlayarak bir gündem oluşturabilecektir. Her ne kadar, idaredeki herhangi bir hukuka aykırılık durumunda, güçlü bir yargı denetimi yapma yetkisiyle donatılmış idarî yargı mercileri bulunuyorsa da, Yeni Anayasada Cumhurbaşkanı'nın hakem rolünde olmasının bir gereği olarak, Devlet Denetleme Kurulu aracılığıyla, devletin ve idarenin işleyişine ilişkin aksaklıklarda Cumhurbaşkanı daha etkili bir pozisyona yükseltilmiş olacaktır.*

## 2.8.6. Yargı

### 2.8.6.1. Genel Olarak yargı

Devlet organları içerisinde Yargı, yaptığı denetim sonucunda vereceği karar dolayısıyla, yasama ve yürütmeden ayrılmaktadır. Uyuşmazlık konusunda verdiği nihai kararın bağlayıcı olması nedeniyle Yargı, esasında güçlü bir devlet organı konumundadır. Yargının bu biçimde bir konuma sahip olması, hukuku esas alarak karar vermesi zorunluluğundan kaynaklanmaktadır.

İşte bu nedenle, Yargı Organının bu işlevine uygun biçimde çalışabilmesi için bağımsız ve tarafsız olması gerekmektedir. Ancak yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığının asıl amacı, körü körüne Yargı Organını ve Yargı mensuplarını imtiyazlı bir konuma yükseltmek olmayıp, gerçekleştireceği denetimde **adalet ve hakkaniyete** uygun karar vermesini sağlamaktır. Bu konularda Türkiye'de halen ciddi problemler mevcuttur.



### SEKAM'ın Teklifi: Çok Hukuklu Bir Yargı Sistemi

#### Hâkimlik Teminatları

*Yeni Anayasada adaletin tesisi açısından Yargının vazgeçilmez işlevi göz önünde tutularak, Yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı daha açık biçimde vurgulanmalıdır. Bu noktada Yargı bağımsızlığının tesisi açısından, hâkimlik teminatları daha etkin biçimde korunmalıdır.*

#### İdeolojik Referans ve Yargı

*Yargının tarafsızlığının sağlanması amacıyla Anayasada, Yargının, herhangi bir ideolojik referansla değil, hukuku esas alarak hareket etmesi zorunluluğuna açıkça vurgu yapılmalıdır.*

*Yargının tarafsızlığının sağlanması için, Anayasanın hiçbir şekilde bir ideolojik tercihi ön plana çıkarmaması ve Yargının da devletçi reflekslerle karar vermemesi önemlidir. Yargının, adaleti tesis etmek dışında başka bir görevi olamaz!*

#### Adli Yargı, İdarî Yargı ve Anayasa Yargısı

*Yeni Anayasada; Adli Yargı, İdarî Yargı, Anayasa Yargısı biçimindeki ayırım korunmalıdır.*

#### Yerindelik Denetimi

*Anayasa Yargısı ve İdarî Yargının yaptığı denetimlerde, Yasama ve İdarenin Anayasaya uygunluğu denetlenirken, hiçbir şekilde “yerindelik denetimine” kayılmamalı, Yasama ve İdarenin takdir yetkisine yönelik bir yargı müdahalesine imkân verilmemelidir.*

#### Çok Hukuklu Bir Sistem

*Adli yargı düzeni içerisindeki hukuk davalarında, çok hukuklu bir yargılamaya imkân sağlanmalı ve Hukuk Mahkemeleri, bu biçimde çalışacak bir hukukî yapıya kavuşturulmalıdır. Farklı inanç gruplarına, özel hukuk alanında kendi hukuklarını uygulama imkânını vermenin bir gereği olarak, Adli Yargı Hukuk Mahkemelerinin yapılandırılması bu doğrultuda sağlanmalıdır.*

#### Yüksek Seçim Kurulu

*Seçim uyuşmazlıklarını çözmekle yetkili Yüksek Seçim Kurulu da yargı başlığı altında yeniden düzenlenmelidir.*

*Yüksek Seçim Kurulu'nun oluşumu yeniden ele alınmalı, Kurul'da siyasi partilerin belirleyeceği kişiler de yer almalıdır. Oluşumunun çeşitlendirilmesi sayesinde Kurul'un, Seçim Hukuku konusunda daha isabetli kararlar vermesi sağlanabilecektir.*

#### Sayıştay

*Sayıştay, açıkça bir Yüksek Hesap Mahkemesi olarak düzenlenmelidir. Böylece Sayıştay'ın kararlarının yargı denetimine tâbi olmamasının doğurduğu problemler de ortadan kalkacaktır.*

### İdam Cezası

*Geçmişte ağırlıklı olarak siyasî nitelikli suçlarda uygulandığı için kaldırılan idam cezası, yeniden getirilmelidir. Ancak idam cezası, siyasî nitelikli suçlar için değil; bilerek, isteyerek ve tasarlayarak birilerinin öldürülmesi durumunda, caydırıcılığı yüksek bir ceza olarak uygulanmalıdır. Bu cezanın uygulanmasından vazgeçilmesine, ancak mağdurun kendisi veya varisleri karar verebilmelidir. Öte yandan, idam cezasının infazında TBMM'nin hiçbir yetkisi olmamalıdır.*

### Af Yetkisi

*Ceza siyaseti ile ilgili olarak, Devletin, kişilere karşı işlenen suçlardaki af yetkisine, Yeni Anayasada yer verilmemelidir. Devletin, özellikle kişilere karşı işlenen suçları affetme yetkisini kullanması, kendi içinde ciddi çelişkiler barındırmakta ve mağdurun/mağdurların, adalete olan güvenini temelden zedelemektedir. Bu nedenle, Yeni Anayasada, Devletin, Cumhurbaşkanı ve TBMM aracılığıyla kullanabileceği, kişilere karşı işlenen suçlarla ilgili bir af yetkisi olmamalı; ancak mağdurun veya varislerinin rızasına bağlı olarak işletilebilecek bir af mekanizması mümkün olmalıdır. Bir kişiye zarar vermiş olan kişiyi, ancak zarar gören veya varisleri affedebilmelidir.*

*Devlet, kendisine karşı işlenen suçlarda, isterse, af yetkisini kullanabilir.*

### İslah ve Rehabilitasyon

*Ceza siyasetinde, ıslah ve rehabilitasyon ile tekrar topluma kazandırma ilkeleri göz önünde tutulmalıdır.*

### Tahkim

*Oluşturulacak sivil hakem heyetleri ve sulh kurumları (tahkim) aracılığıyla, bazı uyuşmazlıkları dava konusu haline gelmeden çözerek mahkemelerin yükü hafifletilmelidir.*

#### 2.8.6.2. Anayasa Mahkemesi

Anayasa Mahkemesi, parlamentonun çıkardığı kuralların Anayasaya uygunluğunu denetlemek üzere kurulmuş bir yargı merciidir. Anayasa'da insan hakları güvence altına alındığına göre, kanunların Anayasa'ya uygunluğunun yargısal denetiminin yapılması sayesinde, Anayasal haklar parlamentoya karşı korunmuş olmaktadır. Bu

nedenle Anayasaya uygunluk denetimini yapan Anayasa Mahkemesi'ne Yeni Anayasada da yer vermek gerekir.

Ancak, 1961 Anayasasında kurulan Anayasa Mahkemesi, insan haklarının güvencesi olamamıştır. Bunda, Anayasa Mahkemesi'nin, siyasî sisteme vesayetçi yapının güçlü bir aktörü olarak yerleştirilmiş olmasının açık etkisi vardır. Bu nedenle de Mahkeme, özgürlükçü kararlardan ziyade, devletçi - ideolojik tercihleri ön planda tutan kararlar vermektedir. Bu biçimdeki kararlar, Mahkeme'nin sistem içerisindeki konumundan kaynaklanmaktadır. Özellikle askerlerin siyasete müdahale ettiği dönemlerde Mahkemenin tutumuna ve bu dönemlerde verdiği kararlara bakıldığında, bu tespitin haklılığı daha açık biçimde ortaya çıkmaktadır.

Anayasa Mahkemesi'nin bu biçimdeki kararlar vermesinde, esasında oluşumunun da etkisi vardır. 2010 Anayasa değişikliği öncesi şekliyle on bir (asıl) üyeli Anayasa Mahkemesi'nin ikişer üyesini Yargıtay ve Danıştay, birer üyesini Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Sayıştay göndermekteydi. Bir üyeyi YÖK Genel Kurulu öğretim üyeleri arasından; üç üyeyi ise Cumhurbaşkanı, üst kademe yöneticileri ve avukatlar arasından seçmekteydi. **Bu oluşumda göze çarpan üç özellik vardır: Birinci olarak, Mahkeme üyelerinin çoğunluğu Yargı bürokrasisinden gelmektedir. İkinci olarak, Cumhurbaşkanı, tüm üyelerin belirlenmesinde en azından nihaî noktada yetkilidir. Üçüncüsü ise, TBMM hiçbir üye seçmemektedir.**

Anayasa Mahkemesi'ne TBMM'nin doğrudan üye seçmesi oldukça önemlidir. Çünkü TBMM'nin seçeceği üyeler, Mahkeme'nin, toplumsal gerçekleri de göz önünde tutarak karar vermesine katkı sağlayacaktır. Üye çoğunluğunun bürokrasiden gelmesi durumunda, Anayasa Mahkemesi'nin vereceği kararlar, toplumsal gerçeklerden uzak, daha ziyade bürokratik endişeleri dikkate alan biçimde olacaktır. Son otuz yıldır Türkiye'de Anayasa Mahkemesi kararlarının bu biçimde eleştiri konusu olmasının en önemli nedenlerinden birisi de, Mahkeme'nin oluşumu ile ilgilidir.



**SEKAM'ın Teklifi: Anayasa Mahkemesi Yeniden Yapılandırılmalıdır.**

#### Anayasa Mahkemesinin Oluşumu

*Yeni Anayasada, Anayasa Mahkemesi üyelerinin, farklı kanallardan gelmesi imkânı sağlanmalıdır. Bu amaçla, on dokuz üyeden oluşacak Anayasa Mahkemesi'nin sadece altı üyesi Yargıtay, Danıştay ve Sayıştay üyeleri arasından doğrudan seçilmeli, üç üyesi Cumhurbaşkanı tarafından ve geriye kalan tüm üyeler(on üye) TBMM tarafından seçilmelidir.*

Böylece Mahkeme'de daha çoğulcu bir yapı ortaya çıkacaktır ki, bu durumda verilen kararların gerekçesi- çok farklı yönler de göz önünde tutulacağından- daha tatminkâr olabilecektir.

#### Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Nitelikleri

Anayasa Mahkemesi'nin oluşumu ile ilgili bundan sonra daha fazla önemli olacak bir mevzu da, Mahkeme'ye seçilecek üyelerin nitelikleridir. Mahkeme'ye seçilecek üyelerin, Anayasa Mahkemesi üyeliği yapabilecek bilgi birikimine sahip, insan haklarının önemini kavramış, mukayeseli hukuku takip eden, araştırma yapan, mesleklerinde temayüz etmiş kişiler olması oldukça önemlidir. Zira Anayasa Mahkemesi Hâkimliği, bir Adli ve İdarî Yargı Hâkimliği gibi düşünülemez. Anayasa Mahkemesi'nin karar vereceği konular, doğrudan siyasetle ilgili olabileceği gibi, kararın ekonomik, sosyal, kültürel, sosyolojik boyutları da karar verme sürecinde dikkate alınmak durumundadır.

#### Anayasa Mahkemesi Üyelerinin Görev Süresi

Mahkeme üyelerinin görev süresine sınırlama getirilmelidir. Emekli oluncaya kadar üyelik yerine, sekiz veya on yıllık bir dönem için üyelik öngörülmelidir.

#### Anayasa Mahkemesinin Görev ve Yetkileri

Yeni Anayasada, Anayasa Mahkemesi'ne verilecek görevler ve yetkiler, sayma yolu ile belirtilmeli ve ardından Mahkeme'nin bu sayılanların dışında hiçbir şekilde yoruma dayalı olarak yeni görevler elde edemeyeceği, bunun bir yetki gaspı olacağı açıkça vurgulanmalıdır. Bu biçimde açık bir hükmün Yeni Anayasaya dâhil edilmesi zorunluluğu, geçmişte Mahkeme'nin bazı yetkileri yorum yolu ile elde etmesinin ortaya çıkardığı problemlerden kaynaklanmaktadır.

Yeni Anayasada, Anayasa Mahkemesi'ne; iptal, iptal isteminin reddi yanında, yürürlüğü durdurma kararı verme yetkisi de açıkça tanınmalıdır. Mahkeme'nin vereceği iptal kararlarının, daha etkili sonuç verebilmesi açısından yürürlüğü durdurma yetkisinin Mahkeme'ye, Anayasa ile tanınması isabetli olacaktır. Ancak bunların dışında, Mahkeme'nin, Anayasaya uygun yorum veya yorumlu red dâhil olmak üzere, hiçbir yetkiyi kullanamayacağı açıkça vurgulanmalıdır.

Anayasa Mahkemesi'nin görevleri olarak, Anayasaya uygunluk denetimi dışında, siyasi parti kapatma davalarını inceleme ve Yüce Divan yargılaması sayılmalı; ancak siyasi partilerin mâli denetimi, Sayıştay'a verilmelidir.

#### Anayasa Mahkemesinde Yargılanacaklar

Yüce Divan yargılamasında, yargılanacak olanların sayısı azaltılmalıdır. Anayasa Mahkemesi'nin, Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarının görevleriyle ilgili işledikleri suç iddialarını yargılaması sonlandırılmalı, bu kişilerin yargılanması, Adli Yargı Mahkemelerine bırakılmalıdır.

1982 Anayasasında Yüce Divanda yargılanacak diğer kişiler arasında Cumhurbaşkanı, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı, Bakanlar Kurulu üyeleri, Anayasa Mahkemesi, Yargıtay, Danıştay, Askerî Yargıtay, Askerî Yüksek İdare Mahkemesi Başkan ve üyeleri, Başsavcılar, Cumhuriyet Başsavcı vekili, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ve Sayıştay Başkan ve üyeleri de sayılmaktadır (madde: 148/6).

Yeni Anayasada, Yüce Divan'da sadece siyasi yönü olan kişilerin yargılanması öngörülmeli; Yüksek Mahkeme başkan ve üyeleri ile Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu (HSYK) üyeleri, görevleriyle ilgili suçlarından dolayı Adli Yargı'da yargılanmalıdır.

#### Anayasa Mahkemesi Kararlarının Bağlayıcılığı

Anayasa Mahkemesi'nin siyasi sistem içerisindeki konumu, gerçekleştirdiği denetimde de görüldüğü üzere, çok güçlüdür. Zira Mahkeme, seçimle göreve gelen TBMM'nin, siyasi tasarruflarını iptal edip, yürürlükten kaldırma yetkisine sahiptir. Mahkeme'nin, sistem içerisinde konumunu daha güçlü hale sokabilecek hususlarda, önleyici hükümlerin açıkça Anayasaya dâhil edilmesi gerekir.

Bu amaçla, Anayasaya Mahkemesi'nin verdiği kararın, sadece hüküm kısmının bağlayıcı olacağı, karar gerekçesinin hiçbir şekilde bağlayıcı olmayacağı açıkça ifade edilmelidir.

#### 2.8.6.3. Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu

Adli Ve İdarî Yargı ile ilk derece mahkemelerindeki yargı mensuplarının özlük hakları konusunda, Yargıtay ve Danıştay üyelerinin seçiminde güçlü yetkilere sahip HSYK'nın yeniden yapılandırılması zorunludur. Çünkü HSYK, her ne kadar bir

mahkeme değilse de, yargının oluşumu ve işleyişinde çok güçlü yetkilere sahip kuruludur. Geçmişte bazı önemli davalar dolayısıyla görüldüğü üzere, yargının işleyişinde ortaya çıkan problemlerin önemli bir kısmı, doğrudan HSYK'dan kaynaklanabilmektedir. Zira belli bir eğilimin etkisindeki HSYK'nın, yargının bütününe bu eğilimi yansıtabilmesi ya da en azından, yüksek yargı mercileri gibi etkili yerlere bu eğilime mensup kişileri getirmesi gibi sonuçlar ortaya çıkabilir. Böyle bir durum ise, hukuk devletinde adil ve tarafsız bir yargının tesisini özünden zedeleyebilir.

Her ne kadar HSYK ile ilgili 2010 yılında yapılan değişiklikler özde olumlu yenilikler getirirse de, bunları yeterli kabul etmek mümkün değildir. Bu nedenle, bu değişikliklere ek olarak, HSYK ile ilgili bazı hususlarda daha kararlı adımlar atmaktır gerekir.



### SEKAM'ın Teklifi: HSYK Yeniden Yapılandırılmalıdır.

#### HSYK'nun Oluşumu

*Yargı yetkisinin kullanılması, egemenlik ilişkisi açısından yargı mensuplarının göreve gelişi ve yüksek yargının oluşumu önemlidir. Bu konuda yetki kullanacak kişilerin, ya doğrudan halkın seçimi ile göreve gelmesi, ya da bu kurullarda görev yapacak olanların belli bir oranını, Parlamento'nun seçmesi uygundur.*

*HSYK'nın 22 olan üye sayısının üçte bire yakın kısmını, TBMM'nin doğrudan seçmesi esası getirilmelidir. TBMM bu üyeleri, belirlenecek objektif şartlara sahip hukukçular arasından seçebilir. TBMM'nin üye seçmesi, yargının oluşumunda halkın temsilcilerinin de belli ölçüde katkısının bulunması açısından, zorunludur. 2010 değişikliklerinde bunun sağlanamaması, önemli bir eksikliklerdir.*

#### HSYK ve Adalet Bakanının Başkanlığı

*Adalet Bakanının HSYK başkanlığına son verilmelidir. Her ne kadar 2010 Anayasa değişikliği sonrasında artık Adalet Bakanı, hâkim ve savcılarının disiplin ve daha birçok konudaki özlük hakları ile ilgili toplantılara katılmıyorsa da, siyaset kökenli bir kişinin, yargı bağımsızlığını tesis etmede hayati öneme sahip HSYK'da başkan olması, sembolik açıdan da problemlidir. Bu nedenle, Başkan, Kuruldaki seçilmiş üyeler arasından belirlenmelidir. Ancak, Adalet Bakanının Kurul üyeliği devam etmelidir. Zira Adalet Bakanı, hükümetin bir üyesi olarak, yargılama hizmetlerinden dolayı, siyaseten TBMM'ye karşı sorumludur.*

#### HSYK Kararları İçin Yargıya Başvurma

*HSYK'nın tüm kararlarına karşı yargı yolu açık olmalıdır. Bilindiği gibi, 2010 Anayasa değişikliklerinde sadece HSYK'nın meslekten çıkarma cezasına karşı yargı yolu açılmıştı. Yeni Anayasada, HSYK'nın diğer disiplin cezaları, tayin, terfi ve benzeri tüm kararlarına karşı yargı yolunun açılması gerekir. Böyle bir durumda, pek çok kişinin HSYK işlemlerini iptal ettirmesi nedeniyle, HSYK'nın görevlerini yapamaz hale geleceği aklı gelebilir. Ancak, tüm kararlara karşı yargı yolunun açık olduğu ve yargının da gerçekten hukukî kararlar verdiği bir durumda, HSYK'nın, görevlerini yerine getirirken objektif, hukukî standartlar geliştirmesi gerekecektir. Zaten HSYK gibi bir kurumdan, hukuk devletine uygun biçimde çalışabilmesi ve diğer kurumlara örnek olabilmesi açısından, öncelikle beklenen şey de budur. Hukuka uygun kararlar alması durumunda, HSYK kararlarının iptali de mümkün olmayacak, böylece daha şeffaf biçimde çalışan bir Yüksek Yargı Kurulu, yargının saygınlığına katkı sağlayacaktır.*

## 2.9. VESAYETÇİ YAPININ TASFİYESİ, DEVLET YÖNETİMİNDE HALKIN İRADESİNİN BELİRLEYİCİLİĞİNİN TESİSİ VE ÇOĞULCULUK

Siyasî hayatta sivil ve Askerî bürokrasi ile halk arasındaki mücadele, Osmanlı İmparatorluğu dönemine kadar uzanmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde bu mücadelede merkezi gücü eline geçirmiş azınlık bir zümre, sahip olduğu güçlü konumunu kaybetme endişesini taşımaktadır. Bunun bir tezahürü olarak, 27 Mayıs 1960 Askerî Darbesi ve sonrasında yapılan 1961 Anayasası özel öneme sahiptir. 1961 Anayasasında hukuk devleti, demokrasi ve insan haklarına dayanan devlet biçimindeki ilkeler, Cumhuriyetin nitelikleri arasında yer almış ve hukuk devletinin gereği olarak, Anayasa Yargısı Ve İdarî Yargıya ilişkin temel kurumlara yer verilmiştir. Benzer durum, 1982 Anayasasında da mevcuttur. Bununla birlikte, iki Anayasadaki bu yeniliklere rağmen, uygulamada, hukuk devleti ve insan hakları rejimi hiç de olması gerektiği şekilde olumlu bir uygulama örneği sergileyememiştir. Zira bu Anayasalar yapılrken, getirilen yeniliklerle hedeflenen, esasında başkaydı.

Merkezî gücü elinde tutan azınlık zümre, devlet yönetiminde sahip olduğu bu güçlü konumunu, seçimle göreve gelen iktidarlar değişse ve kendi desteklediği partiler iktidarda olmasa da, her zaman koruyabilmiştir. Bu durum, değişik zamanlarda çok ciddi tartışmalara yol açmıştır. Özellikle Turgut Özal, Necmettin Erbakan ve Recep Tayyip Erdoğan Hükümetleri döneminde Türkiye çok yoğun biçimde bu

problemlerle karşı karşıya kalmış ve bunun sonucu *vesayet konusu* artık herkes tarafından bilinir bir hal almıştır. Vesayetlin devamını sağlayan en önemli aktörler olarak; *Anayasa Mahkemesi, Danıştay, Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulu ile Millî Güvenlik Kurulunun*, bu iki Anayasada yer almış olmasının, işte bu nedenle özel bir önemi vardır.

**Öngörülen vesayetçi yapının iki önemli boyutu mevcuttur: Birincisi, oluşturulan Resmî ideolojidir. İkincisi ise, buna uygun bir ideolojik devlet örgütlenmesidir. Bu nedenle, Yeni Anayasada vesayet meselesi çözüme kavuşturulurken, bu iki hususun dikkate alınması gerekmektedir.**

**Birinci konuda** yapılacak olan, Anayasanın vesayetçi ruhunun tamamen terk edilmesidir. Bu amaçla Yeni Anayasa, yeni bir paradigmayla donatılmalıdır. Anayasanın belli bir siyasî – ideolojik tercihinin olmaması, devletin bir ideolojiye, diğerlerinden daha fazla ağırlık vermemesi, devlet organlarının bu ideolojik anlayışla donatılmaması önemlidir.

**İkinci konuda** ise, devlet organları, kurum ve kuruluşlarının, bu biçimdeki ideolojik tercihler doğrultusunda değil, hukuka uygun hareket etmesi gerekir. Bu amaçla, özellikle halkın oyu ile göreve gelenlerin yasama ve yürütmedeki karar alma ve yönetme yetkisi vesayet altına alınmamalı, yasamanın kural koymada ve yürütmenin politika belirleme ve uygulamada ve idarenin hizmet sunmadaki özerkliği sağlanmalı, Anayasaya aykırı olmadığı sürece bu konulardaki tercihlere yargı müdahale etmemelidir.

Öte yandan, vesayetçi yapının tasfiyesinin sağlanabilmesi amacıyla, Anayasanın merkezî değil, **adem-i merkezîyetçi anlayışı ön planda tutması**, devlet örgütlenmesinde bugüne değin var olan bazı kurumların ya revize edilmesi, ya da tümünden kaldırılması gerekmektedir. Bu doğrultuda Yeni Anayasa’da aşağıdaki konularda yeni düzenlemeler yapılmalıdır.

### 2.9.1. Sivil – Asker İlişkilerinin Temel Standardı

Türkiye’de “*asker*”, vesayetçi yapı içerisinde yer alan önemli bir aktördür. Cumhuriyet’in kuruluşundaki hâkim konumu, daha sonraki dönemlerde de devam etmiştir. 1946’da demokrasiye geçişin ardından, 1950 yılındaki Demokrat Parti iktidarı ile birlikte, silahlı kuvvetlerin iktidarı devirmek için yaptığı hazırlıklar ihtilâl ile sonuçlanmıştır. 27 Mayıs 1960 Askerî Müdahalesi (İhtilâl) sonrasında askerler, Anayasaların yapımında ve dolayısıyla siyasî sistemin yeniden kurgulanmasında aktif bir rol oynamışlardır. Bunun sonucu olarak askerler, gerek değişik zamanlarda yaptıkları antidemokratik müdahaleler ve darbelerle ve gerek 1961 ve 1982 Anayasalarındaki

kendilerini siyasî sistemde güçlü konuma yükselten hükümlerle, siyaset üzerinde de sürekli biçimde kontrolü ellerinde tutmayı hedeflemiştir. **Bu gayeye matuf olarak “sürekli darbe” rejimi tesis edilmiştir.**

Mevcut Anayasada, Askerin konumu ile ilgili düzenlemeler, asgarî standardın oldukça gerisinde kalmakta ve bu nedenle de yoğun biçimde eleştirilmektedir. Türkiye’deki *vesayetçi modelin* önemli bir aktörü olan Askerin bu konumu, bu nedenle, Yeni Anayasada mutlaka yeniden ele alınmalı ve silahlı kuvvetlere, aslî görevini, siyasî iktidarın emrinde yerine getirmesi gerektiği açıkça ifade edilmelidir. Bu amaçla şu önemli reformlar yapılmalıdır:

#### 2.9.1.1. Millî Güvenlik Kurulu

Millî Güvenlik Kurulu’nun, Anayasal bir kurum olmaktan çıkarılması gerekir. Devletin Millî güvenlik politikasını belirleme ve uygulamakla görevli olan birimi hükümet olduğuna göre, Anayasada, hükümetin üstünde Millî Güvenlik Kurulu gibi bir kurumun yer almaması gerekir. Hükümetin; sağlık, eğitim, dış politika ve benzeri başka birçok görevi ile ilgili Anayasada öngörülen bir kurum yokken, Millî güvenlik politikasıyla ilgili bu biçimde bir Anayasal kurumun olması, esasında “*sürekli darbe*” rejiminin Anayasal sistemdeki ağırlığının bir tezahürüdür.



**SEKAM’ın Teklifi: Millî Güvenlik Kurulu Anayasal Bir Kurul Olmaktan Çıkarılmalıdır.**

#### Millî Güvenlik Kurulu’nun Yapısı

*Yeni Anayasada Millî Güvenlik Kurulu’na Anayasal düzeyde yer verilmeli, Kurul, Anayasal bir kurum olmaktan çıkarılmalıdır. Millî Güvenlik Kurulu, kanunla oluşturulabilir. 1960 öncesinde de Türkiye’de Millî Savunma Yüksek Kurulu bulunmaktaydı. Ancak kanunla oluştururken de, inisiyatifin sürekli olarak Hükümette olmasına, Kurul’un oluşumunda silahlı kuvvetlerden katılanlar yanında emniyetten, İstihbarat Örgütünden, İçişleri ve Dışişleri bürokrasisinden temsilcilerin de bulunmasına imkân sağlanmalıdır.*

#### Millî Güvenlik Kurulu’nun Kararlarının Bağlayıcılığı

*Millî Güvenlik Kurulunun kararları, bağlayıcı olmayıp, tavsiye niteliğinde olmalıdır.*



**Başbakana Bağlı Bir Kurul**

*Millî Güvenlik Kurulu, Başbakana bağlı olarak çalışmalıdır. Ancak Cumhurbaşkanını toplantıya katılmak istediği zaman, Millî Güvenlik Kurulu Başkanı, Cumhurbaşkanı olmalıdır.*

**Ana Muhalefet Başkanını Bilgilendirme**

*Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri, ele alınan konularla ilgili olarak Ana Muhalefet Partisi Genel Başkanına bilgi arz etmelidir.*

**2.9.1.2. Genelkurmay Başkanının Konumu**

1982 Anayasasının 117. maddesinde bu konuda şu hüküm yer almaktadır: “Genelkurmay Başkanı, Bakanlar Kurulunun teklifi üzerine, Cumhurbaşkanınca atanır; görev ve yetkileri kanunla düzenlenir. Genelkurmay Başkanı, bu görev ve yetkilerinden dolayı *Başbakana karşı sorumludur*”. Aynı maddede Millî Savunma Bakanlığının, Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıkları ile ilişkileri ve yetki alanının kanunla düzenleneceği öngörülmektedir.

Görüldüğü gibi, Genelkurmay Başkanı, görev ve yetkileri dolayısıyla Millî Savunma Bakanı'na değil, Başbakan'a karşı *sorumludur*. İlginçtir ki **1982 Anayasasında Genelkurmay Başkanı'nın Başbakan'a “bağlı” olduğu değil, sadece “sorumlu” olduğu yönünde bir ifade bulunmaktadır**. Öte yandan Genelkurmay Başkanı, protokolde de Millî Savunma Bakanı'ndan öndedir. Oysa bu durum devlet yönetiminde, seçilmişlerin, atanmışlara üstünlüğü ilkesi ile çelişmektedir. Bu biçimdeki düzenleme de, ancak vesayetçi modelde *askerî bürokrasinin ağırlığı* ile açıklanabilir.



**SEKAM'ın Teklifi: Askerî Bürokrasinin Terfileri ve Devlet Protokolündeki Yeri Yeniden Düzenlenmelidir.**

**Genel Kurmay Başkanının Konumu**

*Yeni Anayasada Genelkurmay Başkanı, Başbakan'a değil, Millî Savunma Bakanı'na bağlanmalı ve Millî Savunma Bakanı'na karşı sorumlu olmalıdır. Genelkurmay Başkanı, Millî Savunma Bakanı'nın teklifi üzerine, Bakanlar Kurulu kararı ile atanmalıdır.*

**Askerî Bürokraside Terfi Sistemi**

*Silahlı Kuvvetlerdeki yüksek komuta kademesinin belirlenmesi ve as-*

*kerlerin terfisi konusunda da, son sözün siyasi iktidara ait olacağı bir hukukî düzenleme yapılmalıdır. Özellikle yüksek komuta kademesinin terfilerinin karara bağlandığı Yüksek Askerî Şura'da da, Hükümetin kararının belirleyiciliği tesis edilmelidir.*

*Yeni Anayasadaki yapıya uygun olarak askerî bürokrasiyi ilgilendiren tüm kanun, tüzük ve yönetmelikler yeniden düzenlenmelidir. Bu bağlamda İç Hizmet Yönetmeliği yeniden tanzim edilmelidir.*

*Askerî bürokrasinin, Devlet Protokolündeki yeri yeniden belirlenmelidir.*

**2.9.1.3. Askerî Yargı Düzenleri**

Askerlerin yargı içerisindeki imtiyazlı konumu, 1971 Anayasa değişiklikleri ve 1982 Anayasası ile kurulan *iki ayrı yüksek mahkeme* olarak *Askerî Yüksek İdare Mahkemesi* ve *Askerî Yargıtay* sayesinde pekiştirilmiştir. Böylece, silahlı kuvvetlerin yargıda da kendi özerk alanı ihdas edilmiştir. Mahkemelerin oluşumu, işleyişi, hâkimlerin göreve gelmesi ve özlük hakları gibi çok değişik konularda yargı içerisinde *sivil – asker* biçiminde bir ayrım ortaya çıkmıştır ki, bu biçimdeki ikilik, hukuk devleti ilkesi ile bağdaşmamaktadır.

**Nitekim dünyada gelişmiş ülkelerin hiçbirisinde, askerlerin kendi yargı düzenleri ve bunun tepesinde özel yüksek mahkemelerin olduğu bir ülke örneği bulunmamaktadır.** Dolayısıyla Türkiye'deki bu durumun, bu şekilde devam etmesi düşünülemez. Bugüne kadar olan uygulamada da, bu ikiliğin ciddi problemlere yol açtığı görülmüştür.



**SEKAM'ın Teklifi: Yargı Sistemi Birleştirilmelidir**

*Yeni Anayasada Askerî Yüksek İdare Mahkemesi ve Askerî Yargıtay kaldırılmalıdır. Ancak, özellikle ceza yargısı alanında, Askerî suçlarla ilgili davalara bakmakla görevli, disiplin mahkemesi biçiminde uzmanlaşmış “ilk derece mahkemeleri” oluşturulabilir. Bu mahkemelerin üstünde yüksek mahkeme olarak ise Yargıtay yer almalıdır.*

*Askerî birimlerin mâli ve idarî işlemleri, siyasi otorite tarafından denetlenebilmelidir.*

#### 2.9.1.4. Askerî Okullar ve Askerî Eğitim

Silahlı kuvvetlerin siyasete müdahale girişimleri, esasında askerlerin eğitim-öğretim döneminde aldığı bilgilerle de doğrudan ilgilidir. Özellikle, askerlerin siyasete müdahale ettiği ilk dönemlerde Harp Okullarının aktif tutumu ve o dönemlerden itibaren bu okullarda verilen eğitim, bu konuda önemli ölçüde etkili olmuş olabilir.



#### SEKAM'ın Teklifi: Askerî Bürokrasinin Eğitimi Yeniden Yapılandırılmalıdır.

##### Askerî Eğitim-Öğretimin Muhtevası

*Askerî okullarda verilen eğitimde, eğitim boyunca, en üst rütbedekiler dâhil olmak üzere, tüm silahlı kuvvetler mensuplarının, seçilmiş siyasi iktidarın emrinde görev yapan kamu görevlisi oldukları ve temel görevlerinin salt teknik bir iş olduğu, bu görevin siyasi iktidarın verdiği emir ve direktiflerin yerine getirilmesi ile ilgili olduğu çok iyi işlenmelidir.*

*Askerlerin, yeterli ölçüde insan hakları eğitimi almaları ve bu konularda bilgilendirilmeleri sağlanmalıdır. Askerlerin eğitiminde Milletimizin temel değerlerini, kültür ve medeniyetini ve başta İslâm dini olmak üzere, tüm dinleri öğrenmeleri sağlanmalıdır.*

##### Milletle İç İçte Yaşayan Askerî Bürokrasi

*Askerî bürokrasinin toplumla kaynaşmasını sağlayacak tedbirler alınmalı, politikalar geliştirilmeli, bu açıdan lojman uygulamasından, güvenlik problemi olan pozisyonlar dışında, vazgeçilmelidir.*

#### 2.9.2. Yükseköğretim Sistemi ve Yükseköğretim Kurulu

Türkiye'de yükseköğretim sistemi, merkezi örgütlenme ve ideolojik niteliği dolayısıyla problemlidir. Tüm üniversitelerin üzerinde yer alan Yükseköğretim Kurulu (YÖK), sahip olduğu yetkileri kullanarak *üniversite özerkliği*ni zedelemektedir. Yaklaşık otuz yıllık dönemde YÖK, üniversitelerle olan ilişki ve koordinasyonu sağlamada inisiyatif kullanırken, üniversitelerin hiyerarşik üstü gibi hareket edebilmiştir. Öte yandan, vesayet aktörlerinin siyasete müdahale ettiği dönemlerde, YÖK ve üniversitelerin hiç de iyi bir sınav vermediği görülmüştür. Esasında hukukun, insan haklarının ve halkın iradesinin yanında olması gereken üniversiteler ve YÖK, bu zor zamanlarda *tam karşı tarafta* yer alabilmiştir. Bu durum, YÖK'ün Anayasada bir

vesayet aktörü olarak sisteme dâhil edilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle YÖK, sürekli olarak tartışmaların merkezinde yer almıştır.

Nitekim, Yükseköğretim Kurulu ile ilgili 2547 sayılı Kanunun 4. ve 5. maddelerinde yer alan hükümler, aslında YÖK'ün nasıl vesayetçi ideolojinin doğrultusunda yapılandırıldığını göstermektedir. Bahse konu, kanunun dördüncü maddesinde, yükseköğretimin amacının, *öğrencileri Atatürk inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda, Atatürk Milliyetçiliğine bağlı vatandaşlar olarak yetiştirmek* olduğu belirtilmektedir. Yükseköğretimin ana ilkeleri arasında aynı Kanunun 5. maddesinde, "**Öğrencilere, Atatürk inkılapları ve ilkeleri doğrultusunda Atatürk Milliyetçiliğine bağlı hizmet bilincinin kazandırılması sağlanır**" hükmüne de yer verilmektedir. Uygulamada da üniversiteler bu doğrultuda hareket edebilmekte ve bu nedenle yükseköğretim sistemi kendisinden beklenen asıl işlevden uzak kalmaktadır. Bunun sonucu olarak üniversiteler, özellikle sosyal bilimler alanında sosyal, siyasi ve kültürel alanlarda karşılaşılan problemleri analiz etmede ve buradan hareketle çözüm teklifleri sunmada kendisinden bekleneni verememektedir.



#### SEKAM'ın Teklifi: YÖK, Kanunla Kurulan ve Koordinasyonla Görevli Bir Kurul Olmalıdır

##### Kanunla Kurulan Bir Kurul

*Yeni Anayasada Üniversiteler yeniden yapılandırılmalıdır. Ancak bu yapılırken, Anayasada, ne Üniversiteler, ne de YÖK ile ilgili açık bir hüküm bulunmalıdır.*

##### Koordinasyonla Görevli Bir Kurul

*Türkiye'de üniversitelerin üzerinde bir koordinatör birim olarak Yüksek Öğretim Kurulu devam etmelidir. Bu kurulun oluşumu, görev ve yetkileri Anayasada değil, Yeni Anayasanın öngördüğü üniversite özerkliği de göz önünde tutularak, kanunla düzenlenmelidir.*

*Ancak bu Kurulun görevinin, Türkiye'deki Özel, Vakıf Veya Devlet Üniversitelerinin idarî yönden koordinasyonu ile sınırlı olduğu, üniversite özerkliğini zedeleyecek bir yetkisinin olamayacağı belirtilmelidir.*

##### Üniversite Özerkliği, Hesap Verebilirlik ve Şeffaflık

*Üniversitelerin idarî, mâli ve akademik özerkliğe sahip kuruluşlar olduğu açıkça zikredilmeli, bunun dışında, üniversite ve üst kuruluşlarının*

*oluşumu ve örgütlenmesi konusu, Anayasadaki ilkeler doğrultusunda tamamen kanun koyucuya bırakılmalıdır.*

*Anayasada, yükseköğretimin niteliğine, bilimsel veriler doğrultusunda eğitim - öğretim faaliyeti ve araştırma yapılmasına yönelik vurgu yapılmalıdır.*

*Anayasada, üniversite özerkliği ile hesap verebilirlik ve şeffaflık arasında bir denge kurulması gerektiğine yönelik açık bir hüküm yer almalıdır.*

#### Özel Üniversitelerin Kurulması

*Yeni Anayasada, Vakıf üniversiteleri yanında Özel Üniversitelerin de kurulabileceğine de açıkça yer verilerek, Vakıf Üniversiteleri örneğinde yaşanan “kâr amacı gütmeme” biçimindeki şartın dolanılmasının önüne geçilmelidir.*

#### 2.9.3. Atatürk Kültür Dil ve tarih Yüksek Kurumu

Anayasada dil ve tarih konularında çalışan bir idarî birimin yer alması, Anayasa'nın içeriği ile uyuşmamaktadır. **Zira Anayasalar, devlet organlarının oluşumu, görevleri ve yetkileri ile toplumsal mutabakatın ve insan haklarının düzenlendiği temel metinlerdir.** Ancak 1982 Anayasasında, bu konularla ilgili olmayan kurum ve kurallara da yer verilmektedir. Üstelik bu biçimdeki düzenlemeler belli bir *ideolojik tercihi* ön planda tutabilmektedir.

Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu da bu amaçla Anayasaya dahil edilmiştir. Nitekim, 1982 Anayasasının 134. maddesinde bu kurumun kuruluş amacı “Atatürkçü düşüncüyü, Atatürk ilke ve inkılaplarını, Türk kültürünü, Türk tarihini ve Türk dilini bilimsel yoldan araştırmak, tanıtmak, yaymak ve yayınlar yapmak” biçiminde ifade edilmiştir.

1982 Anayasasında ve bu Anayasa dönemi uygulamasında Atatürkçülüğün bir resmî ideoloji biçiminde algılandığı ve bunun insan hakları ve devlet iktidarı karşısında bireyin konumu açısından problemlere yol açtığı da görülmüştür.



**SEKAM'ın Teklifi: Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Üniversite Bünyesinde Kurulmalıdır.**

*Vesayetçi yapının ideolojik dayanağı ile ilgili görülebilecek bu biçimdeki kurumlara ve düzenlemelere, insan haklarını güvence altına alan bir Anayasada yer verilmemelidir.*

*Dil, tarih, kültür ve benzeri alanlarda çalışma yapan kuruluşların, Üniversite bünyesinde Enstitü şeklinde kanunla kurulması daha uygundur.*

#### 2.9.4. İnkılâp Kanunları

1982 Anayasasındaki ideolojik devletin dayanaklarından önemli bir diğeri de İnkılâp Kanunları'dır. Anayasa'nın 174. maddesinde, *Anayasa'nın hiçbir hükmünün Türk toplumunu çağdaş uygarlık seviyesinin üstüne çıkarma ve Türkiye Cumhuriyeti'nin laiklik niteliğini koruma amacını güden ve bu maddede sayılan İnkılâp Kanunları'nın, Anayasa'nın halkoyu ile kabul edildiği tarihte yürürlükte bulunan hükümlerinin Anayasa'ya aykırı olduğu şeklinde anlaşılamayacağı ve yorumlanamayacağı* öngörülmektedir.

1920'li yıllarda çıkarılan kanunların, günümüzde bile Anayasaya aykırılıklarının ileri sürülemeyeceğini peşinen kabul etmek, toplumsal gelişmenin mantığı ile de temelden çelişmektedir. **Nitekim bu kanunlar içerisinde, 25 Teşrinisâni 1341 tarihli ve 671 sayılı Şapka İktisâsı Hakkında Kanun'daki kamu görevlilerinin şapka giymesi zorunluluğu örneğinde ve 26 Teşrinisâni 1934 tarihli ve 2590 sayılı Efendi, Bey, Paşa Gibi Lâkap ve Unvanların Kaldırıldığına Dair Kanunda “Paşa” biçimindeki unvanların kullanılmaması örneğinde açıkça görüldüğü üzere, bu kanunlarda öngörülen hususların bir kısmı zaten uygulanmamaktadır.** Öte yandan özellikle ideolojik devletin ve bunun gereği olarak bir takım insan hakları sınırlamalarının Anayasaya aykırılığının ileri sürülememesinin dayanağı olarak bu biçimdeki Anayasa hükümlerinin gösterilmesi doğru değildir.

Ek olarak, Anayasaya konulan bir hükümle, birtakım kanunların Anayasaya aykırılığının ileri sürülemeyeceğinin öngörülmesi, Anayasanın üstünlüğü ve bağlayıcılığı ile de temelden çelişmektedir.



**SEKAM'ın Teklifi: İnkılâp Kanunları Kaldırılmalıdır**

*Yeni Anayasada, yukarıda ifade edilen ve benzeri olan yasaklar ve ideolojik devletin dayanakları, tamamen ortadan kaldırılmalıdır.*

### 2.9.5. Diyanet İşleri Başkanlığı

Türkiye'deki laiklik uygulamasının problemliliğinin önemli bir nedeni, dinî hizmetlerin sunumu amacıyla öngörülen Diyanet İşleri Başkanlığından kaynaklanmaktadır. Diyanet İşleri Başkanlığı, bir kamusal örgüt olarak Müslüman kitleye yönelik din hizmeti sunmaktadır. Bu durum, devletin bütün dinlere karşı eşit mesafede olması noktasında problem doğurmaktadır. Öte yandan, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın konumunun ilk bakışta İslam dinine mensup olanlar açısından avantajlı olduğu akla gelebilirse de, değişik dönemlerde de görüldüğü üzere, siyasî iktidarlar ve devlet, Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığıyla dinî alana açıkça müdahale edebilmektedir. Bu durum uygulamada Müslümanların da din ve vicdan özgürlüğünü zedelemektedir.

Bununla birlikte, birtakım dinî hizmetlerin devlet tarafından kurulan bir örgüt aracılığıyla sunulması yine de kabul edilebilecek bir seçenek olarak düşünülebilir. Ancak bu amaçla oluşturulacak kurumun, tüm dinlere aynı imkânı sağlaması gereklidir.



#### SEKAM'ın Teklifi: Tüm Dinleri Bünyesinde Barındıran Özerk Bir yapı Olarak Diyanet İşleri Başkanlığı

*Yeni Anayasada din ve vicdan özgürlüğünün düzenlendiği maddede, dinî hizmetlerin tüm dinleri kapsayacak genişlikte sunulması gerektiği belirtilmelidir. Kanunla kurulacak olan Diyanet İşleri Başkanlığı, tüm dinlere eşit mesafede olmalıdır.*

*Diyanet İşleri Başkanlığı'nın yapılışında Türkiye'de var olan bütün dinler, Daire Başkanlıkları şeklinde temsil edilebilmelidir.*

*Diyanet İşleri Başkanı, hâkim din olan İslâm dinî mensubu olmalıdır.*

*Kanunla kurulacak bu idarî örgüt, mutlaka siyasî iktidara karşı özerk statüde olmalı ve bu husus Anayasada belirtilmelidir.*

### 2.9.6. Üst Kurullar

Daha ziyade kamunun elindeki iktisadi teşebbüslerin bir kısmının özelleştirilmesi sonrasında, idarenin değişik piyasaları denetleme görevi ortaya çıkmıştır. Düzenleyici ve Denetleyici kurullar olarak da anılan bu üst kurullar; radyo- televizyon yayıncılığı, sermaye piyasası, bankacılık faaliyeti, rekabet, enerji sektörü ve benzeri konularda düzenleme ve denetim yapmaktadırlar. Bu biçimdeki üst kurulların sayısı Türkiye'de de 1990 sonrasında artmıştır. Özellikle gerçekleştirmek zorunda olduğu hassas denetim nedeniyle, bu kurullara siyasî iktidarların ve başka aktörlerin etki yapmaması önemlidir.



#### SEKAM'ın Teklifi: Kanunla Kurulan Üst Kurullar

##### Kanunla Kurulan Üst Kurullar

*Üst kurulların işlevsel bağımsızlığı, Anayasal güvenceye kavuşturulmalıdır. Bununla birlikte, 1982 Anayasasında yer alan Radyo Televizyon Üst Kurulu dâhil, hiçbir üst kurul, yeni Anayasada yer almamalı, Anayasada sadece üst kurullara yönelik hukuki standart belirtilmelidir.*

*Öte yandan, üst kurulların çalışma esasları arasında ideolojik devlet örgütünün konumunu koruma biçiminde hiçbir görev dâhil edilmemelidir. Bu kurullarda yer alanların bağımsız biçimde verdiği kararlar sonrasında, özellikle yanlış hareket etme durumu ortaya çıktığında, suç kovuşturması daha caydırıcı şekilde yapılmalıdır.*

##### Kamu Denetçiliği Kurumu ya da Ombudsmanlık

*Yeni Anayasada, Kamu Denetçiliği Kurumu ya da Ombudsmanlık açıkça düzenlenmelidir. Ombudsmanlığı, üst kurullardan ayrı düşünmek gerekir. Zira bu kurum sayesinde bireylerin kamu kurum ve kuruluşlarıyla olan ilişkilerinde ortaya çıkabilecek hak ihlallerinin, arabuluculuk yapılarak çözülmesi hedeflenmektedir. Yargının yoğun iş yükü ve yargılama sürelerinin uzunluğu dikkate alındığında, bu kurumun yargı safhasına başvurmadan birtakım uyuşmazlıkları çözmesi mümkün olacaktır. Öte yandan, her yıl yayımlayacağı raporlarla da, âdeta değişik kurumların insan hakları karnesini ortaya çıkaracak ve bu durum, kamu otoritelerinin insan hakları konusundaki duyarlılığını arttıracaktır.*

*Kamu deneticileri ayrıca, işlemlerde kamu yararına aykırılık iddialarını araştırmalıdır.*

*Kamu Denetçiliği Kurumu'nun kendisinden istenileni verebilmesi için, buraya seçilecek kişi veya kişilerin âdil ve tarafsız olmasından kuşku duyulmayan, toplumda saygınlığı olan, insan hakları konusunda duyarlı ve parlamentodaki siyasî partilerin uzlaşmasıyla seçilebilecek kişiliğe sahip olmaları önemlidir. Bu nedenle, TBMM'nin bu konuda yapacağı seçimde, belli bir eğilimin etkisindeki kişinin seçilmesinin önüne geçmek için, nitelikli çoğunluk oyu şart koşulmalıdır.*

### 2.9.7. Meslek Kuruluşları

1961 ve 1982 Anayasalarındaki vesayetçi anlayış doğrultusunda bir diğer problemlilik alan da kamu kurumu niteliğindeki *Meslek Kuruluşlarıdır*. Doktor, eczacı, mühendis, avukat, esnaf, dişi ve benzeri meslek mensuplarının kendi işlerini yapmaları durumunda, bu biçimdeki meslek kuruluşlarına üye olmaları zorunluluğu öngörülmüştür. Bu kuruluşlar, “*belli bir mesleğe mensup olanların müşterek ihtiyaçlarını karşılamak, meslek faaliyetlerini kolaylaştırmak, mesleğin genel menfaatlere uygun olarak gelişmesini sağlamak, meslek mensuplarının birbirleri ile ve halk ile olan ilişkilerinde dürüstlüğü ve güveni hâkim kılmak üzere, meslek disiplini ve ahlâkını korumak*” amacıyla kurulmaktaydı.

Ancak, meslek kuruluşlarının tâbi olduğu hukukî rejim, ciddi problemler içermektedir. Zira meslek kuruluşlarına üyelik zorunlu olduğu gibi, o meslek alanında alternatif bir meslek kuruluşu kurmak veya alternatif meslek kuruluşuna üye olmak *mümkün değildir*. Öte yandan, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları, kamu tüzel kişiliğine sahip oldukları için, üyeleri üzerinde *kamu gücü* ayrıcalıkları kullanma yetkisine de sahiptirler. Günümüzde meslek kuruluşlarını ele geçiren bir takım ideolojik gruplar, meslek kuruluşunun sağladığı avantajları, kendi ideolojik tercihleri istikametinde, istedikleri gibi kullanabilmektedirler.

Nitekim uygulamada da bu kuruluşların, sivil toplum kuruluşu görüntüsü altında özellikle antidemokratik müdahaleler döneminde, sürekli olarak Askerî bürokrasinin yanında yer aldıkları görülmüştür. Bunun son örneği, 28 Şubat döneminde başta *Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği* olmak üzere birçok meslek kuruluşu ve bunların üst kuruluşlarının tutumudur.

#### SEKAM'ın Teklifi: Meslek Kuruluşlarındaki Tekel Kaldırılmalıdır

*Yeni Anayasada, meslek kuruluşları, Anayasal kuruluş olmaktan çıkarılmalı ve meslek kuruluşlarının kurulmasındaki tekel kaldırılmalıdır.*

*Öte yandan, bu kuruluşların kamu tüzel kişiliği de kaldırılarak, rekabete dayalı, daha çoğulcu bir yapı oluşturma imkânı da elde edilebilecektir.*

### 2.9.8. Olağanüstü Yönetimler

Askerî vesayetlin kendisini daha yoğun biçimde hissettirdiği dönemler arasında olağanüstü dönemler de yer almaktadır. Nitekim, 1982 Anayasasındaki şekliyle, ola-

ğanüstü yönetimlerde vesayetlin daha etkin olmasını sağlayıcı fırsatlar da oluşturulmuştur. Bu amaçla, olağanüstü dönemlerde çıkarılan kanun hükmünde kararname- lere karşı *yargı yolu kapatılmış*, daha da önemlisi, sıkıyönetim dönemlerinde kolluk yetkileri sivil makamlardan alınarak, Askerî makamlara verilmiştir. Öte yandan, sıkıyönetim komutanının işlemlerine karşı yargı yoluna başvurulamaması, olağanüstü yönetim dönemlerini, çok daha problemlilik hale getirmektedir.



#### SEKAM'ın Teklifi: Olağanüstü Dönemlerde Yetki, Siyasî Otoriteye Ait Olmalıdır

*Yeni Anayasada, olağanüstü dönemlerde kolluk yetkisinin her zaman siyasî otoritede olduğuna açık vurgu yapılmalıdır. Öte yandan, bu dönemlerdeki tüm yargı denetimi yasakları kaldırılmalıdır.*

*Ayrıca, sıkıyönetim şeklindeki olağanüstü yönetim biçimine, özellikle geçmişteki kötü imajı ve hukuk dışı uygulamaları nedeniyle, Yeni Anayasada yer verilmemelidir.*

### 2.9.9. Merkezi İdare, Adem-i Merkeziyet İlişkisi

İdarî yapıdaki *merkeziyetçilik eğilimi*, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana bâriz biçimde kendisini göstermektedir. Her ne kadar zamanla *adem-i merkeziyet* esasına göre çalışan kuruluşların özerkliği güçlendirilmişse de, dünyadaki genel eğilim dikkate alındığında, bu güçlendirmenin yeterli olmadığı görülmektedir. Nitekim bunun sonucu olarak, kamu yönetiminde halen çok yoğun biçimde bürokratik formaliteler ve gecikmeler, hizmetin sunumunu olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Türkiye’de merkeziyetçi eğilimin hâkim olması, devlet elitlerinde ve Anayasa ko-yucudaki halka *güvensizliğin* açık bir tezahürüdür. Bunun sonucu olarak, merkezî idare – adem-i merkeziyet ilişkisinde, adem-i merkeziyet esasına göre çalışan kuruluşların pek çok işleminde son sözü, merkezî idare söylemektedir.

Değişik zamanlarda adem-i merkeziyet lehine yapılan reformlarda da merkezin aktörleri direnç gösterebilmekte, ya da yargı aracılığıyla bu reformlar sekteye uğratabilmektedir. Özellikle Anayasa Mahkemesi’nin, “*devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğü*” biçimindeki ilkeyi çok katı biçimde yorumlaması, siyasî sistemin adem-i merkeziyete dönüştürülmesi girişimlerini başarısız kılmaktadır.



## SEKAM'ın Teklifi: Siyasî Özerkliği Olmayan Adem-i Merkeziyetçi Bir Yapı

### Adem-i Merkeziyet ve Siyasî Özerklik

*Yeni Anayasanın en önemli hedeflerinden birisi de adem-i merkeziyete daha fazla ağırlık vermek olmalıdır. Yapılacak Anayasanın tercihi, üniter devlet olmakla birlikte, özellikle mahallî idarelere daha fazla özerklik verilmelidir.*

*Önerdiğimiz modelde, üniter devlet içerisinde adem-i merkeziyet esasına göre çalışan kuruluşların özerkliği önemli olduğuna göre, buradaki özerkliğin siyasî boyutu olmadığı, özellikle belirtilmelidir.*

### Mahallî İdarelere Devredilmesi Gereken Hizmetler

*Bugüne kadar merkezden yönetim esasına göre sunulan pek çok hizmet, Yeni Anayasada adem-i merkeziyet esasına göre sunulmalıdır. Yeni Anayasada öncelik adem-i merkeziyette olacağından, merkezi idareye sadece tadadî olarak zikredilen bazı hizmetler bırakılmalıdır. Merkezi idare sadece kolluk, yurt savunması, ekonomi yönetimi ve adalet hizmetlerini sunmalı; sağlık, eğitim, bayındırlık, kültür ve turizm gibi bugüne kadar merkezi idare tarafından sunulan hizmetler, adem-i merkeziyet esasına göre çalışan kuruluşlarca sunulmalıdır.*

### Belediye Başkanı ve Valilerin, Yetki ve Sorumluluklarının Yeniden Düzenlenmesi

*Buna uygun olarak, illerdeki Belediye Meclisleri ile İl Genel Meclisleri, tek meclis halinde birleştirilmeli, Belediye Başkanları ile Valilerin yetki, sorumluluk ve görev alanları kanunla yeniden düzenlenerek mahallî idareler kuvvetlendirilmelidir.*

### Merkezî İdarenin İdarî Vesayet Denetimi

*Bununla birlikte, hizmetin sunumundaki bütünlüğü ve standardizasyonu sağlamak amacıyla, adem-i merkeziyet esasına göre çalışan kuruluşlar üzerinde, Merkezî İdarenin idarî vesayet denetimi sürdürülmelidir. Ancak bu idarî vesayet yetkisi, sadece gerçekten problem yaşanabilecek alanlarda kullanılmalı ve ağırlıklı olarak hukukîlik denetimi biçiminde olmalıdır. Yerindelik denetimi biçimindeki idarî vesayet yetkisi, özerk kuruluşların görevlerini gerektiği şekilde yerine getirmesine engel olmamalıdır.*

SONUÇ

GENEL ÖZET OLARAK  
SEKAM TEKLİFLERİ

## SONUÇ

### GENEL ÖZET OLARAK SEKAM TEKLİFLERİ

**F**itrata uygun insan hakları, inanç temelli çok hukukluluk, milletin emrinde devlet, halkın hâkimiyeti yerine Hakkın hâkimiyeti anlayışını esas alan Yeni Anayasa, bugüne değin karşılaşılan problemlere çözüm sunabileceği gibi, gelecek nesillerin de önünü açacaktır.

Yeni Anayasanın bu temel özelliklerini göz önünde tutarak, **SEKAM**'ın problem doğuran konulara özgü yaptığı tekliflerin bir kısmı, özet şeklinde aşağıda sıralanmıştır:

- ✓ *Anayasa yapımını, halkın temsilcilerinden oluşan TBMM gerçekleştirmelidir. Yeni Anayasa yapılırken; halk ve sivil toplum kuruluşları, bireysel bazda hazırlanmış oldukları teklifler ve benzeri girişimlerle, TBMM'nin Anayasa yapım sürecine katkıda bulunabilmelidir. TBMM dışında başka hiçbir kurumun Anayasa yapma yetkisine sahip olamayacağı vurgulanmalıdır.*
- ✓ *Yeni Anayasa, insan haklarını ön plana çıkarmalı, insan hakları ile ilgili temel standardı, fitrata uygun biçimde oluşturmalıdır.*
- ✓ *Devlet organları ve özellikle yargı; adalete, hakkaniyete ve hukukun üstünlüğüne dayanmalıdır.*
- ✓ *Yeni Anayasada kişilerin özel hukuk ile ilgili konularda karşılaştıkları uyuşmazlıkların çözümünde çok hukukluluk esası benimsenmeli ve bu doğrultuda bir hukuk ve yargı düzeni tesis edilmelidir.*
- ✓ *Cumhuriyet ve Cumhuriyet'in nitelikleri de dâhil olmak üzere, Yeni Anayasada değiştirilemez hiçbir maddeye yer verilmemelidir.*
- ✓ *Yeni Anayasada önemli olan, din ve vicdan özgürlüğünün sağlanmasıdır. Türkiye'de bugüne kadar laiklik ilkesinin, din ve vicdan özgürlüğünün önünde en önemli hukukî engel olarak konulduğu da göz önünde tutulduğunda, Yeni Anayasada laiklik ilkesine yer verilmemelidir.*

- ✓ Egemenlikten kaynaklanan yetkileri kullanan organlar; Yasama, Yürütme ve Yargı biçiminde sayma yolu ile açıkça belirtilmeli, ayrıca Yeni Anayasada halka, kimi durumlarda siyasi karar alma sürecine doğrudan katılma yetkisi tanıyan halk girişimi, halk vetosu ve referandum gibi imkânlar verilmelidir.
- ✓ Devletin, insan hakları ile ilgili konumu yeniden kurgulanmalıdır. Bu bağlamda devlet, insan hak ve özgürlüklerini korurken, öte yandan, gelecek nesillerin haklarını rahatlıkla kullanabileceği uygun hukukî düzeni tesis etme ve sürdürme biçimindeki temel görevi de yerine getirmelidir. Dolayısıyla insan hakları açısından devlet; akıl, din, inanç, can, nesil, namus ve malın korunması biçimindeki temel görevleri yerine getirmek durumundadır.
- ✓ Yeni Anayasada, fitratı bozacak bir yapılanışa ve hayat tarzına fırsat verilmemelidir. Yaratılış boyutuyla birlikte düşünüldüğünde, insanların dünya üzerinde kendi nesillerini sürdürmesi önemlidir. Neslin korunması ve insanların, kendi nesillerinin sürdürülmesini amaçlaması, doğal hak anlayışının bir gereği olarak kabul edilmelidir. Bu nedenle, aile yapısı ve ahlâk, fitrat ekseninde yeniden ele alınmalı ve korunmalıdır.
- ✓ Din ve vicdan özgürlüğü, farklı dine mensup olanların inanç, ibadet ve örgütlenme özgürlüklerini de sağlayacak şekilde öngörülmelidir. Din eğitimi konusunda, devlet zorunlu bir uygulamaya başvurmamalı, din eğitimi kişilerin kendi isteğine ve çocukların kanunî temsilcilerinin talebine bağlı olmalıdır.
- ✓ Eğitim-öğretim hakkı, belli bir ideolojik yaklaşımla değil, çoğulcu bir yaklaşımla ve bilimsel gelişmeleri de öğretecek biçimde yeniden düzenlenmelidir. Resmî dil ve eğitim dili Türkçe olmak şartıyla, anadil öğrenimi ve anadilde eğitimin önündeki hukukî engeller kaldırılmalıdır.
- ✓ Vatandaşlık konusu, Yeni Anayasada hiçbir etnik ve dinî kökene vurgu yapmadan düzenlenmeli ve vatandaşlığın, herkese insan haklarının sağlanması noktasında temel bir kavram olduğu ifade edilmelidir.
- ✓ 1982 Anayasasındaki geniş siyasi parti yasakları kaldırılmalı, siyasi partiler, sadece şiddeti tasvip etme veya şiddeti politik bir yöntem olarak savunma durumunda, yasaklanabilmelidir. Kapatma yaptırımını dışında, daha hafif yaptırımları da içeren bir kademelenme öngörülmelidir. Ayrıca, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının kapatma davası açma yetkisi TBMM'nin iznine bağlanmalıdır.
- ✓ Devletin adalete dayandığının daha açık bir kanıtı olarak, Yeni Anayasada âdil yargılanma hakkı ayrı bir madde olarak düzenlenmeli ve bu maddede âdil yargılanma hakkının unsurları sıralanmalıdır.

- ✓ Yasama sorumsuzluğu, küfür biçimindeki ifadeler dışında, mutlak olmalıdır. Yasama dokunulmazlığı ile ilgili 1982 Anayasasında yer alan "Anayasanın 14. maddesindeki durumlar" biçimindeki istisnalar kaldırılmalı ve suçüstü hali dışında, yasama dokunulmazlığının hiçbir istisnasına Yeni Anayasada yer verilmemelidir.
- ✓ Milletvekilleri, TBMM'de göreve başlarken, kendi dinî inançlarına ve kutsal saydıkları değerler üzerine ve kendi kutsal kitapları üzerine el basarak yemin edebilmelidirler.
- ✓ Cumhurbaşkanı, doğrudan halkın oyu ile seçilmeli; ancak Yürütme Organı içerisinde iki başlılık meydana getirecek güçlü yetkiler kullanmamalıdır. Halkın oyu ile seçilen Cumhurbaşkanı, daha fazla devleti temsil ve devlet organları arasında uyum ve gözetimi sağlayacak yetkiler verilmelidir. Cumhurbaşkanı'nın, gözetme iktidarı doğrultusundaki görevini daha etkin biçimde yerine getirebilmesi için, Devlet Denetleme Kurulu, Yeni Anayasada yer almalıdır.
- ✓ Yeni Anayasa, Parlamenter Hükümet sistemini benimsemelidir. Bu modele uygun biçimde, Yasama ve Yürütme Organı arasındaki ilişkiler, Bakanlar Kurulu ile Cumhurbaşkanı'nın yetki ve sorumluluğu düzenlenmelidir.
- ✓ Vesayetçi yapının tasfiyesi amacıyla, Anayasada sivil- asker ilişkileri yeniden ele alınmalıdır. Bu amaçla, Genelkurmay Başkanlığı, Millî Savunma Bakanlığı'na bağlanmalı, Millî Güvenlik Kurulu, Anayasal bir kurum olmaktan çıkarılmalı ve Askerî Yargıtay ve Askerî Yüksek İdare Mahkemesi kaldırılmalıdır.
- ✓ Vesayetçi yapının ideolojik dayanakları Anayasadan çıkarılmalı, bu amaçla Yeni Anayasada bir resmî ideoloji çağrışımına yol açabilecek tercihlerden kaçınılmalıdır. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu'nun Anayasal kurum olmasına ve İnkılâp Kanunları'nın Anayasaya aykırılığının ileri sürülemeyeceğine ilişkin yasağa son verilmelidir.
- ✓ Olağanüstü yönetim usullerinden sıkıyönetim uygulamasına yer verilmemeli, olağanüstü yönetim dönemlerinde yetkinin sivil makamlarda kalmasına özen gösterilmelidir.
- ✓ Üniter devlet modeli içerisinde adem-i merkezîyet esasına göre çalışan kuruluşların özerkliğine ağırlık verilmelidir. Kamu hizmetlerinin sunumunda adem-i merkezîyet esasına ağırlık verilmeli, merkezî idarenin yerine getireceği görevler sayma yolu ile belirtilmeli, adem-i merkezîyet esasına göre çalışan kuruluşlar, kamu hizmeti konusunda genel yetkili olmalıdır.



- ✓ *Yargının konumu yeniden kurgulanmalıdır. Bağımsız ve tarafsız yargının, adaletin tesisi dışında hiçbir amacı olmamalıdır.*
- ✓ *Yüksek Seçim Kurulu ve Sayıştay, “yargı” başlığı altında yeniden düzenlenmeli ve Sayıştay, bir Yüksek Hesap Mahkemesi haline dönüştürülmelidir.*
- ✓ *Adli Yargı düzeni içerisindeki hukuk mahkemeleri, çok hukukluluk esasına göre yeniden yapılandırılmalı, farklı inanç gruplarına mensup bireylerin kendi aralarında özel hukuktan kaynaklanan uyuşmazlıklarının çözümünde çok hukukluluk benimsenmelidir.*
- ✓ *Anayasa Mahkemesi yeniden yapılandırılmalıdır. Bireysel başvuru da göz önünde tutularak, artan iş yükü dolayısıyla daha etkin biçimde çalışabilmesi açısından, on dokuz üyeden oluşacak Mahkeme, iki ayrı daire biçiminde örgütlenebilir.*
- ✓ *Anayasa Mahkemesi’nin oluşumunda karma yapı benimsenmeli, ancak on dokuz üyeden on tanesi, TBMM tarafından seçilmelidir.*
- ✓ *Yüce Divan sıfatıyla Anayasa Mahkemesi’nde sadece göreviyle ilgili suçlardan dolayı Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu üyeleri ve TBMM Başkanı yargılabilmeli, Yüksek Mahkeme başkan ve üyeleri, HSYK üyeleri, Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanları adli yargıda yargılanmalıdır.*
- ✓ *HSYK üyelerinin üçte bire yakın kısmını TBMM seçmeli, HSYK’nın oluşumunda mümkün olduğunca çoğulcu bir yapı hedeflenmelidir.*